

Lojze
Kovačič

Pet fragmentov

*Budim se v sen in prebujenje težko
osvajam.
Svojo usodo čutim v tistem, česar
se ne morem bati.
Učim se, gredoč tja, kamor moram.*

Theodor Roethke

1.

(MAREC 1969)

Zagleda okno in se zbudi . . . nekako skupaj z odejo, ki je postala ob nogah svetlejša. 5.30 Zunaj stoji zid iz razdrobljene opeke. Vsak čas bo udarila ura na zvoniku. Stvari v sobi . . . omara, strop, miza, stol . . . vse dobro znano, zarisano celo v črnino njegovega spanca (rama jih ima, hrbet, desna noga).

Pod oknom miza, obložena s skodelicami, kozarci, krožniki od snočnje večerje, ob steni popisani papirji, potem pošta, karte, razglednice, listki, računi, potaknjeni v škatlo s svinčniki in nalivnimi peresi . . . Roke, rjuhe, blazine dišijo po mrazu, ker je imel vso noč okno odprto, pri zaprtem bi se zadušil, izsušil . . . Srajca na stolu je vlažna, stanjšana cunja . . . Glava ob slami na zidu. Pletež zelenih, prepariranih bilk: pletež otroške košare. Nad njim slika: Železniška čakalnica. Zamižim. Za hip se pošljem naprej: hodnik, klanec, Stari trg, črna ogledalasta palača, vogal Krisperjeve hiše, Tromostovje, klanec, SDK — tam prečka cesto pri Unionu . . . gleda se iz zraka, z višine čela, vidi svoja ramena . . . gre čez plesišče traktorjev z odtisi velikanskih gum, ob plotu, za katerim rjovejo rineži . . . pike & pege: naenkrate ne more več naprej ne nazaj, kot da ni samo na istem mestu, ampak tudi v isti minuti . . .

Odkriva se, da bi zavil na desno, v majhno hišo s trgovino barv . . . ne gre. (Hitro se dvigne, odrine stol in vstane).

Potih, da ne zbudi C. v sobici zraven. Ta je samo s poroznimi vrati ločena od njegove; no, in z oblačili in jopami vseh vrst, ki visijo s cinkastega droga med podboji, in še z zoprno, sivo-rjavo-črno potiskano platneno zaveso.

Pipa na hodniku. Mačka. Prede v svojem tigrastem kožuhu. Samo da se kdo ne zgane v hiši. C. stara starša. Ali njena sestra pod stopnicami. Čeden lonček iz elektrolitega železa s šarnirjem na pokrovu. Postavi ga na kuhalnik, pod knjižno polico. Drugje v sobici ni prostora. Dokler voda ne zavre, vzdolž kavča — novodobnega zaboja iz svetlečega se plastificiranega furnirja in trdih, kvadratastih blazin — telovadi gor, dol na kosu preproge . . . vse desetkrat: 10 sklečk, 10 počepov, 10 obratov v kolku, 10 predklonov, 10 brc v zrak. Rahla slabost v glavi, tema pred očmi, roke se tresejo, tudi okno, hrbti knjig, zid zunaj. A je že mimo. Človek ima v resnici samo telo, nič drugega . . . paziti mora nanj, na njegove maščobne blazinice, krive noge, trda vretenca, krčne žile. Telo te lahko veliko prej uniči kakor nevtronska bomba.

Skodelo, krožnike, kozarce odrine k zidu . . . skupaj z njimi zdravstveno knjižico v plastičnem omotu, C.jino pilico za nohte, šminko v tulcu, koralno rdeče papirnate robčke, zeleni pettisočak . . . jutro bi bilo veliko znosnejše brez teh okrnikov od včeraj . . .

Rad vstaja zgodaj, ampak zares zgodaj, in to ne samo v tujih hišah. Pozimi ob 4., poleti ob 3. Tedaj vlada tak mir za delo, branje, gledanje tjavdan. Nikogar ne motiš, okrog tebe je vse nenavadno, v lahkem stolu sediš pri odprtem oknu. Glas iz drevja zunaj, prevzetno pomoliš glavo ven: ali mislijo mene? . . .

Ampak takole, tik pred službo, skočiti iz svojega nočišča . . . odej, rjuh, zmečkanih od sanj in razmišljanj v same robce . . . se pognati ven, na ceste, različne ulice, natlačene avtobuse, kjer si v trenutku izbrisan do amena (a zraven moraš še paziti, da te nihče ne zapazi) . . . to je, kot da bi se moral znebiti zoprnega občutka, da se sam sebi nahajaš za svojim hrbtom v višini glave ali da se moraš pri priči znajti med linijami in pikami kakšne do orjaškosti povečane krojne pole . . . Bojiš se dneva, če mu vsaj malo ne zaupaš. Zato se moraš, preden stopiš izza svojih štirih sten, temeljito pripraviti, da boš — kot da se ni prav nič zgodilo — deloval bolj trezno od drugih.

Cigarete. Močna, grenka kava. Samo da bi pognal čreva v tek in se počteno defekaliziral. Sören Kierkegaard, Gjerard de Nerval, Cristopf Martin Wieland, Samuel Becket, Matija Valant, Montaigne, Anatolij Martschenko . . . Nežno, lipovo zelena vezava, svinčeno modra, rjavo apnena, temno vijoličasta in med njimi radioaparati, gramofon in pisalni stroj. Odkar živi s C., se

počuti kot da živi sam, napol sam, z nikomer, torej malo razpolovljeno, ne preveč težko. (Najbrž ker sta v službi pri isti ustanovi. Delovne dolžnosti so pomešane, tako da skoraj niso potrebne intimne. To je prijetno.)

Kakšen bodeč hlad mu puhne v gole prsi, ko odsune linico . . . a že se mu znajde okrog vratu črn muc (temu je hiša nekakšen VOTEL HRIB: poln sladice in toplote; seveda tudi pasti); spustim ga na hodnik. Vrt, v katerega je vkopan hrbet hiše do kapa, nad vrtom škarpa v pobočju s hruškami, pot ob zidu, osmerokotna hiša, nato stopnice ob zidu, spet pot v hrib, čisto na vrhu stolp starega gradu v razsulu, ki se razgleduje po mestu, po stolnici, strehah in odurni zbirki moderne arhitekture, po ljudeh, ki ob tej uri tekajo ko črne pike po dnu globokih cest. Krpe snega na vrtu dišijo po korenju in psih . . . ko da bi sredi mesta živel na deželi. Pod 25-watno WC žarnico v kvadratu narezan časopis. Star, rumen, hidrofilen od kapnice, vrtno črnice, snega. Bere oglase, razpise za delovna mesta, natečaje za spomenike, črno kroniko . . . stolpci so odrezani čez polovico ali pomešani med sabo, išče nadaljevanje v šopu, šumi z njimi, ko miš v svoji luknji, žveči jih v kroglice, frca v vrata, fine 2 mm papirnate šibre (nihče ne ve, odkod so se pravzaprav znašle). 15 minut na WC . . . ni lepšega pod soncem. Medtem ko se labirint prazni od trdih kegljev nekakšne polizobrazbe . . . bogvari, da bi moral samo s kotičkom oči poškiliti v drobovje . . . nastaja v glavi tista idealna praznina, zaradi katere si sposoben vsega . . . narediti diplomo, napisati knjigo, vreči državo v zrak . . . Pogleda rjavo larfo na dnu sredi školjke . . . spusti nanjo izrezane časopiske.

*Vroča, mrzla, vroča voda: koža enkrat razkuhana ko makaroni, drugič naježena, da drhti . . . pri priči je življenje majčkeno lepše. Ozek, obokan preduh kopalnice, podaljšek hodnika, vrata iz zelenih, rdečih, plavih šipic, za zidom C. soba. Samo grelna pečica . . . bojler ko bomba nad glavo . . . žarnica na vrvi ima sivo pego (kmalu bo crknila) . . . (Zdaj si želim samo še, da bi bilo mesto prazno, brez ljudi, z veliko hladnega zraka. O, in v redu želodec, ki me ne bi pekel in suval za vsako figo, ker si predstavlja, da sem njegov kontejner, ki sem ga dolžan prenašati po svetu.) Kad se ziblje in pozvanja *buang — buang*, ko se briše, češe si mokre lase pred ogledalom, v katerega bi moral vreči kovanec, da bi se lahko videl. Vlaga, sopuh, meglice, kapljice mrzle vode, vse ko ob prvih otroških kopelih. Dvakrat, trikrat pobriše tla. Kako bi bilo, če bi svežina človeškega telesa lahko pretrajala ves dan? Kakšnih naporov bi bil sposoben?*

C. iz svoje postelje za vrati: »??? ????« Njegov hitri odgovor: »!!! !!!!«

Obstojim na eni nogi: kapljice mi polzijo čez nart. Samo eden je dovolj, da te v popolnosti oropa zadovoljstva. Naj se samotni otok po nekem čudežu napolni z ljudmi ali na njem živi samo Petek — Robinzonova samota je skaljena.

Vleče si debele nogavice čez široka stopala, oblači srajco, ki ga podrgne po bingeljčku, noge v levo, desno hlačnico, debeli pulover . . . telo naposled v nesesarju. Čevlji. Čakajo pred vrati, visoki, zvrnjeni, mrzli, z dolgimi vratovi, lahko bi zdaj zdaj spregovorili . . . In čemu ne? Saj so zmeraj v rabi, v teku, na tlaku, v življenju. Pete iz surove gume, pošvedrane na not: **Dokaz**, da je zemlja okrogla.

Plasč (Slavonija Osijek): temno zelen (v barvi razmočenega kita ali mrtvih alg) s kapuco, velikimi žepi, naborki za dež, podvleko iz sintetične ovce . . . nad njim glava: lasje in ušesa ko nočna zel. Zateguje si pas: ničesar na njem ne sme štrleti, od glave do nog mora biti gladek in plosk ko vojak. Gleda se v ogledalo, če je tukaj, če ni izpadel iz stvari . . . in iz amalgama ga gledajo miza, stol, okno, zid, tik zraven njega. Moral bi imeti nekakšno orjaško konjsko strgalo, da bi vsako jutro postrgal s sebe vse . . . Zdaj ni več oddvojenega sija žarnice zvečer, v enem samem vsevidečem pogledu si ves.

Glavo skozi okno: Vreme na nebu: od bisernega ledu naježena divjačina v morju oblakov, ki se komaj vidno premika, mali oblaki se trgajo od velikih, se brž potočijo, da bi spet ujeli velike. Premikanje neba: večnost. Zavrti se mu. Spodaj konice strešnih čel, dimnik, veranda, malta, podstrešnica (tam na štev. 21 je sredi izmišljene krznarske popravljalnice umrl moj oče pozimi 44). Če bi mi bilo mogoče biti nekakšna lisa, ki plava nekaj pedi nad tli. Meglica. Soj. Zračna struja. Lahko zgorim na vročem tlaku ko prhel papir pod fokusom povečevalnega stekla . . . Nisem narejen za človeka, ne za žival, tudi ne rastlino . . . Butasta trditev, res, zoprno občutje tu notri, v tej mali duši na zgornjem koncu života. Vendar: obstaja kak nasproten argument, da to ni res?

Hvala bogu je na svetu še veliko hladnega zraka, vetrov s hribov, špranj za sape, to pomaga, da se izkoplješ iz negibnosti in se premakneš naprej, ozdraviš . . . Da bi kar takole meni nič tebi nič, neumit, brez priprav, skočil v svetel dan, ko da sta on in svet finalna . . . kje neki! Njegova posebnost: raje trikrat okoli bloka, ko minuto prezgodaj, raje čez drn in strn, ko majčkeno prekasno. Stopiti hkrati z udarci ure ali radijske kukavice čez prag . . . to! Tako se v življenju drobiš, da bi ostal cel, potoži duhu svoje alternative. Vendar, mu odgovori, tako si planiran in se sproti planiraš. (Vse te resnice niso vredne piškavega oreha. Z njimi si ne moreš kupiti nič. Niti trenutka miru, prostosti, zadovoljstva. Vsak dan se sestavljaš na novo, tako da si zmeraj isti in vedno drugačen pred samim seboj. To, kar primem ta trenutek za svoje, bom v naslednjem že izpustil, da bi vzel nekaj drugega. Nič ni dokončno oprijetega. Edino, kar me zaposluje, je glava. Vedno iste misli v glavi, ki me žgejo. Vselej znova trčim obnje, sredi najbolj neumnih opravkov čez dan, sredi noči planem iz spanja in že so spet tukaj. Tako je že od zmeraj.) »To je ta prekleta, prekleta svinjarija«, reče naglas. Pobere torbo, ki leži za njegovim zglavjem na kavču (in v kateri ima svoje zmeraj iste papirje) in iz žeblja izza omare veliko motno sivo polivinilsko vrečko s črnim ročajem.

Pred vrati: Mraz: Tlakanci prozorni in razločni, ko da jih vidi pod steklom, nikoli več čez dan ne bojo taki ko zjutraj... In kmalu med hišami, s pleči navajen nanje (kapljica mu še drsi pod srajco k trtici). Omet, ki se kruši z luknjičavega golovškega kamna okrog konzol. Siva lesa bifeja, ki zaudarja po surovem mesu. Železne navojnice na trgovinah pod klancem. *Klobučar*, štula prašnega klobuka na stojalu, postavljena čez noč na ogled za vhodnimi vrati trgovinice, *Oblačenje gumbov*... gumbi, gumbi, gumbi. Instalacijski material, izolirni kabli, akumulatorska baterija v vogalnem okencu elektroservisa... *Izdelovalec SENČNIKOV* za svetilke, prava afrikanska krila iz šlarafije ob šipi... Čistilec *usnja in kož*, lastike, čipke, milijoni metrov trakov... *Kravatarka*... Iz razprtih vhodov visoko obokanih vež... vsako mesto oskrbuje svoje staro mesto ko svojo klet ali teman, nizek zapor, v katerem se družijo vrabci, cveti zdriz, poganja regrat in podgane grizejo pod, napeljavo, cement... mrak, prepih in zadah po prsti, savskih prodcih, po večno lepljivem groblju z dvorišč, nagnitih metlah iz vrb... Za šipo *komisijske* trgovine... pihala, godala, trobila, tolkala... med svetlečimi se ventili še zmeraj mrak, velikopotezna praznina noči. Fasade nad stropi trgovin še spijo ko med 00.1 in 2.30 zjutraj. Eksplozija (in nihče se ne bi v špiljah otrplih zidov niti zganil v svojem špampetu).

Glasba: mlad komunalec iztresa lopato v kanto na gumastih kolesih. V bundi, neke mu tranzistor igra bosanske sevdalinke.

Voden hlad po Ljubljani na prehodu med Starim in Mestnim trgom. Duh po mokrem cementu mostu; poželjivo ga strpa v nos.

Pri izhodu izpod velba, kjer hiša moli malo na cesto proti Kolmanovi steklarni: Klepetov tercet veselih študentk PA, v eni vrsti, pod roko: poskakujoči lasje okrog porcelana obraza, mačji videz mejkapiranih oči, zvonasti plašči (v suknenih cekarjih najbrž gramofonske plošče, bloki, modri zvezki, popisani z angleško drobno pisavo). Naj se umaknem v levo ali desno? Belo-črni križasti plašč ene od njih, čisto nov, mi zaplapola gor, da me zabolijo oči: soľ & poper. Zdravnik in spovednik.

JUGOTEHNIKA (rdeča očesca, zelene radijske zvezde) *FRIZERSKI SALON* (zmeraj isti poster: vila v sanjski spalni srajci si umiva roke v toaleti, v kateri so kad in bide iz temnega oniksa, armature iz zlata, pipe delfini, skledica za milo je morska školjka, brisača je debela ko nerc in vila se najmanj 7x vidi v ogledalih), *DELIKATESA* (debelo črevo salame). *BELI BALKON NAD VHODOM V MESTNI TRG 7* (Tu so živeli moji starši v dveh sobanah 40-tega). Tak mrak, da se meter od okna ni videlo, kaj imam na krožniku.) *SADJE IN ZELENJAVA* (limona, ki je ponoči zdrknila iz gajbe k šipi: firbec), *KONDITOR:* velika pola metaliziranega stekla v niklu. Not.

Decentni šum & toplota, elektrika & fluorescenca, ljudje & sence; za vitrino vrsta pladnjev glaziranih kock, pravokotnikov, nažlebljenih letvic različnih

veselih barv; cela skala rumene, črno zrnato v sivem in rjavem, biljardno zelena, bonbonsko oranžna, Lopatice + kleščice iz kina srebra.

Šefinja in pomočnica za piskajočim ekspresom kakor lemurja v svetlobi svojih belih halj: osemaforira vsakogar, ki se pridruži zgodnjikom v dvojni luči elektrike in fluorescenčnih cevi. Te brnijo pod stropom iz plastičnih ploščic nad bonbonierami in etiketiranimi steklenicami... pokajo in plazmatično šumijo v spečih laseh... dan in svet zunaj lučne kopeli modrikasto črno zamračen: cesta in pročelja... kaj je vertikala? kaj je horizontala?

Gneča: gleda predse. Ne mara, da bi ga kak vrinek — iz najbolj občutljive členice naspanega telesa — iz oči, kjer v zenici sedi notranjost pajčje duše, oplazil z leno temeljitostjo ko kak star ali nov model avta.

S skodelico dvojnega ekspresa v eni roki in s torbo v drugi se rine med plašči, volnenimi ponči in pelerinami žensk, med mizicami in poličkami, potovalkami na tleh in hrbti v hipotenuzi. Najbolj grozno na svetu je v gneči si poiskati prostor za svoje telo, prepreženo od živcev. Duša nekako sedi v živcih, dokler živiš, sta duša in telo skupaj, ko umreš ostanejo neizrabljeni živci ko duša za teboj, in ta gre... kamor pač gre.

Tudi z razglabljanjem, sanjami, delom, blodnjami, pisanjem si deplastificiraš živce... razpakirani, brez omotov ostajajo v tebi ko trni, cukajo te ko kratki električni stiki pri slehernemu gibu. Kmalu ne bo ostalo v tebi niti enega vlakenca več, da bi poletel v tisti neznanski kristal, v katerem je eno samo gledanje... Kdove, si pripovedujejo še tisti stari rek »Bog ljubi tiste, ki imajo globoko spanje«?

Reklamno zrcalo na mozaikastem stebru v električni-neonski noči — ki ima v primeri z dnevom samo eno ime — mesečinsko odseva zabuhlo nakopičenost jutranjih ljudi, ki imajo pred seboj še celih 16 ur dnevnega življenja.

Pritisne se k ozki plastični polici. Za velikim izložbenim oknom, ko v nekakšnem živahnem onstranstvu hodijo ljudje sem in tja... otipljivi, z mrzlim sokom marčevskega jutra na obrazu... ozrejo se vanj... če ne bi bilo visoke šipe od tal do vrha, bi se lahko postavili z ramo ob rami drug k drugemu, se zgrabili za nos ali pas... igra je to, vsakdo misli o sebi, da bolje vidi. Iz hiše pač vedno vidiš v končnost, od zunaj gledaš v hišo zmeraj v neskončnost. Samo korak čez prag in že menjaš stališče.

Oči v višini belega balkona nad vhodom v Mestni trg 7. (Z Gizelo sva se v zadnjem kotu prve sobane igrala angele, trgovino, mašo; enkrat sva postavila tudi šotor iz rjuh, izpod katerega nisva marala ven). Spet barjansko mezenje od tal proti deževno-hladni hali Ljubljane, magistratni stolp, svinčeno sivi trapezi streh, ozka — široka pročelja (15. st.); oker, sivo, zeleno. Vodijo te, kamor peljejo one. Turn.

Za vogalom: avtobusno postajališče. Ljudje. Suknje do tal. Medsebojno ogledovanje: hladno & radovedno. Treba se je, da se ne bi v koga zaletel, prebiti med tistimi, ki stojijo na robu pločnika, in onimi, ki stojijo pred nizkimi izložbenimi okni, podobnimi tunelčkom, in še med tistimi, ki postavajo med obema vrstama. Četrtnski obrati naprej in nazaj, v levo in desno, k šipam in ponikalniku, en face, profil, hrbet, s torbo v iztegnjeni roki naprej, z drugo premo iztegnjeno zad ali narobe, da se ne zatakne za kak pas, torbo, žep, ki bi ga pritegnil k sebi. Ven: 10 metrov praznega pločnika; oddahne se.

Na vogalu: konec starega mesta. 2, 3 avtobusi semtertja čez Tromostovje. Belo zelene livreje mestnih kasarn nabite do šip s črnim človeškim mahom. Piha, zrak se buri z vrbo vred od težnosti Ljubljanič okrog glavnega opornika... najprej pa je pasivna, plazi se skoraj pri tleh, loveč mrhovino iz ribnjač (ali kadavri lovijo njo). Onstran nenaravno visoka rdeča kulisa Frančiškanov, o kateri se mu dostikrat sanja... in ki poleg tega, da stoji pošev na vzpetini, nagiba še svojo bolečo plosko fasado proti kanalnikom, mostovom, nad temena ljudi...

Pri Prešernovem vznožju imam prvi del poti za seboj. Pričenja se drugi, gor, skozi predolgo, natlačeno Miklošičevo (preveč ogledal frizerjev, kozmetičarjev). Treba se je prebiti skoznjo, ko skozi kašo iz »Lončka-kuhaj«.

Z vrha klanca se premika množica, celo vejevje rok v zraku, tu pa tam občutljiva pega golega obraza. Prišli so od vsepovsod... z vlaki, avtobusi, avti v službe, šole, po nakupih... pravi oblak kobilic, dejstev, ki degradira na svoji poti vse, plašči jim pokrivajo kolena. Prebija se skozi trumo z množico gumbov in norih vzorcev navzgor — in skozi tisto, ki gre ko ograja pred njim v njegovo smer... Obrazi, ki jih ne bo nikoli več videl, in obrazi tistih, ki so že zdavnaj odpotovali ali celo umrli, tako da je naenkrat na tlaku več ljudi, kot jih pločnik sploh lahko premore: razni tipi, tudi zoološki, opičji, podganji, prašičji... Drobna paževska glava dva metra visoko pri cinu ure... zelena koža jopiča... stearin dekliškega obraza... resingirani trebuh... škornji — dve mandolinski škatli pod rdeče rjavim krilom... obraz iz krompirjevih olupkov ko Amundsen v oglavnici... zodiakov poljub na ogrlici iz lešnikov... nos Leva Tolstoja... stilizirana bradica in obaretkana glavica mladostnega starca... jabolčno lice kraljice Viktorije... mrka muka obilne, uvele ženske, ki se s pomočjo velikega tankega dežnika poskuša sublimirati v nekaj estetskega... (Kdo ve, kako bi mene kak »tretji« uporabil za štafažo?) Ko je sredi plaščev, dežnikov, cekarjev, šalov, poroznih glasov, se mora na mestu samem odločiti, skozi katero špranjo v tej zimski produkciji plaščev se bo prerinil na nekaj 1000 milimetrov prazne Miklošičeve ceste.

O če bi lahko zletel do drugega konca ulice — železniške kurilnice —: ko kibernetična kroglja, jasna in kristalna, brez površin in središčne točke, v enem

preletu. Smešno je šamljati za nekom, ki gre tik ob fasadah danes-jutri, danes-jutri, do zarobljenosti prazna je platnica njegovega hrbta. Prava sufokacija je, če kdo stopa za tabo, senca, ki se gosti in grozi, da lahko vsak hip počí: zplečkar ima oči, ki jih čutiš na zatilju, ramah, ušesih . . . plašč mu šumi, čevlji in koščice v narti mu škripajo, sluz v nosu mu poka . . . za sekundo vse zamre na nositelju teh шумov, potem spet zbere svoje medle zvoke in šume iz vseh žepov ko veter, ki čedalje glasneje tolče za rjuhah s svojimi palicami . . . Kajpada, vsak ima pravico švedrati za komerkoli že in kakor se mu zljubi, samo da bi čimpreje prišel do svojega cilja.

Levo: rokav kratke uličice. Sem noter ne gre: srečal bi M., mater svojih otrok, ki dela pri mladinskem časopisu. Vsako srečanje med njima . . . ko bo mesecu prinese denar za otroke . . . kakšen občutek, visoko oviro, vrata v dnevno sobo, prijeti za porcelanasti gumb na trebuhu . . . vsako srečanje je ko blodnja za oba . . . stojita si naproti ko hudi uri. Kadar vidi njen obraz, fino rezan, utrujen, zlovoljen, z bradavico v levi obrvi . . . ali sliši njen glas po telefonu . . . lepota žensk ni v stegnih, ne v nogah, tega so bolnišnice do vrha polne, ampak v muziki njihovih glasov, ki jim prihaja iz prsi . . . Kako lepo zna M. npr. izgovoriti nekatere čisto navadne besede, govor v njenih ustih postane jasen, mil, svež ko tiste brzice sredi tokov . . . in naenkrat se ne čuti samo krivega, ampak zaletenega in glagranti . . . Ljubezen je najbolj krivična, kruta reč. V njej ni milosti. K ljubezni šteje najbolj drobno in da se nič ne pozabi. Ta prekleta popolnost in natačnost jo naredi. Če rečeš: *Hočem vse*, potem tudi misliš vse. Najbolj dosleden bi bil lahko samo kanibal. Ampak kanibalizem duše je zapleten. Zraven tega sta tule dva kanibala, ki žreta drug drugega. To je neprijazno od ljubezni, to je izdaja človeka . . . Ampak otroka, 16, 18 let, kar vesela, da ga ni več doma in se je naposled utrnil ogenj v strehi. To vidi že odzadaj po njunih hrbtih, kako koračita, stresata glavo, stiskata roke . . . naposled sta njegova otroka, meso njegovega telesa, duh njegovega duha . . . Starejši ima njegovo sobo in se imenitno počuti . . .

Male rdeče hiše imajo neko podobnost z M. . . kot da se je njena vidna miselna pojava spremenila v členovitost te uličice . . . Štof v oknu »Manufakture« je njen stari, sivo olivni plašč . . . prava lupina njene mršave, osovražene brezupnosti . . . vogal tiskarne, mreža, železne palice ga spominjajo na njeno večno, slabo počutje, grenkobo, ki ji dobessedno visi s kotičkov povešenih ust ko lončen nakit . . . Bulčice v cvetličarni na leseni dah njenih ust, na bradavico v obrvi, na estetiko (o glorijska rumenih bunkic in izčrpanost zvitihi lističev mimož!) . . . Razvrščenost knjig v papirnici na njeno aktivistično službo, zoprno podvleko njunega življenja . . . Visoka polica za celofanastimi fracami darilnih aranžmajev konditorskega okna, kjer ponavadi stoje pije kavo, nujno kliče njeno prisotnost . . . elipsoidni znak firme tam zadaj ima obliko njene glave, celo barvo njene oranžno rumene rute, ki jo venomer nosi zavezano pod brado; malo naprej je trgovina s čevlji, v kateri dela njena znanka: kjer so se v troje zmeraj posvetovali, kakšne čevlje naj kupijo njemu, otrokoma ali njej.

Blendo dol. (Teško je živeti z mano: kdor je tako dolgo — 40 let — živel z menoj, kot jaz, to najboljše ve. Nikakor nisem prijeten in s takim, kot sem, ne bi maral živeti niti en teden v španoviji. Preveč osamitveno bi deloval nase).

Prečka cesto med pokrovoma dveh avtov, . . . za trenutek se reši množja na tej strani ulice . . . in na drugi strani z dvema dolgima korakoma prereže v pravem kotu natlačeni pločnik.

TRAKATAKAPAKATRAKATAKA (recitativ traktorjev, deklamacija rinežev, mehaničnih žab, bobni mešalcev, kladiiva injektorjev). Zrak se trese. Orjaški tovornjak s priklopnikom med široko razprto lesu in velikim jezerom iz blata in apnene brozge. Samo za eno stopalo suhe zemlje. Čakati, da se z druge strani razvrsti gosja vrsta. Iz zvrčalnika plaz groblja SSSS: zašprica po vodi, ko pada po grbah valovitega pleha. Najraje bi pod blatni mastodont zavalil bombo! Na levi strani stara Šestica, na desni reklamni petelin v živih barvah, ki ga snopi goslaških žil premeteno drže, da ga veter ne zruši s strehe. Na koncu širokega prehoda: palača Slavije z ozko, dolgo žalno zastavo z vrha čez vse pročelje.

Zdaj pa tod za postajniško tablo desno: tri stopnice dol; stara prodajalna tete Minke. Ščet, vtiskalnice, gladilnice, valji s stropa; v policah naokrog limi, laki, barve v prahu, konzervah, vrečah, belih plastelinkah, po tleh špirit, mavec, topila, olja, kaolin, lužni kamen (v kanistrih s pripravnimi štirioglatimi avtomatskimi čepi po sistemu ročka: liv). V pomanjkljivi luči kemizirane kramarije obrazi prodajalk stolčene, dlakave, levje maske. Kupci: zidarji, gospodinje, pleskarji, konjičkarji . . . komisijon na glas čitajo z zaplat papirja . . . s hrbtov vstaja kapilarnost njihovih oblačil z zidom, malto, barvili (koliko sob, vež, stropov, zidakov, gankov da to vse skupaj.)

»*Eno plastelinko Juboflora.* Kg suhe oranžne zidne. Liter nitrolaka. Polikolor tri črne tube. Kg neostika (O, saj zna govoriti). Malo polkilsko belega lepila.« — »Še kaj?« — »Hvala. Vse. Prosim, če mi potrdite račun.« V svinčeno barvano vrečko zloži škatle, vrečke, tube. Starinska registrska blagajna (iz litega železa: vitice z vijakastimi popki), zacinglja. Klet v Metalki. Tišina.

Vonj po železu, rudninah. Vijaki, tečaji, kljuke, žebliji v neonu. 25 krilnih matic 1,5 mm na črnem pultu ko rogači v sivi ilovici. Deset varilnih šipk 1 mm. Pet tri milimetrskih (V železnih prekatih: morali bi stati v lesenih ali v slami. Kakšna trdota in prožnost v roki. Fino odrezani konci, označeni rumeno in plavo. To imam rad). Klobčič bele bakrene žice (žgane ni). 2 mm mlinske vrečevine. 1 × 1 mm kositrnih listov.

Puščavski morski horizont neba nad Titovo (do Bežigrada še daleč). Gnus nad predolgo, preširoko, do kraja golo cesto s hišami, odmaknjenimi daleč vsak-sebi. Kakor keha (ki se je v tebi uskočila v velikost želoda), v kateri se navadiš razgaliti vse vrednote iz prostosti do kraja: vso kramo, ki jo zmečeš na

vago, kar ostane, je komaj za dve koščici boljše. Star par pred secesijsko fasado. On počasi drsa s celimi podplati, pod preširoko suktno usahel skelet, roke v žepu, kljuka lepe palice na lahti niha sem in tja. Ona: vijoličasti nprsni naborek, pompon (volnena okrasna glavica), močno pordečene ustnice. 100-letna kavarna Evropa v palačni stavbi z okroglimi vogali na drugi strani. Palme v loncih. Spomini na Tyrševo, mogoče celo na Dunajsko cesto ... kratki tramvajski vozovi z rastra starega rotacijskega papirja ... omrežje žic in spojki, ki so znižale nebo in se tresle v zraku ... postajališčni otoki z reklamami polepljenimi stolpiči ... bos fant, ki si s prsti ene noge praska meča druge ... pes mešanec, ki teče čez šine ... za pregrado Figovca pivovarniški konj in hlevar. (Vse to sem že videl v letih, ko sem hotel postati gangster in se mi je mesto zdelo premalo veliko za to.)

Pred kioskom šiptarskega slaščičarja: dva. Ona v belih kuncih (kučma, ovratnik, muf, obrobek) z rdečim okroglim kovčkom. On, širok klobuk, visok, izprsen, tako poln sebe, da je že čisto prazen. Zraven ženica: z neizmerno milim obrazom, ki pri priči zbudi simpatije vseh.

V desni metrske varilne šipke in žica, pod pazduho multopren, v levi težka torba in siva, plastična vrečka z barvami. Treba je paziti, da mu ne zdrkne izmed prstov, da ne prebode ljudi, se zaleti v zid, v fraco prometnega znaka, izložbo, ali se zaplete s punkeljni v gneči na prehodu za pešce z drugimi punkeljni. Avtobus? Fuj!

POSTAJALIŠČE: Javna skladišča 7. Tam (pred petimi leti) v službi. Ob 5.05 vsako jutro na kompleks 210.000 m² zemljišča s skladiščnimi lopami, obrati, industrijskimi tiri, garažami, delavnicami. Ves avtobus stoji — on zmeraj zadaj v kotu, kjer se solzi okno: v kapljah plavi metalni keglji, ko se mehnata kasarna trese mimo belega Plečnikovega oboka v Gaj mrtvih (katerega poskušam že tri mesece zaman opisati na treh, štirih straneh), pa mimo nekdanje mitnice in parne pekarne (ob katerih sem hodil vsako jutro z Jarš v šolo na Ledino). Tri podjetja *Špedicija, Aviotransport in Skladišča s stranskimi obrati + 89 podružnic ob mejah* — združena v Eno. Podtalni zemljevid medsebojnih sumničenj in obtoževanj. Leden veter brije s polj (izza dreves, za katerimi je aerodrom, ki ga dobro poznam), mraz ko železo, ni se mogoče ogreti niti v štirioglati porozni stavbi Centralne uprave, podobne jekleni registrski omari z velikim steklom in plastičnimi kvadrati spredaj. Glavni direktor, brat proslavljenega partizanskega komandirja iz neke vzhodnoštajerske doline: debel in čokat: kratek suknjič in široke hlače, moskovska moda: vidi ga samo od zadaj, ko ga sprejme v službo.

Njegovo mesto: urednik informativnega časopisa, ki naj bi obveščal, povezoval, do nepreglednosti narasli kolektiv. V uredništvu direktorji prejšnjih samostojnih podjetij: zaradi občutljivega položaja mora vsak od njih prebrati in odobriti sleherno vrstico, ki pride v natis. Njegova redakcijska miza je v

kadrovskem oddelku v pritličju Centralne uprave. V zadnji veliki sobi, kjer se pred oknom končuje ograjeno zemljišče sredi polj, cela glota brezdelne-žev ... organizatorjev rekreacij, referentov za kulturo, vodje tujejezičnih korespondenčnih tečajev ... sami izmazuni ena A.

Noče biti diletant — hoče delati. Od vsepovsod moli nezaupanje, zaničevanje, sum: njegovo mesto je v upravi in konec. Neodmražen je v svojem trenčkoju, ko gre v prizidek podjetja nekdanj samostojnega »Avtotransporta«; tem ne uide nič (ti imajo »pogled« ko 1 čuvaj, 1 star žandar, 1 gobar skupaj). Ne vem, v kakšno telesno podobo naj bi se modificiral; pustijo me čakati v kotu operativne pisarne z odpisano mobilijo (z najmanj 33 mizami in 56 z lesom obitimi šalterji). Vseeno: z njihovimi šoferji grem za dve noči na vlačilcih, ko iz Maribora vozijo 25-tonsko konstrukcijo čez profil v jeseniško valjarno. In potem z avtovigalom NEAL na reševalne akcije (vlačiti cisterne, kamione, hladilnike, ki so s trase zgrmeli v jarke ali potoke). Vendar nekako nima prav: on je *uslužbenc* v upravi, neka prepoved leži nad takim početjem, ko gumirana etiketa čez čep buteljke. Skladiščni težaki v svojih ovčjih brezrokavnikih, ki nakladajo in razkladajo pri tirih brez mehanizacije kable, cevi, stroje in se grejejo okrog kante z žerjavico, z neškodljivim zabavljanjem prekrivajo svoj rešpekt pred Upravo ... Šef manipulativnega skladišča za zbirni kosovski promet, čokat, z usnjeno plosko kapo (ki jo nosi ko »gospodar nad življenjem in smrtjo« ... najbrž nekoč dober vojak, t. j. ritoliznik) mi zamišljen, vznemirjen, presenečen prilepi pogled na obraz in noge, vendar: malo se lahko vključim v »delovni proces« skladišča (vsak dan 200 ton robe noter in ven), debeli na čelu združenih podjetij je navsezadnje le njihov nekdanji direktor skladišč, takorekoč meso njihovega mesa. (Zatem dva dni z rodlerjem med vrati zunaj in znotraj perona, med lesno volno, kotenino, mobilijo, motocikli, s tremi starimi manuelci, prostovoljno in žalostno ponižnimi pred šefom). Potem se otipam naprej v tem mrazu, na drugi konec polja, h polkrožni velikanski montažni lopi stranskih obratov, ki stoji kar na goli zemlji ... a tam mi vsi ... kovači, varilci, mizarji, električarji obrnejo hrbet ... avtovlačilec, s katerim se pogovarjam, zavpije mojstru v orodjarni »Daj mi sveder 3!« in steče ko furija h kamionu ... grem torej skozi celo lopo in pri zadnjih vratih ven. V steklenem nadstropju Uprave vrh službene piramide: Spedicija; kozmetizirani svet komercialne gospode IMPORT-EKSPORTA v meliranih suknjičih in lakiranih las ... vse tam, med preprogami, sobnimi lipami in novodobno biro tehniko zaudarja po tisti uri negligeja, jutranjih toalet, krem, brivskih vodíc, kolonjske vode, pudrov, lasnih vodíc, da te kar vrže nazaj. Pod stopnicami DUR ... Uslužbenci v posebni zadnji sobi prizidka, a v prvi mračni točilniški čumnati, vsi nabuhli od balkanskih žganíc in nikoli dovolj papriciranega pasulja: šoferji (ena miza), delavničarji (druga, ločena od prve), skladiščniki (tretja miza, ločena od prve in druge). Z nikomur se ne smeš pogovarjati, če se nočeš zameriti. Če se pomenkujem z enim, gre drugi mimo ko z mračno naličnico na obrazu ... Edino personalna referentka, stara blond Marica Kumrova, vsa zaskrbljena in razjokana nad nepričakovanimi spremembami, zaradi katerih se delavci ne

razumejo več med seboj, kot so se 48. leta, ko je zanje zbiral prve delovne knjižice pri bivšem »Transjugu«.

1, 2, 3, 4, 5 tednov v slepem svetu. Nihče mi ne more in noče pomagati. (Lahko bi ves dan sedel v posebni sobi DUR-a in zvrčal konjake in kave in nihče me ne bi pogrešal v pisarni. Prav od tu skozi tridelno okno, daleč čez polje se vidi začetek gozda s hišo, v kateri sem stanoval s starši 39-ega. Ko hodim zunaj po zemljišču — trava do pasu — ki je bila nekoč zmešnjava samih malih parcel, in se spomnim nase iz tistih let, je tako, kot bi zagledal samega sebe hoditi po travi čisto zraven, a nekako za šipo, za katero so stvari daljne in mrtve in nič ne vedo, da so opazovane). A ne popustim: pred očmi imam časopis. Desetkrat pri starem čuvaju, ki prezbjuje v zasilni klonici pri industrijskih tirih na koncu zemljišča (eden prvih, ki je zakoličil te njive in skoval prve opornike za železna vrata skladišč); rečem mu, naj to pove s svojimi besedami, zapisal jih bom v blok; njegovo čelo belo — pozimi in poleti nosi kapo — se nabira v gube, ki spominjajo na otiščanec, ko govori. Šoferji (z medkrajevnih, lokalnih, mednarodnih prog) naenkrat požrejo jezik, kot da jih sprašujem o stvareh, ki so se primerile ljudem neba. Poslovni šef Špedicije ne more napisati ničesar o poslovanju svojega podjetja, a če že vztraja, ima zanimivo temo: nekaj o zgodovini špedicijskega prometa skozi stoletja. Sestavim anonimno anketo o planu podjetja, o stanovanjskih potrebah, o odnosih med delavci —: po štirih tednih najdem v kastelcu 3 odgovore z *da* in *ne*. Nič! A prva številka nepotrebnega časopisa se navkljub vsemu in v rekordnem času pojavi sredi te molčljive množice.

»Nihče med nami ne ve, kakšna je videti v resnici delitev celotnega dohodka« pravi ženička skladiščarka na seji delavskega sveta v vozarni nekdanjega Avtotransporta. To delavca v prvi vrsti zanima. Je mar padel na glavo, da se tega še ni ovedel? Na sestanku uredniškega odbora: prikazati na dostopen način vse vrste prispevkov, stroškov od celotnega dohodka podjetja (To naj stari direktor finančnega — računovodskega sektorja, ki je zraven šefa kadrovskega oddelka tudi član uredništva). Vendar, bogvari kake geometrijske diagrame in %, ampak stvarno mersko enoto: npr. litri (osnova 1000) namesto diagramov pa poljudna, jasna ilustracija, lahko celo zgodba v slikah. Finančnemu direktorju, mršavi, dolgonogi žrdi, se zasvetijo bele oči: vodna črpalka ali navadna kmečka štirna, ki že sama po sebi predstavlja proizvodjalno sredstvo. Izlivniki in žlebovi točijo iz glavnega cevovoda v različne posode, korce itn. po količini in vrstnem redu različne prispevke od prometnega davka in stroškov do dopolnilnega proračunskega prispevka — vsega skupaj 23. Končni rezultat — čisti OD?

»Mejdun, al ni to mau riskanten?« podvomi slikar — ilustrator, s katerim se dogovarja o ilustraciji. Kje neki! Izračuni bojo taki, kakor so v resnici in kot so v veljavi povsod, zraven tega bo to obdelal strokovnjak. 14 dni spravljata finančnik in likovnik delitev denarja v podobo, dokler poljudni diagram ne izide čez vso zadnjo stran 2. številke:

: *figure*: v železničarskih kapah in z drugimi emblematičnimi znaki, bolniki v mavcu, birokratske osebe, bolniške strežnice, vesela omizja, šolmaštri, neopredeljeni človečki v twedu, vse socialne grupe v rdeči in črni barvi tekajo navzkriž in narazen s korci, sodčki, flaškoni, kanistri, vedri okrog glavne cevi in sekundarnih livov. Delavec, ki na začetku stoji na zloženih gajbah, da bi lahko dosegel vzvod visoke štirne, postaja čedalje večji, njegovi provizorični zbiralniki manjši in enostavnejši: v določenem trenutku se ti uskočijo v neopazen kvadrat, medtem ko se tudi delavec pomanjša. (Vsa pot navzdol od celotnega dohodka do dohodka, od kosmatega celotnega dohodka do čistega dohodka, od brutto osebnega do netto osebnega dohodka). Pri dnu slike: delavec — vodnjakar si od 1000 litrov z vrha slike nataka 1531 v svojo kanglo.

Tipografji navdušeni: prvič se jim zdi, da se je dvignil zastor izpred skrivnosti: Kje in kam vse begajo njihovi pisani, pegasti božjaki po svetu. Ko mali časopis izide in raznaša svežnje po obratih, se zgodi, da je v trenutku razgrabljen in zdaj se hočejo dokopati še do arhivskih izvodov. Uredništva drugih tovarniških časopisov moledujejo poleg obvezne številke še za nekaj dodatnih primerkov. Potrebno bi bilo natisniti novo naklado. Fin. direktor želi nekaj separatnih odtisov, ki jih potrebuje kot ponazorilo za svoje seminarje. Ni treba: črkarji so v svoje veselje natisnili nekaj diagramov za makulturni papir. Sliši se, da gre naokrog ko letak. Postane pozoren.

in zjutraj (četrtega dne po izidu): direktorji vseh treh podjetij + finančni — ki jih redkokdaj vidiš takole kot družbico — se iznenada zdrenjajo v elegantnih krojih svojih širokih gosposkih oblek »za vsak dan« v pisarno kadrovskega šefa. Takoj sestanek celotnega uredniškega odbora! Včeraj, pozno popoldne, jih je nanagroma klical v Slavijo na razgovor tov. K., republiški sekretar za notranje zadeve. Čisto blede in nervozni, suverene poteze so jim nekam utonile v ohlapnih obrazih. Gast: sekretar občinskega komiteja. Na podolgovati glavi modni klobuček iz tržaških izložb in okrog vratu ko vrv tanka kravata v barvnem vzorcu kuvertnih robov letalske pošte. (Nekaj med trenerjem, varnostnikom in v civil preoblečenim oficirjem). *Obtožba*: časopis in odgovorni urednik sta si hotela prilastiti celotno samoupravljanje v združenem podjetju v svoje roke. Fino oblečena telesa mož pri priči oddajo prodoren osebni vonj, tudi aktovke, mape, etui za naočnike, cigarete, nalivke, dežnike po mizah v trenutku povzamejo isto za svojimi lastniki. Odmakne se od mehkega boga zdajšnjega direktorja skladišč v skajastem stolu zraven sebe. Finančni gleda samo z nozdrvmi, mršav bolj ko ponavadi sedi ob steni, ko da so mu iz telesa izrezali velik kos človečine. F. P., direktor Špedicije (IB. Goli otok. 3 leta), čedno bronzirana koža, lepa plahutava roka« ... zato sekretar želi, da se jutri, ob 11-tih dopoldne oglasi urednik pri njem na razgovor ... « Mrzel strah, kakršnega ne poznajo ne rastline ne živali, se mu priplazi okrog srca. »Ne bom šel,« reče, a ga nihče ne sliši. Nekaj objema njihove hrbte, noge, vleče jih nekam ... Nekakšna čudna gmota z nesebičnostjo kakega stroja, ki ne vidi človeka, ampak reagira samo na sistem

pojavnov, v katerem je posameznik mikroorganizem ... Svoj fokus, svoje ročice je zaobrnila sem noter. Potem se oglasi sekretar, ena od ust te nesebične prikazni: vsi se obrnejo k njemu, mogoče bo le prišla kakšna beseda oprostitev z njegovega jezika? Ko so ga povabili na sestanek, reče, se je vprašal, ali se ljudje okrog časopisa, v prvi vrsti urednik, zavedajo zadnje konsekvence take nekontrolirane dejavnosti? Odgovoril si je: Ne! Žal! Vsaka misel, ki se izrazi, je dejanje, vsako dejanje, ki ga napravimo, ima tisoč posledic in učinkov v proizvodnji. Ali se je urednik — nekoliko seveda tudi finančni direktor — sploh zavedel praktične odgovornosti za ta prikaz o delitvi dohodka? Misli, da ne. Kakor je slišal, tudi ni dejaven v nobeni politični družbeni organizaciji, zato se temu ni čuditi. Med takim prikazom, v tem primeru ilustracije o dohodkih — in sprejemavcem, se odvija proces posebne vrste, na katerega se je treba ozirati. Politična odgovornost se lahko pokaže v tem, da človek zapade magiji besed, številk itd. Delitev osebnega dohodka je v resnici zelo važna. Vendar ta delitev se odvija pod konkretnimi pogoji, kakršna se v bližnji prihodnosti ne bo več ponovila, vendar za zdaj se še in se bo še lep čas, tudi razlagati se je ne moremo po svoje, v času, ko se še dogaja: brezbrizna in neodgovorna prikazen delitve dohodka je zmedla delavce. Res je, gre za delavce. Vendar: ali urednik zanesljivo ve, kaj koristi delavcem njihovega podjetja v trenutni situaciji? Partija to ve zagotovo. Delavci se zmeraj ne zavedajo svojih širših interesov, zato jih je treba imeti ves čas pred očmi. Delavcem je treba demonstrirati plan podjetja, delovne enote, skupine, večji učinek planiranja, naučiti se morajo, da se navežejo na svoje proizvodno delo. Vse drugo, kar je odveč, je naš skupni sovražnik. Dokaze za tako početje so že zdavnaj razvrednotili, misli njihovega urednika, zajete v njegovem planu, ležijo na komiteju, urejeni v predalu, snoči jih je prebral. Naj urednik nikar ne misli, da je odkril smodnik. Pravi: delitev dohodka in naj vsak pogleda, katere in kakšne so trske, ki letijo, ko se seka gozd? Ja, ja lepo, to je mogoče primerno bogve zakaj — ne pa, prosim, za glasilo njihove delovne organizacije. Čemu torej? Komu je to potrebno? Nasprotniki, zunaj in znotraj, ne spijo. Ali ne služi urednik s tem prav njim? Naj razmislijo torej o vsem tem in sklepajo o svojem sodelavcu.

Vsi poparjeni in prepričani. Sekretar že za vrati (ima dela čez glavo s to svinjarijo). Zdaj je vrsta na njem. Na noben razgovor ne bo šel, reče. Špedicijski: naj ga nikar ne bo strah, reče, sekretar ni kdorsibodi policaj, sploh ni takšen ... no, kot so bili včasih na tem ministrstvu. Razgledan je, dosti let je preživel v diplomatski službi. Ko so bili včeraj pri njem, so se tako pametno in lahko pogovorili z njim, da se je prav čudil, ni res? »Res je,« potrdila oba druga direktorja. »Grem« se odloči, »če greste z menoj vsi trije, on (finančni) in on (kadrovski). Vsi smo enakopravni člani uredniškega odbora. Vsak je moral prekontrolirati še tako majhen sestavek, da bi bil lahko natisnjen ... tudi dosti pobud je bilo vaših ... zato moramo tja vsi.« »Ne, to nikakor ni mogoče,« rečejo. Tovariš K. je izrecno poklical samo njega, oni so bili že včeraj pri njem, zanje je s tem stvar opravljena. (O ve, kaj hoče sekretar: malo denunciacij, malo kesanja, malo moledovanja. Nekakšno privatno ba-

lerino v svoji pisarni. Otroka + placento. Nazadnje naj prepričan odide in z lastno roko podre vse, kar je z njo zgradil). »Je bila delitev dohodka, ki smo jo objavili, laž?« vpraša finančnega. Finančni, mrka mucka, da bi ostal navzoč ozir. odsoten, ga samo gleda. (Kar maram ga). »Torej ni bila laž?« Negibni skomigi z rameni. »Čemu moram potemtaka na odgovornost?« Zavlada taka nepremičnost, kot bi sedeli v garderobi med samimi oblekami. »Poslušajte, hotel sem napraviti dober časopis in ne pekel iz svoje službe,« reče. »Saj to je, kar si boste nakopali, če ne boste šli tja« pri priči oživi bivši robijaš. »Ne boste mogli ostati na tem mestu. In dandanes ni več tako lahko za službe, kot je bilo včasih.« Pospravljajo svoje etuie in mape. »Do jutri razmislite.« Direktorji vstajajo, to ni več njihova tegoba. (Moram se nasmejati, ko vidim, kako gredo namesto mimo mojega stola naokrog med mizo pri oknu in sobno lipo proti vratom). Materi svojih otrok ne pove nič: dobila bi živčni zlom. C. tudi ne: je prezapleteno.

»Kakšnega vruga si spet ušpičil?« (: njegov profesor pedagogike zvečer pred prazno fasado konzorcija z 1 svojih infantilnih rok je na njegovi rami). »K meni so prišli s policije . . . spraševali so, kakšen si bil kot študent, kot človek . . . Vse so mi razložili o tistem časopisu. Kako je torej bilo? A tako. No, jaz sem jim odgovoril, da bi bilo dobro, če bi vsi komunisti ravnali tako.« O ti stari lažnivec, niti besede mu ne verjame.

3. številka v tisku: kliše in slika zračnega posnetka celotnega kompleksa z obrati (za tiste na »89 izpostavah« ob meji, ki še niso videli s svojimi očmi giganta matičnega podjetja). Pripravlja material za aprilsko . . . ohromel je, nobenega veselja nima več. Finančni obrne svoj mršavi, dolgonosi obraz k steni, ko pride v kadrovskega: dobil je ukor partijske celice pred izključitvijo, zdi se, da je dal od sebe še tisto zadnje, kar je imel . . . Rad bi stopil k njemu, končno je poštenjak, ampak to bi zbudilo radoglednost kadrovikove tipkarice . . . Drugi so ko zaprti duhovi, ne da bi se ga izogibali, samo preveč so zaposleni s prerekanji in intrigami v tej novi fuzionirani stvarnosti življenja; zraven tega nihče ne ve, kaj se pravzaprav dogaja, ničesar ne vidijo, ne slutijo pred seboj . . . njegova zadeva je nekje skrita za pregrajo ene teh bibavic ko orehova lupinica . . . Šofer glavnega direktorja: ob 10.30 parkira črno Mercedesovo avtoladjo pod oknom kadrovskega, da ga odpelje in ob pravem času dostavi v Slavijo. Odgovori mu, da je sestanek preložen in pri priči ga pokliče gor glavni, v svoje stekleno nadstropje.

»Poslušajte, takšno stališče, kakršnega zavzimate vi, je vsega obsojanja vredno. Ne odzvati se povabilu tovariša republiškega sekretarja, ki od dela ne vidi ven in se . . . Ampak poslušajte . . .« Hoče popraviti storjeno, zakrpati razbito. To je trenutno njegova nesebična naloga. Rečeno je namreč, da se ne sme več kar takole, brez razloga uničevati človeka; kot dr. B. Z., ima tudi on nekoliko »dialektičnega občutka za večnost«. Kaj opazi človek pri temperaturi 39°? Široko čelo, kratke lase, čez katere sije plosk sij, pod nosom širok žep ust, ki govori, govori, za črtasto tapeto srajc najmanj 20 kg prsnega mesa

... masivno pisalno mizo ko deblo stoletnega drevesa z debelimi nogami, katerim manjkajo še mahnete korenine na ognjeno rjavem tepihu, ob strani pa cvetlični zdriz rumenih gob ... Vata bo prerasla pisarno do stropa. Časopis, reče v to vatasto žito, je objavil samo ilustracijo o delitvi dohodka, kot se to v popolnosti sklada z resnico. Nobene laži, nobenega napihovanja. »Spet mislim, da bi moral ves odbor na sekretariat. Da jim razložimo ... dokažemo ... z obračunom, da je stvar realna in nobena izmi ... izmišljotina ...« Masivni direktor za svojo mizo kot da sliši nekaj nadvse sekundarnega, ... brnež muhe, ki se je ujela pod zavih tepiha. »Vi sploh ničesar ne razumete ... Vas smo postavili za urednika, vi ste odgovorni in nihče, nihče drug ...«

Statut? (Zakaj nisem imel takrat pri roki statuta? Prekleta glava! Rekel bi mu: v statutu, ki ga je s planom vred potrdil Centralni delavski svet, stoji, da je vsak član uredniškega odbora enakopravno odgovoren za celotno vsebino časopisa. Intakonaprej. Določila se izpodbijajo z določili! In spomnil bi ga lahko, da se zaradi položaja, v katerem so se znašla vsa tri fuzionirana podjetja s svojimi ranjenimi kolektivi vred — vsako številko od prve do zadnje zabavne strani pripravljali skupaj. In tako naprej. Glejte, npr. križanko, vsaka od njih je morala biti posvečena enemu izmed obratov, da ne bi prišlo do zamer. Intakonaprej. A ne reče nič. Ker se je pač navadil, da si zakone pišejo ljudje nekam v ... Generalni odločno: »Še enkrat vam povem: vi sploh nimate pregleda nad situacijo.« (Ja, samo še to! Ampak čez 10, kaj, čez 3 leta povprašajte policaje, generale, politike, kakšen pregled so imeli oni.) Prijazno: »Poslušajte, zdaj je še čas, da tovariša sekretarja poprosim, naj se malo pomudi, počaka ...« »... in recite mu, če bi bil tako ljubezniv, da vabilo razširi na vse člane redakcije.« Generalni obmre, kot da bi vnovič slišal isti nezanimivi šum. Ali kot da napeto misli na nič.

Slušalka: besni slikarjev falzet: »Ti si me porinil v ta golaž. Včeraj so me sredi dela prišli iskat iz službe ... ti ne veš, kako me tule gledajo ... danes moram spet gor.« In zraven: po zunanjih stopnicah se vzpenjajo v stekleno nadstropje trije tipi, koščeni, oblečeni ko za matičarja: ni treba 2 × pogledati in že vidiš z njihovih ušes viseti nevidno uniformo. Država se lahko s silo upre vsem, kar zdravi njihove odgovorne — neodgovorne voditelje, jaz pa nimam moči, tudi v najhujši stiski ne, da bi jih prisilil k treznosti in pravičnosti ali vsaj k izpolnitvi njihovih dolžnosti.

Drugi dan: vkoraka širok, blond fant pri 28-tih, otročji bel obraz nad svetlo modro spomladansko obleko: novi urednik, zelo vljuden, s priporočilom komiteja slavist, rokujeta se, nov poročni obroček. Razlaga mu redakcijsko delo. To je zrcalo prihodnje številke. To so načrti. To so sezname sodelavcev. (Plave mape. Zelene mape. Rumene mape.) Odpelje ga v tiskarno: ročna stavnica, strojna stavnica, črkovnjaki v posebni mizici, to je direktor, to je »moj stavec«, »moj strojničar«, »moj korektor«. Ko gre, mu nihče ne odzdravi. V danosti zdravega razuma, za katerega se je zavestno odločil, so že elementi razkroja zdravega razuma.

»Sporazumna prekinitev delovnega razmerja«. Zgoraj pod stekleno streho: glavni direktor in on čakata v direktorjevi pisarni na predsednika CDS, da bi podpisal akt. Vse gre v rok službe. (Žalostno, da tudi v rok življenja). Nevidne lepljive nitke, ko sklenine, ki so se razpele okrog njega. Brž ko pretrga eno, se že druge razpnejo okrog njega. Predsednika CDS — lepotec z najmanj 5 kg črnih kodrov & zaliscev & brk in vedno napravljenega v nore vzorce karirastih suknjičev, v še bolj nore vzorce progastih kravat in povsem brezumne kockane trenčke — ni od nikoder. (Po pravici povedano: predsednik CDS ne nosi samo italijanske garderobe in vsega zavidanja vredno čelado las, ampak je tudi edini, s katerim se lahko kolikor toliko razumno pogovarja). Čakata. Mogoče ne mara priti, ker se mu zadeva zdi nekoliko gnila, mogoče pa se — ker je iz Avtotransporta — ne odzove iz opozicije. Sonce na tepihu, ko očaran gleda na žarek, direktor v svojem masivnem-pegastem svetu — (oba že demobilizirana drug od drugega) impresivno lista po fascikliniranih spisih; na steni slika (tako se ne drži konja, to vem od vojakov, tudi žito se ne žanje tako); svetilka, oblepljena s travnatimi bilkami, to pa je res čedno — pregiblje prste, zunaj je sončen dan, ne vzdržim več . . . »Jaz grem!« Direktor (z valjčkom nalivke v močni beli roki): »Poslušajte, vse mora iti po predpisih. Brez podpisa predsednika centralnega delavskega sveta sporazum nikakor ni veljaven.« Zunaj je tak dan, da so oknice kar iz zlata. Marec. »Razumem, adijo.« Ko gre po stopnicah, spodaj vrata odprta v pisarno: za mizo že blond glava mladega urednika, okrog nje zbrana vsa parazitska glota referentov in organizatorjev. Vodja tujejezične korenspondence dvigne pogled proti njemu, vendar ga ne opazi. Stara Marica zmajuje z glavo, ko mu izroča dokumente, solze v očeh: »Le zakaj niste šli na tisti sestanek?« Oh, ta ženska prednost pred moško neprednostjo na takoimenovanem družbeno-zgodovinskem-političnem planu življenja. Vse papirje stisne v svojo zoprno malo torbo brez ročajja. In zunaj v bleščečem soncu pri zunanjih stopnicah ob stekleni fasadi eden najstarejših šoferjev, star partizan, z brki ko nož, prikriti pučist. S prodornim šepetom, ko na sovražnem ozemlju: »Veš kaj, takole se pa ne pusti nagnati. Pravico imaš, da ne pristaneš na tak sporazum. Da terjaš 3-mesečno odpravnino, ali jih tožiš.« (Zbode ga: torej je zato tistile pornografski čok tam zgoraj hotel, da bi šlo vse po zakoniti poti). Zabava se, ko posluša šoferja, ampak medtem, ko je njegov pogled ko očaran pripet na pločevinaste črke imena firme na strehi, se spet ne zabava čisto in popolno. Tišina (ki je pri meni povezana z distanco) . . . kot da je sedem mesecev hodil semle v to službo, da bi zapazil nekaj, do česar nima pravice, da bi videl, kakšne so črke na strehi in da bi s sumom zrl vanje, ker pač gleda nekaj, kar ne bi smel . . . Avtobus ravno na obračališču.

»Moj avtobus!« zavpije in steče. Sede na drugo stran k oknom, da mu ne bi bilo treba videti več niti ene teh lop, garaž ali skladišč. Kakšna diletantska komedija, v kateri so vsi slabi, preslabi igralci, najbolj pa on s to svojo široko-ustno pantomimo ko burkež na biciklu med nebom in zemljo. Manjka samo še to, da bi se — kakor tisti ubogi deklarant iz špedicije (ki ga je vlagal z »Ugankami in zankami«) v režijski postavitvi enega organizatorjev — plazil

za proslavo 29. novembra v eni izmed ledeno mrzlih skladiščnih hal po trebuhu čez sobne lipe iz pisarn in prave skale z zemljišča ter vkleknjen v verige deklamiral: »Samo milijon nas je...«

PIJANEC

:na širokem polkrogu nagnjenega pločnika. Ziblje se in lovi ravnovesje ko enonogi obešalnik: *memento mori*. Obleka (po prečuti noči v kolodvorski restavraciji): zamaltana žakljevin; obraz: bel obraz gobavca. Oklene se droga (pod železno veko semaforja): ta svet v sivem siju betonske lune...; klecne in si s pomočjo obroča na drogu spet pridvigne na nevidnih pedalih (da bi ohranil višino ceste vsaj v višini hlačnega pasu): to križišče, ki se razgublja v brezčasnost in brezkravejnost, to dekline v telefonski celici na travnatem parobku, za zledenelo plato stekla, s slušalko na enoušnem obrazu, z oprstanjeno roko na držaju, ki prepričuje NJEGA, se mu smeje z rdečo glavo, ga nagovarja (tudi pijanca, a neslišno) in dela trike z rameni, da se ji dojke tresajo in krilo dviga... Ta hitra slonja vozila! te šine! ne! drugovi! To mrgolenje kontrapunktov od zelenega plota GRADISA, ta poplava obrazov, ki gre čezenj, ta volnena finost oblek iz manufaktur, izložb, žurnalov... ja, to je svet, ki mu pripada s svojo ugrezajočo pametjo.

NA PREHODU ČEZ KRIŽIŠČE. Stisnjen ko pajac Michelin v vrsti s svojimi punkeljmi. Na levi v vertikali visoko nad njegovo glavo rama, na desni, ob prsih top pritisk komolca, ko od nekakšne oblečene likalne deske. Na drugi strani prehoda stojijo drugi. Za njimi nadvoz z vlaki in nad vlaki trdnjavski zidovi stopnic. Gledajo drug drugega z meglenimi obrazi čez široko cesto. Zakaj ni na svetu manj ljudi? V času, ko je Avgust izdal znani edikt, je znašalo število prebivalcev 50 milijonov. Koristne zemeljske površine je razmera konstanta. Ta čas 4 milijarde, torej kolikokrat več? Za vsakega drugega otroka bi bilo treba plačati globo (vse tisto o *quantité négliegeable* sam čvek). In čez sto let bo človeštvo skrčeno na sto milijonov in znova bi se dalo dihati.

Zelena luč pod železno veko. Zdaj ima za sabo drugi del poti. PIJANEC. Gre tik ob zunanjem obodu njegovega osebne prostora — premer 1 m 50 — (to je najmanj, kar rabi človek v takem stanju zase, kot trdi psihologinja H. J., ki ravnokar dela doktorat in z beležnicami teka po vsem svetu po vseh postajah, vlakih, lukah, aerodromih). Vem, kako je po taki noči... ko si imel pred seboj samo leseno vegetacijo miz in stolov kake prijazne oštarije... stati takole v ostrem jutru na robu zaposlene ceste, medtem ko flikajo mimo tebe profilne karte obrazov in ko se ne moreš ne odmraziti ne zmrzniti... To je, kot bi po 400, 500 letih vstal od mrtvih in se spet znašel na zemlji. »*Mete-*

orji?« prestrašeno pokažeš gor. »Ne, reaktivci« — »*Pornografija?*« Nak, trgovina z nedrčki in stezniki. — »*Iluminacija?*« Ne znakovni sistem mesta: signalno + semaforško omrežje. »*Mu je tole predpisal okulist?*« Ne, tale zdaj fotografira, kot so včasih slikali s čopičem in barvicami. (In potem ga korakoma odpelješ naprej k Usodi, oziroma k Politiki).

Ta prekleta, preveličana maketa Titove ceste se bo zdaj vlekla ko tekoč trak. Zmeraj znova ga zaboli, ko rana na želodcu. Tule, na širokem pločniku, imajo ljudje (gor—dol) čas, da opazujejo drug drugega, kakor v kakem pasažnem gledališču na nogah.

Zgoraj, na nadvozu: bele črne kače kompozicij — tovorni s tenderji, črni potniški, plavi mednarodni s spalniki — sem pa tja se drzne kak človeček čez most. Najraje bi odpotoval tja, kamor pelje eden izmed vlakov. Katerikoli, kamorkoli. A nekako brez svojega telesa v kupeju. Ko v sanjah — z močjo lastnih rok in nog, z zrakom iz lastnih pljuč, nekako v višini petega nadstopja: nad holmi v Polhovem gradcu, nad Barjem, čez Rakovo jelšo, nad vso geoplastiko, tudi v megli, v kateri bi bil (zaradi mene) samo rosa, mačja glava ali le pogled.

Napenja noge, da mu skoraj počijo meča, čeljust mu otrpne, oči mu obdajajo pekoče gube. Zdaj nekaj časa vštric z žensko, kot da bi bila njegova zakonita družica; k prsim stiska celo veliko kuverto (najbrž družinsko posojilo). Potem dve, tri glave v zraku nad njim, zatem, kot da bi bila prijatelja, korači nekaj minut vštric z moškimi v rdeči vetrovki iz skaja in ovratnikom iz sintetičnega krzna (ki iz razdalje 10 metrov garantirano učinkuje ko pravo usnje ozir. prava bobrovina).

Na severozahodu (na desni): trdnjavski zidovi stolpnici v naraščajoči in upadajoči vrsti. Izpodnebniki, vertikalni kamni, ki so padli iz veselja, merimo jih od zgoraj navzdol: steklo — zid — plastika steklo — zid — plastika. V njih se svetijo, ko razpoke v meteoritih, luči kemično-elektronskih gospodinjestev. Na vrhu pragozd lovka, televizijskih anten: graciozno podrhtevanje mentalnih dentritov, ki vlečejo iz zraka sliko in prinašajo bratsko skupnost zazidanim stanovanjskim prebivalcem.

Na levi: majhne hiše izpred vojne, ob njih delujejo pasanti normalno v svoji normalni velikosti. Avtonorci, mestne kasarne, priklopniki, ki vozijo gor dol, delajo veter in pometajo z držami ljudi na levih in desnih pločnikih.

Končno: skozi vhod med dvema visokima drogovoma v omrežni ograji zakorači na prazen, z belimi cebrami poprogani trg, obdan od sejemskih paviljonov, brez ljudi za seboj in pred sabo: spet gre lahko v svojem lastnem ritmu in drži.

V rjavih, steklenih sejemskih paviljonih (podobni katafalkom) vidi čez trg prihajati človeka. Najprej ima temno postavo s sijem vrh glave za tujca, ki mu korači

nasproti, potem se v dvojnem odsevu šip izlušči on: spozna se po obliki, drži, po višini, ki je dana samo njemu. Barvana Schlermichlova senca . . . brez gorkote, mrzlice, dihanja polzim mimo za stekli, ne more govoriti, ne more me videti, nič ne ve o tem, da jo opazujem . . . mogoče kaj slutiti, ampak trg gre dol in jo vleče za sabo . . . poznaš jo, ni ti zoprna, steklo je njej in tebi odvzelo vso krivdo.

Drugi izhod v omrežni ograji. POHIŠTVENI VOZ »Šavrić« na peronu. Zadnja ograda.

Tole je njegova služba: PALAČA NEKDANJEGA BARAGOVEGA SEMENIŠČA. Visoka, dolga, siva polkrožna zgradba. Po nezaključeni zidavi (na začetku vojne) v eni izmed jam na Linhartovi, je ostal od nje samo ta velikanški patetični fragment v obliki polža: Okna, okna, okna strogih semeniščnih celic v štirih vrstah, ki zavijajo, se zdi, v neko povsem drugo mestno četr . . . Dec. 45 in jan. 46.-tega je zaprt v tej palači s celo vojsko kolaborantov, petokolonašev, skrivačev, ubeglih družin, starcev, otrok . . . Za vrati svoje celice se mu je zdelo, da palača napihuje svoje prostore v neizmerno, v gubeče se hodnike, globoke jaške, visoke podstrehe . . . A zdaj je bil ves sakralni kolač preurejen in moderniziran za VII. kongres partije: široka črno-bela stopnišča z mozaičnimi hodniki ob straneh, oboki in stebri iz rumenega umetnega kamna, balustrade iz sivega kristalovca ali namesto njih pozlačene bronaste skulpture letnih časov —, ki ležijo in stojijo v nivoju stopnic ter spominjajo bolj na postave iz stare zaveze s svojimi pridelki v naročju in anakondami las okrog glave kot na zadružne Diane in Venere. Okrog nekdanjega zapora vozijo tovornjaki s priklopniki, stavba se trese in se vsako leto za nekaj milimetrov globlje ugrezne v jamo.

Oranžna tabla ob strani. Zavod za estetsko vzgojo mladih ozir. center za kulturo mladine. Ali . . . itn. Gledališče za mladino; knjižnica; plesna šola; oddelek za tuje jezike. Oddelek za likovno umetnost; gledališka vzgoja, lutke, film, glasba. Reklo bi se: fina ustanova. Vesela pesem iz mladih grl za tihim akademskim vhomom. TUMPECET za otroke.

Javi se (pred petimi leti) na delovno mesto pedagoga, ki naj bi ustanovil »lutkovni oddelek«. Pred njim gredo govornice kot o neresnem človeku, nasprotniku družbe, popivaču, babjeku. In »da predolgo okleva, kadar bi moral kaj dati iz rok.« (Vsaka služba je ko skok v splošnost: vanjo skačeš zmeraj z istega mesta). Otroci imajo lutke radi, pravijo, zlahka jih bo mogoče vzgajati z njihovo pomočjo. Zraven tega bo treba zbirati primerne tekste in pomagati krožkom na šolah. Spomni se igrač, lutk, ki jih je imel nekoč rad. Zgodb, ki jih je pisal za otroke. Čudna služba — nekaj med mlekarico in oddelkom otroških igrač. Edina, ki jo pač lahko dobi. Mogoče si bom z njo lahko financiral svoje pisanje in se tako nekako celo izrazil.

: edini kandidat: sprejet. In mahoma se mu začne življenje drobiti v sodro. Delal bo z otroki. Nič več z odraslimi. Tuji so mu, boji se jih. Zmeraj študi-

rajo svoje okolje. Med njimi ne moreš kar takole zadremati ko v kakšni kanceliji.

Stari direktor — majhna siva postava, ki se nadaljuje v laseh — naočniki in miren glas učitelja matematike: aktivist & prosvetitelj, ena visokih form ravno minule dobe. Doživi prijetno razočaranje — prijazen sprejem. Direktor prebira njegov program, kakršnega je sestavil kakor je vedel in znal. V prvi vrsti delo, ki ga je moč opraviti v danih okoliščinah: nobenih vizij, perspektiv. Vzame ga v službo brez odvečnega spraševanja. Staremu utrujencu, odrinjenemu na ta položaj, je več ko do politike za delo.

Peljejo ga gor, da mu pokažejo pisarno, v kateri bo imel svojo mizo. Soba 83? Ja, soba 83. Malo zmešan in ta patetični fragment velike odmevajoče palače, ki teče na vse strani, vendar se nekako zaključuje v sebi . . . poln stopnišč, kipov, balustrad, rešetk, dvoran in dvoranic, sob in sobic, predstavništev in zastopstev podjetij, hodnikov in mostovžev, kleti in podkleti . . . ga spominja hkrati na Univerzitetno knjižnico, na tržnico za Šenklažem, na Tromostovje, na obok v Gaju mrtvih pri sv. Križu in malo tudi na zapor . . . Ne veš, kje kaj je (še po 1 letu službovanja ne), lahko se izgubiš, na stopniščnih presledkih delaš prave piruete in se sprašuješ, ko v gozdu, kje so prava vrata med temi tempeljskimi stebrišči, ki si jih je umislil pokojni mojster J. P. — Soba 83? Ja! — odpro vrata v stranskem hodniku polno ogledal, in sredi pisarnice, — ko človeški pejzaž, — ugleda zleknjenega čez dve pisalni mizi Ulbla, starega znanca, ki ravnokar telefonira in agresivno nagovarja slušalko v svoji pesti. V trenutku začuti, kako ga srce požene iz sebe ven, kako se širi, krči, kako bo počilo. (Ulbl, predsednik mladine v kvartu, v katerem je živel s starši 40 leta).

»*O živio!*« (z aktivističnim nastavkom v svojem daleč nesočem glasu) »Midva se pozna iz mladinske organizacije. (»Ja«: brez glasu). Vedel sem, da boš prišel za lutke. Sem te priporočil.« Silovito stresanje rok. Močan, visok, za dve glavi višji od njega: modni jopič s komolčniki. Vendar še brez brade, brk, zalisc, kar pri njem nekaj pomeni. Strašno podganje srečanje . . . kajti prišla sta vsak iz svojega večletnega nevidenja ven ko podgani iz svojih lukenj . . . trudita se, da drug drugega ne bi preveč gledala v oči, netopirja, plazilca, ki se bojita luči in postav . . . Zdaj je še čas, da se zasukam in odkorakam skozi vrata, domov.

»*Kako kaj?*« in pogled vrže čezenj.

»*Hm . . . kako?*«: in moj pogled počasi od spodaj gor, ko iz črnega lonca.

Kakšen slok, čeden, kodrolas mladenič nekoč, visokonos David, ognjevit funkcionar, varovanec vseh mogočih organizacij. Zdaj: njegov nekdanj zali, dolgi, deški obraz je . . . med širokim plešastim temenom, zalitim vratom, zguban-

čenim sencem, temnimi, visečimi ličnicami . . . ostal komaj opazen, pomanjšan notranji obraz sredi ovoida glave. Oči suhe, razvlečene in blede ko pri galebih in zraven še hitri pupilarni refleksi izogibanja. Tako se srečaš z radikalno razvito boleznijo iz svoje lastne mladosti. Torej Ulbl vodi v hiši neke vrste prireditveno poslovalnico in dramske tečaje. Ja, skupaj bosta delila tole pisarno, skupaj tudi provizorično dvoranico zraven. Ali ne bi bilo najbolje, da se ta trenutek odloči in gre?

»*Tvoj prostor!*« Moja miza in stol v neprijetnem položaju: za hrbtom se mi odpirajo vrata na hodnik (kot že nekoč), od spredaj pada čezme okenska svetloba, ko v kakšni zaslisevalski celici. Grem k oknu: širok asfaltni trg med paviljoni pred zavodom, ki ima dohod neposredno s Titovo. Nekdaj tod vseokrog pokopališče za živo mejo: beli križi, beli nagrobniki, grmovnice, beli kamni. (Spominjam se jih še iz otroških let). Menda mrtvi — zato ker nimajo nobenega več med živimi — niso ostali kar spodaj, zaliti pod gladkim asfalt-nim trogom?

»*Oprosti, nujno telefonažo imam*«. Kaj naj storim? Ulbl sede, da mu volovski jezik debele kravate pade čez telefon . . . Kliče tega, naroča onega . . . čudno, celo živo kazalo ljudi se vzdigne iz »onega« časa . . . Vendar ni čudno. Saj je bil Ulbl povsod: na ljudski prosveti, v partijskem komiteju, v državni varnosti, v redakciji zabavnih časopisov . . . od partizanske bluže prek brigadirskih ceber do kožnatega plašča organa varnostnih sil od usnjenega motociklističnega in tweedastega boemskega jopiča (zmeraj in povsod masovik). Na obrazu vse življenjepis . . . vsi iz tega gnezda so si podobni . . . ponavljajo se, in če eden umre ali odpotuje kam daleč . . . je takoj drugi na njegovem mestu, na las podoben prvemu, kot da bi bili ljudje le slabi zamaskiranci . . . in tako se zgodi, da je naenkrat več ljudi, kot jih prostor sploh lahko prenese. In to, kako se vsakokrat pojavljajo v drugih uniformah . . . in kako jih nosijo; ne, nad tem se tudi ne moreš smejeti. To nekaj pomeni: so namreč telesa, ki se ne preoblačijo po naključju.

Kako to, da Ulbi v letih, ko se mu še sestavljata čeljust in nos, nima boljše službe. Lahko bi bil najmanj sekretar v enem republiških sekretariatov? Ali vsaj visok funkcionar? So ga izigrali? Postavili na hladno? Se jim je zameril? So ga odžagali? In kdaj se je to zgodilo? L. 48? L. 51? L. 60? L. 64? L. 68?

Ulbl ima v oddelku tudi dve skupini otrok. Okornih, samozavestnih, žilavih. Uči jih priložnostnih iger, zbornih recitacij, nastopov v živih slikah. S svojo skupino v pionirskih uniformah se udeležuje proslav, odkritij spomenikov, komemoracij. Med zastavami in podeželskimi godbami, ki celo s fotografij (ki visijo na zidu za Ulblovim naslanjačem) zvenijo z refleksi svojih trobil pod belimi kumulusi oblakov ko nebeška milica, mali z usti na O recitirajo, stoječ na pobočjih masovnih grobišč talcev . . . Če bi ti vstali, bi mu že pokazati svoje, a žal se ne morejo več prevzvičati na svetlo . . . Treba bi bilo groziti živim v imenu mrtvih, da se prekleta slikanica zgodovine ne bi več ponavljala. (Pa se bo, ker novi rodovi komaj čakajo, da bi sami obrnili »nov

list« med njenimi rožljajočimi platnicami). V bodoče Ulbl močno zaposlen: z organizacijo celega omrežja prireditev . . . centralni sprejem 5000 otrok iz mesta v pionirsko organizacijo . . . to bo pogled! (stvarnik Uranije si bo od zavisti zgrizel nohte). Potem sodelovanje na mamutski proslavi osvoboditve . . . Zastave, godbe, spomeniki, medalje, znamenja, izgorevanje praznikov za prazniki . . . Sliši njegov glas iz dvoranice, ko narekuje privzdignjeno intonacijo, oponaša labilno izreko otrok ali ukazuje premike, odmike po praktikabilnih, da kar cvilijo v tečajih, kar mu prebija ušesa in živce.

Hvala bogu. Ni mu treba z Ulblom ostajati v pisarni. Hodi po šolah, nateza in dela sezname lutkovnih krožkov, odrov in mentorjev. Na Ledini, kamor je švedral nekoč iz Jarš, ga ravnatelj sprejme, kot da bi bil ušel iz kakšne lutkovne burke. Tudi na šoli v klanecu je tako. In na šoli ob Prulah. In na malo večji šoli ob progi v Mostah. Na vseh teh prekletih kamnitih bogovih iz otroštva je enako. Temne ravnateljve pisarne: preiskujoče oči (40 jih bo kmalu): ne zaleže niti za pol vodoinstalaterja. Ja, naj si ogleda fundus. Vse staro, konzervativno, plesnivo . . . stokrat za uho djano . . . Premetava po omarah in zabojih v šolskih kletih in na podstrešjih, vleče na dan velike in majhne stvari, slabe in dobre, stare in obrabljene: zgubančene glavice, spoprijete kostume, slama, ki gomazi iz vseh razporkov, krep girlande, mačje srebro, cela vezana plošča, poslikana z vasmi, njivami, škarpami, dimi iz dimnikov, oblaki. Lutke iz blaga z lesenimi glavami in z žaganjem napolnjenimi trupi: svetovljanska družbica: župnik z nabornico, sodnik z lasuljo, univerzitetni profesor v baretki, faranka v ogrinjački, častnik v šlemu, lord s krono, stara gospa s cvetličnim klobukom, smrt iz lesenih palic. Trpežno narejeno, najbrž po vojni, ker se vlakenca blaga še držijo koščki lesa. Gašperčki s poslikanimi okenci odrskih odprtih in kraguljčki na vozičku namiznega gledališča (hm, to je zanimivo, najbrž konec 19. stol?) Učiteljice pestujejo komolce in se zviška smehljajo s svojo spodnjo temno, malo napetejšo ustnico. To je moj kruh (bi najraje rekel). Nič boljši ne slabši od tistega, ki si ga prislužiš z rezanjem navojev ali pakiranjem varovalk v fabriki. Vendar je »Velika jesenska razprodaja poletnih srajc v Nami« spričo njegovega početja naravnost visokorodna ustanova. V knjižnicah brska za starimi teksti in viri (odkrije nekaj iz 16. stol.). V delavnici mestnega lutkovnega gledališča se priuči izdelavi lutk. Ali bi bilo mogoče z italijanskimi lutkami na deščici, ki jih premikaš na tleh z nogo, povedati zgodbo o Turjaški Rozamundi? Iz nabranega gradiva . . . na kupe in na kupe ga je . . . kompilira sam zase nekakšen centralni katalog, kažipot različnih tehnik in izbor tekstov: ves zakopan v preučevanje šemskih figur, mask, igrskih tem, gesel, ne čuti Ulblrove navzočnosti, ki jemlje pisarnici, nekdanji semeniščni celici, zrak in svetlobo. (Hvala delu, ki napravi iz ljudi sence). Sicer pa tega ni veliko v sobi, ima vse mogoče zadolžitve in funkcije zunaj zavoda, vključen je v omrežje vedno na novo nastalih odborih, svetih, komisijah, v družbenih in političnih organizacijah, ponekod ima celo mizo in telefon ali vsaj miznico. Njegov čas je odtehtan z zlatom. In ko sem sam v pisarni, se kdaj pa kdaj počutim celo srečnega.

(Se nadaljuje)

Lojze
Kovačič

Pet fragmentov

(Nadaljevanje)

Brž ko pogleda v kot pri oknu — ga popade strah ob misli, da bo moral zdaj zdaj začeti delati z otroki. A moral bo, hočeš nočeš v ta plavž, kjer bojo nanj padali kamni, ogorki, vse-mogoče. Stisne oči: samo v temi kdaj se lahko ohladi ta žar, to oglje; o, dobro ve, kako so takili predolgi plesi na robu važnega včasih že vnaprej obsojeni na propad.

Spet hodi in se vozi z avtobusom po mestu; to pot, da bi ustanovil lutkovne krožke, s torbo, polno tekstov, barvic, samolepilnih papirjev, preprostih lutkovnih glavic, od šole do šole, od stanovanjske do stanovanjske skupnosti, od kulturno-prosvetnega do kulturno-prosvetnega društva, ki domujejo v starih prepišnih stavbah. Nič si ne zna predstavljati. Med njim in tistim, kar zmore, zeva velik prepad. Otroci gledajo vanj . . . nagi. To je . . . prava lepota je zmeraj naga; in drugače se do nje ne moreš obnašati kot z lastno goloto. Če ne s to, s katero razpolagaš zdaj, potem s tisto, ki si jo imel nekoč; in četudi te nisi imel, potem s tisto, ki bi jo lahko, kajti vsekakor si si jo v mladosti nekoč lastil . . . Kmalu (čez mesec dni) bo začel delati z majhno skupino v Centru, z drugo na šoli v klancu, s tretjo v krajevni skupnosti daleč nekje na robu Viča. A kako iz lutke, tega bleščečega ništrca in pravega kosa lesa, zvariti nekakšen dvojni katalizator: to je nekaj imaginarnega (zanimivega) in hkrati uporabnega (poučnega)? Kakšen program? Kako stopnjevat delo? V neznanem si — kakor šemasti samotar — postavlja vprašanja, v neznanem razglablja, v neznanem obupuje (ko da se svet okoli njega ne sestoji iz samih 100 % strokovnjakov). Ta kroglja se obrača v njegovi glavi, pred oknom, nad asfaltiranim trgom zunaj . . . ne najde izhoda iz nje . . . je kot blodnjak te hiše, z vrati in stebri, Dianami in Venerami, slepimi koti, stopnišči, tapeciranimi dvoranami, dvojnimi vrati . . . z zmedo hodnikov, lesenih preoblek, polžastih stopničk, trojnimi kletmi . . . vsa ta perversnost kamnitih atomov . . . pri njih vratih noter, pri drugih ven, lahko bi naletel, se mu zdi, tudi na mrtve prijatelje . . . pri tem misli v prvi vrsti na N. in I., ki sta umrla pred šestimi, devetimi leti . . .

»Ob 11.30^h sestanek!« V svetlo zeleni sejni sobi sedi za dolgimi plastificiranimi mizami med pedagogi, administratorji, knjižničarji in likovniki, profesorici tujih jezikov, tehničnimi delavci in snažilkami (ki si na hitro snažijo še parafinirane prste v krpe), med kinooperaterji in tov. Gordano pod širokim črnim klobukom (ki skrbi za filmsko vzgojo), igralci in igralkami v oranžnih kostumih z zelenimi progami (ki so pritekli naravnost v javnost z vaj na odru), psihologinjo Tanjo v črno obrobjenih dvožariščnih naočnikih, ki jo zakriva nekaj kilogramov anketnih listov . . . med predstavniki mestne skupščine, zastopnicami ZPO (med njimi sedi tov. Ivanka, prijateljica matere njegovih otrok, drobna, kislega obraza, v ozkem krilu tabornice) . . . bistroumno, odrezavo D., ki vodi gledališke tečaje za mladino in ždi sama zase, prekrižanih nog v mladostno pisanih dokolenkah . . . kulturnimi, družbenimi in političnimi delavci z njihovimi frizersko stiliziranimi obrazi nad odprtimi rokavniki. Na čelu dolge mize (nad njim v pastelu slika maršala s cigaretno pipico): stari profesor — direktor in njegove desne roke: M. Ulbl, tov. Peter P. (skladatelj znane pionirske himne), g. Karel Nemeršek, upravnik Velike dvorane. Kakšna zbirka! Ker se še ne poznajo med sabo sedijo drug okoli drugega ko nemočni starši okoli svojih odraslih otrok, ozir. se poslanjajo po stolih okrog kakor natakariji brez dela.

Dnevni red — soglasno sprejet!

1. TČ.: Zakaj je bil Center ustanovljen. Namen in naloge Centra. Stari profesor: Center je bil ustanovljen seveda z različnimi nameni in cilji, v prvi vrsti pa: 1. da v njem delujejo različne dejavnosti od tehničnih, izobraževalnih do umetnostnih in b) da opravlja neposredno kulturno vzgojo mladine; 2. da nudi streho in ceneno hrano otrokom, ki se mudijo na izletih, ekskurzijah ali kakorkoli drugače v glavnem mestu; 3. da skrbi tudi zunaj hiše za mentorstvo, proučevalno in pedagoško delo na sorodnih ustanovah. Vendar vsega tega ni mogoče opraviti iz tehle razlogov: 1. zaradi pomanjkanja denarja; 2. zaradi pomanjkanja prostorov (Center razpolaga samo z 20 % celotne stavbe, 15 % poseduje gledališče za otroke, 20 % imajo najeta različna predstavništva podjetij s svojimi skladišči, projektivnimi biroji itn., ostalih 45 % je v posesti študentskega doma) in 3. ker zavod ni družbeno verificiran, ne ovrednoten. Ker vse to ni mogoče, je treba v danih razmerah na področjih, ki obstajajo, delovati čimbolj polno in aktivno. Polagati je treba posebno pozornost na vzgojne in delovne programe. Poslušajte, kaj sta o tem razmišljala tov. Ulbl in tov. Peter.

. . . *Solata! Bog, kakšna utilitaristična solata . . .* Celo pod domišljijo šolarskega otroka. In še pod tako plesnivo šolmastrsko težnjo po uporabno-

sti. D. pri priči vpade (nekaj preciznih kritičnih formulacij, sugestivnih podob, inicialnih nabojev domišljije). Fino, *a preslišano!* Mislim, pravi D., da kar te že tako in tako nauči življenje, tega ti ni treba učiti (tega seveda kolega ne marata). Življenje samo bo to veliko bolje opravilo. Če kaj, je treba otroke učiti in vzgajati v subtilnosti — v estetiki, če vam je ljubše. Če kaj (in prepričana je o tem), se ravno estetika, tankočutnost . . . na neopazen, premeten način preliva v nrvstvenost, kakor se to obratno godi tudi z etiko, moralo samo. Prav tako ne more biti istih misli s tov. Petrom: da je treba otroke temeljito uriti v mediju, v katerem ga poučujemo — glasbenem, likovnem ali gledališkem — da bi ga nekoč mojstrsko obvladal, skratka, da bi ga drilali in dresirali. Narobe: potrebno je z otrokom iz improviziranih igralnih oblik dela primerno njegovi starosti prehajati brez ostrega prehoda na sistematično estetsko-vzgojno delo, podprto z vsemi metodičnimi sredstvi . . . vendar pri tem ves čas paziti . . . nikoli dopustiti, da bi pedagogika zmagala nad fantazijo. Igralci skočijo kvišku (ne morajo D. in hkrati so menda že vrsto let nazaj v nasprotovanju s Centrom): nekaj črepinj starokopitnih aforizmov o vzgoji . . . a ker imajo s sabo svoj instrument, t. j. sami sebe: s kakšno dikcijo, gestikulacijo, dramatičnostjo (predstavniki organizacije, zastopnice ZPO gledajo, poslušajo: o, tukaj se lahko še česa naučijo!) Likovniki . . . pravzaprav le debeli, neokretni keramik povsem soglašajo s pogledi tov. Petra in Ulbla: veliko bolj preprosta, klasična, disciplinirana je njuna pedagogika. Profesorice tujih jezikov (z jopami čez naslone stolov v centralno ogretem zraku) to ne zadeva. Tedaj se zganejo knjižničarji. Ni jim jasno. Terjajo od obeh tovarišev pojasnila, natančnejših opor — izhajajo pač iz zaledja svoje asketske *decimalne klasifikacije*, ki terja brez usmiljenja, da se KOSA od SRPA, MOTIKA od ROVAČE med orodji v vegetativnem kraljestvu POLJEDELSTVA natančno definirajo in ločijo med sabo . . . t. j. vsako zase sme in mora obviseti le na svojem desetinskem kavljju. (V tem je nekaj samosvoje moči tabel, števil, meja, kart . . . dobre proze). A kaj, ko se jih več ko 98 % ne poteguje ali je izmazunov. »GREMO NAPREJ!« vzklikne tov. Nemeršek. Iz širokega aparata različnih pojmov bi bilo treba izbrati tistega, ki bo najbolj privajeno, v tradicionalni zavesti zasidrano razjasnil in opredelil posebnost ozir. razloček kulturno-estetske vzgoje v Centru in v klasični osnovni šoli. Tov. Tanja: nekaj osnovnih opredelitev iz psihološke protetike . . . zrak kar zagomazi od tehnik, nivojev, smeri, rešitev, platform in postane poživljajoč in lahak ko zrak v natlačenem selitvenem vozu. »TO SO DOBRI PREDLOGI!« pravi stari direktor. Od veselja nad bogato diskusijo se mu obraz jasni ko Kamniške planine opoldne. A kako te ideje umestiti v prakso? Roko si daš pred oči . . . da ne bi videl, kako bo poskusni model avtomobilčka zletel s svoje proge in se razbil na koščke, ko dobesedno preskoči nekaj serpentin v vrh — in ko znova pogledaš: pedagogika brez prakse: čisti teorem, navit do kraja, že drvi po svojih zračnih ridah. Živelo življenje

brez življenja! Ta klima skorajda ne pozna več surovin, živi samo še od elaboratov, ki se predajajo v nadaljnja elaboriranja . . . jaz sem (hm!) prost, nevezan, živ . . . (in zunaj vseh besed je zmeraj skrivnost) . . . Ti ljudje . . . saj so človeški, ampak hkrati so na nek način zadržani, neomejeni, nič več ljudje, ampak bitja, za katere je oblika »človek« samo naključje in nekakšna »prehodna forma« . . . Gledati ven in prepletati prste: zibelka, učitelj, vojak.

2. *TČ. Poslovna dejavnost Centra.* Glavno besedo ima rdečelasi upravnik Velike dvorane: Velika dvorana z 800 sedeži (nekdanja semeniščna kjer so peli nove maše) marmor, ogledala, kipi, žamet, rozete, lože, pravi mali Versailles . . . se oddaja v najem podjetjem in ustanovam za različne občne zборе, simpozije, jubileje, družabne prireditve, plesne večere, veselice itd. Nema lokrat je oddan skoraj ves Center z vsemi svojimi hodniki, garderobami, stranišči, stopniščnimi presledki (kar ni težko, saj je v stavbi samo 20 % v njihovi uporabi). Najemniki dvorane imajo v pogodbah zajamčene predprave; za to upravnik kot že tolikokrat spet opozarja, naj bi v času njihovih prireditev vladal v hiši absolutni mir in naj se ne bi slišalo otrok, kaj šele, da bi prišli na spregled in bi tavalj naokrog. Takoj skočijo. (Gordana, pedagogi, profesorice tujih jezikov, D.): Šanki in banketne mize, ki zavzemajo vse stranske hodnike v začetnem delu stavbe, so ob prireditvah potisnjeni do vrat pisarn in učilnic, nema lokrat se zgodi, da popivači med uro vdirajo v učilnice . . . presenečeni, pijansko reagirajo na to, da tam namesto gostinskega lokala deluje nekakšna otroška šola za tuje jezike, nekakšna risarska delavnica, kjer otroci pacajo cele freske, glasbeno-plesni oddelek, kjer se mlada dekleta in še mlajše punčke urijo v gibalnih vajah. (Lahko si predstavljaš osupnjenost vinskega bratca: dekleta v barvanih trikojih se izvijajo iz velikanskih skled, podobnim morskim školjkam . . . najbrž mislijo, da so jih jim skrivne želje pripeljale naravnost v toplo gnezdo odalisk). In ob enajstih dopoldne: po končanem uvodnem, protokolarnem delu takih shodov se prične v Veliki dvorani direndaj in veselica: najeti orkestri z ojačevalci treskajo, stotine parov nog točje po dvoranskem parketu na stropih nad glavami gojencev in njihovih pedagogov, da v razredih zaradi trušča ni mogoče delati . . . Pokanje razbitih steklenic, prepevanje, kričanje, uriniranje za stebri, včasih pretepi, intervencije miličnikov . . . kompresija goste smraje, ki se vali po vseh stopniščih in v vsako učilnico . . . In kasneje (:profesorice tujih jezikov z rdečimi lisami po vratu do dekolteja): te sindikalne orgije trajajo največkrat do večera . . . v času popoldanskega turnusa so po hodnikih prave luže razlitega vina in izbruhane hrane . . . črepinje, odvržene štruce kruha, pohanci, meso, kremšnite . . . pedagogi morajo voditi svoje varovance skozi živi zid bakantov te Trimalhionove gostije, in se zraven še otepati z alkoholiziranimi gosti, ki drezajo v dekleta.

Tov. Karel (rdeč ko paradižnik za parom drobnih stekelc): Ja, priznam! zavpije in zamahne s svojimi rdečimi peščaki. Ampak tovarišija: ali veste, da iz denarja od najemnin popravljamo to veliko hišo in streho nad njo, da vam ne bi pihalo ali kapljalo za vrat, . . . da iz teh umazanih denarjev pleskamo vaše prostore, da imate vse čisto, . . . renoviramo zastarelo centralno kurjavo, da je pozimi vsem toplo, da zalivamo s cementom vse špranje in zamenjujemo ograje, da se ne bi vsi skupaj pogreznili v tole jamo pod nami in ne bi hiša pokazala še kakih črvihih jeter . . . ? A najpoprej: komaj 8 ljudi dobiva v ožjem kolektivu Centra OD od zunaj, za vse ostale . . . 22 jih je . . . je treba pricoprati mesečne prejemke pa še nekaj mora ostati, da si lahko kupite svoje barvice, cunjice, inštrumentke . . . Tovarišija, pogledjte zadevo tudi s te plati. Zahvalimo se naključju, da imamo toliko prireditev in veselic v Veliki . . . in upajmo le, da jih bo še več, da ne bojo kje v mestu zgradili kako novo halo in bo naša morala iz konjunktore ven, kajti tedaj bomo gagali. O, še dolgo bomo drug drugemu skakali v delo ko pes med keglje . . . žal.

3. *TČ.: akcije in manifestacije. ZELO VAŽNO!* Riše možičke. Glasovi v crescendo . . . čiribirščina. »Kampanja je to, tovariši, kampanja! (: predstavniki mestne skupščine) »To so pač akcije, tovariši, a zelo važne akcije!« (: zastopnice ZPO. Vse znojne iščejo resnico za naslednji teden). »To, to« :kulturni in družbeno-politični delavci: »To je prva naloga. Center se mora čutiti v družbi.« Pogledjte samo ta seznam jubilejnih prireditev v preteklem letu — (zgledujte se po tov. Ulblu, ki nam je v veliko zaslombo) — na koncu mize razprostro celo plahto ovojnega papirja. (Skoraj vsak dan rdeč ko predkoncilski koledar.) Ti ljudje vidijo zavod od zunaj kakor turisti na sprehodu po mestu: O vsa stopnišča, te dvorane, to neobvladljivo arhitekturo z masko veličastnega pročelja . . .

Najbolj glasna tov. Ivanka. Od trde pričeske do palca na nogi oblečena v brezhiben kostim in v svojo funkcijo, da se še ganiti ne more. Našteva. Zraven nje v gastronomski starosti: kulturni delavci, gizdavi, tenkočutni ko violine, tudi oglašajo se ko violine . . . v zvočni barvi Debussyjevih »Oblakov« . . . in penzionirani štabni oficirji, ki so postali izvedenci za mladino . . . družbeni in politični delavci, veliki bobni, male predirljive trobente . . . Tekajo s seje na sejo kot na tole . . . z mitinga na miting . . . s konference na konferenco in se na ta način izmikajo najhujšemu obdobju svojega življenja . . . konfliktom. Sedijo v vseh odborih in komisijah: pazijo, da bi se na določene položaje odzivali kolektivno, nič manj prikladno, kot bi na njih reagiral nesebični stroj. Vse bi jim še spregledal . . . ampak da hočejo v svoje podvige vnašati brezrezervni optimizem, finese, humor, esprit . . . tega jim ni moč oprostiti. Fragment svojega resničnega življenja so mnogi med njimi že zdavnaj absolvirali. Zdaj živijo drugega, v bistvu nasprotnega prvemu. Tako ti je to . . . Vrata se odprejo (eden od njih priteče, zakasnil se je)

v tišini sede že na čakajoči stol na čelu mize in začne z mrzlično nujnostjo (kot da so mu zaupali obrambni načrt in se boji, da bi karkoli izpustil ali pozabil) iznašati tako imenovane smernice, za katere je bil ravnokar zvedel na seji, ki se je začela že navsezgodaj. Nadvse zadovoljni so, da živijo v svetu, ki ne obstaja. Vendar . . . ta svet jim ne maže samo masla na njihov kruh, poklanja jim tudi hiše, avtomobile, bazene, vikende ob morju, vikende v gorah, potovanja v beli svet. (Najbrž sem rasist . . . Ne prenesem policajev, uradnikov, generalov, duhovnikov . . . teh konstantnih, statičnih družbenih kristalov, ki jih deduje režim od režima, jih galvanizira in jih s tako intenziteto uporablja, da napolnijo ves svet s svojim nevarnim prenovljenim aktivizmom . . . Iz vseh lukenj mu visijo ven).

»Kaj bo kdo prispeval za akcijo, ki nam vsem predstoji?« tov. Ivanka. Sprašujejo vsi po vrsti, zapisujejo (Tu je teden otroka — tu je 29. november — tu je 22. december — tu je novo leto — tu je 8. marec — tu je 1. maj). Zaguga se vstran — z roko si brž zadrži glavo . . . drugo potisne k ustom, bradi, ušesom, izgubil je ravnotežje. Glave se obrnejo k njemu, nasmihajo se dobrovoljno, v očeh, ki so ko ugašene cigarete od večurne diskusije, merica zasmehljive naklonjenosti. Kaj bo pa on, ki se ukvarja z lutkami, prispeval k predstoječi akciji? »Jaz?« »Zaenkrat sem šele 3 mesece tukaj . . .« (O, kakšna čudna, drhteča simpatija v mojem glasu.) Stvar potrebuje čas, odgovori, da bi lahko mirno zrasla v svojem kotu. »Dajte no, bodite malo bolj elastični, napravite nekaj na hitro, saj ste inteligenten človek.« (Nesramna svinjarija — pri priči se zdrami in jim da kontra: nasmehne se tako srečno-bedasto in nagne glavo tako pretirano ustrežljivo, da to zapazijo; eni — ohlapni oficirski obrazi ga predrejo s pogledom: »S tabo, fant, bo treba izmenjati besedico, dve.« [A o čem? O njegovem nasmešku? Je lahko nasmešek predmet diskusije?]; drugi se ugriznejo v sive klobasice ust. Pavza.) »Karkoli boste prispevali,« reče tov. Ivanka brez vnetosti, »nihče ne bo vašega dela ocenjeval po kvaliteti.« Torej pustiti svojo mini milimetrsko Keopsovo piramido ob stran in skupaj z njimi nekaj na hitro stresti iz rokava. Spet eno od improvizacij . . . hišo, ki se bo čez leto podrla, čevelj, ki bo po enem dnevu fuč, lonec, s katerega bo . . . brž, ko ga spakiraš iz embalaže, . . . odpadel ročaj. Po sestanku vstane in gre, kot da se je vanj zadril trn. Nekakšen trn ukaza. Čuti ga sicer izoliranega od sebe . . . vendar kot tujek v mesu, nadležno breme, ki je hkrati ujet v njem, v neke vrste tujino. Se pravi, da bo ostal toliko časa, dokler ukaza ne bo izpolnil.

Ta nesrečni dan, ko začne prvikrat delati z otroki: dvoranico skupaj z Veliko dvorano je najelo gradbeno podjetje za proslavo 20-letnice svojega obstoja. (Zunaj že gneča zakmašnih oblek z rdečimi nageljni). Saj bi lahko pri vhodu odslovil otroke. Naročil bi jim, naj pridejo drugič . . . A ne more, predolgo jih je zbiral . . . v glavo mu ne pade, da bi prelomil besedo, še predstavljati si ne upa njihovega razočaranja, potrnosti,

besa, ko bi jih, ko kaka hišniška kreatura, pognal s praga domov. Za svojo prvo uro zato zagradi stranski hodnik z ogledali in obešalniki, v katerem so tudi WC in umivalnice za uslužbence predstavništev, ki imajo v hiši svojo pisarno . . . na vrata obesijo karton s prošnjo, naj se za prihodnji dve uri poslužijo marmornatih stranišč zraven Velike dvorane . . . In zdaj otroci: prihajajo skozi vrata. On stoji odrevenelo, s smehljajem, pri miru . . . milimeter preveč ali premalo, si misli, če ni samo po sebi umevno, te lastni pes ne spozna, v loku bo zdirjal mimo tebe in izginil za vogalom hitro, da mu še nog ne boš videl.

Sedijo za dolgimi pulti, zvonijo z nogami . . . gledajo ga . . . čakajo na zabavo . . . na posrečene besede za svoje vtise. Na steklenih vratih rjava platnena zavesa, ki ne prepušča niti delčka od zbirajoče se množice . . . okna brez zastora: dva gola četverkotnika svetlobe . . . gledata na črne slope železniškega plota, na streho kolesarnice iz umetnega skrilovca . . . na teraso grobljaste poti, kjer iz različnih avtov in limuzin ravnokar stopa nov kontingent zakmašno opravljenih ljudi . . . eden med njim nosi najodurnejši ljudski instrument, ki si ga je mogoče predstavljati: harmoniko na knofe. V hodniku skoraj ničesar ne vidi, udarjen je s slepoto (kot zmeraj prve ure, ko pride v nov kraj: bližine so daljave in narobe). Pogladi deklico, ki sedi za prvim pultom, po temenu. Pravi lonec pšeničnih las! Samo da ji prst (okrnek zmrznjene roke), ne bo zbudil odpora. A drugi dotik je veliko razočaranje . . . otrok zraven sunkoma odmakne svojo deško glavo proti miznici v pultu . . . in iz ogledala ga pogleda njegov lastni, nekoliko osupli obraz. Stisne ustnice (v grlu cmok, živci). Ne sme pokazati rešpekta, ne svojega prtenega modrijanstva, ne kako lesen je od same zadrege. Registrirajo vsak gib, vsak njegov korak. Te preklete glave: spredaj obrazi, zadaj temena, špičasta od lasnih vrtincev. O, če bi se v tem trenutku lahko obrnil, zbežal, izginil . . . V kaj je padel, v čem se je znašel. V brezupju moraš verjeti v svoje delo, ja. Samo človek si. Ena od človekovih lastnosti je, da nagonsko čuti odpor do vsakega brezkoristnega dela, celo do tišine, ki takole sama sebe citira predse. Ne verjeti, o, to lahko počneš samo iz daljave . . . So vsi prinesli s seboj potrebščine, ki jih je naročil? Barvniki, papirji, svinčniki se pokažejo v zraku. (Sprva tega sploh ne opazi.) To je res dobro opravil (zaploska si). A spet čakajo . . . Vsak trenutek ga bojo poslali k hudiču. Nekaj važnega si mora izmisliti . . . Pomoč; spomin na rjave stolpičaste hišice v ulici na Totengäslu, ki se prebija med dvema zelo visokima pločnikoma iz opeke v hrib. Tam med linami in dimniki je nekoč na strehi živel škrat . . . Kakšno čudno antipatijo opazi v glasu, ko jih vpraša, če si je kdaj kdo med njimi že zaželel, da bi imel majhnega škratka, možička, človečka, ki bi živel z njimi . . . stanoval pri njih doma, mogoče celo pod podom pod njihovimi posteljami . . . «Jaaaaa» zaori od vseh pultov ko ledeno pekoča žerjavica. Živahno obračajo glavo drug k drugemu . . . smejejo se, raz-

burjeni so: to bo nekaj... stopil je, se zdi, na korenino v zraku... ampak oni že čakajo na nadaljevanje zgodbe: en sam centripetalen pogled, ki je uprt vanj. Razkačen si pokrije oči. (Kako je mogel izblebetati... v naslednji minuti bo zabingljajal ko gol obešalnik v prazni omari.) »Takega možička, človečka, ki bi bil zmeraj z vami, ob vsakem času, zunaj na sprehodu, daleč od doma... v gozdu... na obiskih... v avtobusu, kjer bi ga morali vtakniti v žep, da ga v gneči ne bi kdo zmečkal«... »Jaaaaa...« Svetijo se jim oči, res, prave kremenaste iskre. Ne maram biti šolmašter, a že izza glave... votlo v njegov govorni organ: ».....
 »Tak človeček, možic, ki bi bil vaš prijatelj... ki bi vas ubogal in vam izpolnil vsako željo... ampak tudi vi bi ga morali ubogati... Zvečer, ko bi bil z vami v postelji, bi pregnal vsak strah iz sobe daleč v najbolj črn gozd... znal pa bi tudi čarati... in močan bi bil... kajne?« »Jaaaaa...!« (O Bog, kako odmotava skrivnost... jo meče ko polena z lojtrnika... kič kič kič.)

Pogled skozi okno. Mlakuže, jezera, pravcata poplava... Ulblovi otroci v pionirskih uniformah tečejo z velikansko zastavo s slavnosti... iz kombija nosijo kuharski in natakarski vajenci ogromne bleščече hranonosilce... s kolodvora glas po zvočniku... glej, črna, lasasta množica s kovčki se izkrcava, se objema, poljublja... seksapil peronov, postaj, železniških čakalnic. Treba je svojo banalnost zmeraj vzporejati... ja, primerjati z drugo, tisto od zunaj... morebiti bo tvoja le za las boljša? »No, takega človečka, možička bomo napravili mi:« odločno. Tedaj zakliče: »Tako kakor bog!« fantek izza zadnjih omarič. Zapre mu sapo... črnolasi pritlikavček tamle mu postane v trenutku nedostopen, zoprni... Pokima s čelom... a že začuti ob pogledu na skrlnati krov zmes azbesta in cementa v sinusih... neznosnost narašča.

»Najprej ga bomo narisali, potem pa zares napravili...« Gre k omaričam... ne more govoriti z njimi kar takole ko z večglavo osebo... moral bi biti z vsakim posebej. »Ko bo možiček narejen, bo pokazal vsakemu, če res zna vse tisto, o čemer smo pripovedovali...« (O, zdaj ne vidi več samo las, obrazov, čednih puloverjev... zdaj vidi tudi oči, ki ga gledajo strmo in trdo ko sveža grozdnata zrna v stvarni zaupljivosti in prostodušnosti. Pustil je petrolejko na mizi, da bi se odrinil k nekakšnemu kristalnemu sijju... Če enkrat položiš roko na skrivnost, takole v sinkopah, jo potacaš, narediš jo dostopno, oprijemljivo... brez izpusta moraš odbezljati nazaj gor, da bi bil spor s tvojo alternativo znošen, veselje nad domisleki močnejše... Vendar, kaj bo storil naslednjič? Kaj si bo lahko preudarnega izmislil? Kakšen naj bi bil ta človeček, to bitje... saj bo moralo postati neomejno razposajeno, do konca radikalno burkež, in bistr, ki dviga izpod tal najbolj krvave strahove... skratka, postati bo moral absoluten delikvent). Gojenci že rišejo možička na papirje. »Naredili ga bomo iz gume, blaga in vrvic!«

Otroci zunaj, v šoli, starem kulturnem domu (majhni zgrbljeni, prav nič podobni tistim otrokom, ko poleti nagi, črni od sonca skačejo v morja, bazene), ki po pouku ostajajo v torturnicah svojih razredov ali se zbirajo v smrdljivi veži zanemarjenega kulturnega doma... ob kopici starih, neveselih lutk in brezdušnih burk iz 19. stoletja... jemljejo vse to kot dodatno težko šolsko zadolžitev... Treba si je izmisliti nekaj novega, svežega, ... drugače mu bo od vsega ostalo samo tole neumno romanje s torbo, polno barvnih papirjev, lutk, lepil, od šole do šole, od prosvetnega društva do prosvetnega društva... avtomatično opravljanje dela nekakšnega pomočnika kopališnega mojstra, kar ni ne delo ne poklic.

»Zložimo vse lutke v škatlo.« V kotu razreda: za steno iz računala na kroglice in obešalnika, čez katera so razgrnili ponjavo, so locirani ko v indijanski šotor: razreda s klopmi, podobami iz SND, table ni več, le gola žarnica s stropa učilnice sije nanje. Roke mešajo lutke v rjavem kartonu, same otroške izdelke (same fantastične, dvoumne oblike zabrisanih in nedoločnih značajev, z glavami ko lobanje, gomolji ali insekti, vendar neizpremljivih, nezamenljivih statičnih izrazov). Vzame eno iz škatle in jo postavi predse: »Kaj predstavlja tale?« Opazuje jo: napetost med odrevenelostjo pisane osebe in skrivnostjo, ki jo zakriva za seboj. Različni odgovori: povejo lutkin spol, kakšen poklic opravlja, katere lastnosti ima: je prestrašeno bitje ali pogumno, zvito ali pošteno, žalostno ali veselo? In kaj zna? Hitro hoditi, čarati, plezati. In kakšno ime naj ji dajo? »In ta!« Prva oseba je določena; izvleče iz kartona drugo in jo postavi nasproti prve. »Če bi se ti dve lutki srečali, katera izmed njiju bi bila močnejša?« Gleda jih, posluša... Napeto zrejo obe postavici: spet ravnodušna odrevenelost figure in togost distance, za katero se nahaja skrivnost. »Ta,« pokažejo prvo, ki zna čarati, kajti druga tega sploh ne more; je nekakšen temen gomolj, materializirana ničla iz gruče najlonskih ostankov in starih kocev. »Kar pogledjte!« reče eden od otrok in jo stisne in lutka med prsti spremeni svoj nenapeti mirujoči izraz v uslužnostne grimase. Jemlje iz škatle drugo za drugo, otroci vsaki določajo različne vloge in zaplete v prihodnji igri. Eden izmed dečkov: »In če bo čarovnik srečal malega, mora biti ta prestrašen in čarovnik ga mora začarati. Potem pride Veseljak. Ta se ne boji, čarovnika mora ujeti z zvijačo.« Igra bo torej pravljica. Na vrsti je zgodba... »Če bi te lutke živele in doživele vse, o čemer smo se pogovarjali, katera od njih naj bi prva začela igro?« Vsi pokažejo figurino, najbolj čudno, najbolj preprosto... ki ne more biti ne moški ne ženska, ne otrok, ampak nekakšna maškeradna mrtvaška maska: zeleno oblačilo... bel klobuk z rdečim peresom... velikanska črna glava z belimi očmi, belim nosom ter dvojnimi belimi usti. Zadnja faza sprememb med vsemi spremembami, ki so prišle iz kartona. Če jo pogledaš od strani, napol en face, kot da govori: Natanko tisto sem, kar vidiš, in vse, česar se bojiš za tem. Kaj naj bi ta prikazen povedala,

morebiti prolog? »Pravljico« odgovorijo; spričo njene otrple maske so njihovi obrazi bogate mimske igre. »In katera naj bi nastopila druga?« Otroci pokažejo drugo, tretjo, četrto... Vsekakor se morajo tudi pogovarjati med sabo. Zdaj se začne vsevprek izmišljevanje dialoga. Nataknejo si lutke in izgovarjajo čudne latovske besede... neznan, čisto tuj jezik... pravo čiribirščino, v njej domnevaš sovraštvo, grožnjo, strah... podobna je nekakšni akustični maski, v kateri naj bi se lutke pomenkovale med sabo. Punčka: »In potem mora reči čarovnik možicu: »Ti mali, zdajle te bom začaral!« In mali se mora tresti in kričati: »Na pomoč, na pomoč!« in »Prosim, prosim, ne me začarati!« Tako postane latovščina (na njegovo razočaranje) jasen, krotek, jezik, lutke domače, zaupne... Igra se je tako sestavila sama od sebe. Bi jo zaigrali? »Jaaaa« — »Torej kdo bo čarovnik, možic, pravljicar... kdo bo žvižgal, premikal aligatorja?«

Mora se boriti proti temu, da je za tako delo dovolj kup cunjic, sukanca in igel. Za denar: lutke in scene terjajo material, ki ni poceni. Za prostor v tej veliki zgradbi. Stari profesor mu zaupa. V zadnjem delu stavbe pod stopniščem — med skladiščem pohištva Velike dvorane, gostinsko kletjo in arhivom podjetja za industrijsko montažno gradnjo stanovanj — si lahko v temnem podaljšku hodnika uredi zasilno delavnico (barske šanke iz časov VII. kongresa predela v ponke, odkážejo mu dva primeža, krožno žago 12 cm, odsluženo stružnico, serijo orodja). To je zdaj že podobno delavnici. V njej skupaj z otroki izdeluje lutke in sceno. Barve, lepila se kopičijo, kladiva, deske, žage ležijo naokrog. Resničnost postaja neresnična... ker se je odmaknila od okna tega betonskega kloštrčka... on pa čedalje pohlevnejši, ker je sredi dela... Potem: Sliši se glas, da namerava ustanovitelj predati Center neki drugi organizaciji. Najbrž kaka čenča-čveka-čok! Člani gledališča za mladino da so ravnokar uprizorili bojkot. To so stara nasprotstva! Oblizuje si ustnice. Ne zanima ga, kaj se dogaja nad njegovo glavo.

Vendar: nekaj se odvija v Centru. Ljudje vsak dan merijo razdaljo med zavodom in instancami in spet nazaj. Sestanki se vrstijo za sestanki. Je menda spet čas, ko se spopadajo ekstremne sile, čas večstranskih pritiskov. Slabo in dobro doleteva Center z novih, nepričakovanih strani, in ker nevarnost grozi od drugje, se tudi drugače branijo... Dostavijo mu dopis: aktivno se mora vključiti v nastalo situacijo. Spet plačati s koščkom življenja, ker je v taki službi? Dobesedno vlečejo ga iz njegove temne luknje pod stopniščem na drugo stran, v bleščeči čelni del, da bi se udeleževal sestankov v sejni sobi, kjer za dolgimi plastičiranimi mizami že sedi znana in neznan nomenklatura ljudi... Obsedi pri zidu, pred očmi mu plavajo lise iz polmraka njegove delavnice, dolgo traja, da odebljena ušesa lahko ločijo besede od glasov.

Stari profesor: »Vsi veste, da smo zdaj prepuščeni sami sebi. Mestna skupščina, ustanovitelj, nas je predala izobraževalni skupnosti mesta. Ali pomeni to večjo samostojnost, ali bomo postali samo oddelek... ne

vemo. Bomo še zavod ali mentorski center za šole, na kakršnega mislijo nekateri v družbeno političnih organizacijah... ne vemo. Trenutno vemo le: zavod ni verificiran, žal... ne vedo, kam bi nas vtaknili, nimamo svojega mesta... še zmeraj bomo dobivali OD le za osem, natančneje za osem in pol pedagogov... vsi drugi OD-ji in ves proračun bomo morali z najemninami, višjimi šolninami, štednjo nositi sami, mogoče bomo morali ukiniti tudi kak oddelek... Vendar, to ni trenutek za obupavanje, tovariši...» A strah se že dotakne kosti.

Nekaj desetih obrazov okrog mize (trije, štirje stari so odšli, zamenjali so jih novi: tisti v usnjenih jopah, z bradami, menda v redu vzgojniki.) Člani gledališča za mladino sedijo separažno. Strnjeni skupaj ko vojaki. Ravnokar (pravi Ulbl) so znova uprizorili javen bojkot, organizirali veliko hajko po radiu, televiziji, »Pismih bralcev« v različnih časopisih. Trdijo: Ne da se več živeti pod skupno streho s Centrom, ki duši njihovo gledališko delo in jih zavira pri razvoju. Oni kot gledališče da so že zdavnaj uveljavljeni, medtem ko delo Centra ni niti preverjeno, še manj ovrednoteno. Kaj sploh je Center? Šola, dom, zavetišče, krožkarstvo, pijanske veselice v Veliki dvorani? Nič od tega in vsega pomalem. Ne marajo imeti nobene zveze več z ustanovo, ki prehaja iz rok v roke, ko nedefinirana stvar, v kateri... ja seveda, ni mogoče neodvisno razpoznati, ne ocenjevati njihovega gledališkega deleža. Ali je prav, da se financira nekoristna inštitucija... čeravno še tako skromno... ko bi se dotacije lahko stekale kam drugam? Terjajo samostojnost in večje prostore, kot jih imajo. Vstajajo izza miz — spet gestikulirajo, dramaturgirajo, igrajo pantomimo: treba je priznati, veliko bolje kot na odru, kjer z lampijoni iščejo v stoletnem gozdu magični kamen. Odmev teh napadov se sliši daleč. Vedno več neznanih ljudi govori o neučinkovitosti zavoda in zmeraj več jih kroži okrog Centra. Potrpežljivo čakajo na uro in računajo, kako dolgo bo še trajalo do konca (pravi Ulbl). Center ne odgovarja na napade: ljudje v njem se čutijo varne in ne gotove, še manj enotne. Med njimi so nezainteresirani in izmazuni od dela... je omahljiv, nediscipliniran kolektiv. Dva, trije, so izvohunile skrivne oči... čigave so, vemo... da že dolgo opravljajo svoje popoldansko privatno delo med uradnimi urami (takorekoč pod pivniki svojih pisalnih miz), drugega, da že leta prihaja zjutraj v službo pri glavnih vratih, se med stopnišči majčkeno zadrži v razgovoru s snažilkami in pri zadnjem vhodu spet kidne iz hiše: početje teh naj bi postala delovna značilnost vseh delavcev Centra. Laž in resničnost gresta z roko v roki in (pravi Ulbl): čez leta bojo nekateri govorili, kakšno zgodovinsko bitko so izvojevali nekoč. »Kdo so ti prevarantje, zabušantje?« vstajajo delavci Centra. Igralci se superiorno nasmihajo, odkimavajo, ne bojo odprli ust. Tedaj planejo šolmaštri nad glumače in ti na šolmaštre. Maske, brezzobi nasmeški, zlomljeni sekalci. Ko keglji so, ki ne vejo, kaj početi s sokeglji; po udarcu... ki je bil že davno domišljen... hočejo med padcem potegniti za seboj toliko kegljev, kot le morejo. (Udarec v tej hitri soeksistenci je edini dotik,

ki si ga privoščijo.) »Napeli bomo vse sile, da bomo gledališče izključili iz zavoda« rečejo prvi. Drugi: »In mi bomo pobrali šila in kopita, če se kmalu ne boste skidali iz naše hiše« (A drugje, v novem življenju, bojo prav taki; mogoče bojo med štirideseterico kegljev menjali prostor, a še to ne zmeraj in neumni in leseni ko vselej bojo čakali na naslednji udarec, na naslednji padec.) Fuzije . . . spomni se velikega združenega podjetja *Skladišča* . . . torej padajo v prah. A nekaj let si se moral mučiti in potrpežljivo žvečiti . . . v četvero — petero — deseterostopih . . . ta stari prislinjeni motvoz. Zakaj se je moralo to zgoditi ravno zdaj? Saj še delati ne bo mogoče v tej nervozi. Ta barka, na kateri se je znašel, reže vodo z zlomljenim krmilom, nevarno se potaplja, vrv . . . iz tega mlačnega vodovja ali oblačja nad njim jo kajkrat potegne k sebi ali pahne stran . . . moštvo na krovu deluje čudno, zmešano odmišljeno . . . vendar spet ne vsi . . . kajti . . .

Morali bi Center braniti ko ogrožen teren. Zaradi dela številnih pedagogov. Tega in tega in tega . . . Zaradi njihovega dela, ki se je dobro začelo. Zaradi otrok. Zaradi občutka odgovornosti, te svoje preklete bolezni. A s katere strani kreniti v tale črn gost gozd, ki je ostal še v paleolitiku in je hkrati že v tem arktičnem XX. st. . . . Zmeša se ti v glavi, če samo pomisliš na to. Napadi v časopisu se nadaljujejo. Center se je znašel pod žarometom javnosti in se ne more več skobacati ven. Stari profesor se smehlja zmedeno, pomirjajoče. »To ni nič« pravi. Niso več zavod, ampak »primer«. Eni delajo na elaboratih za verifikacijo, drugi na programih, tretji na finančnih načrtih za akcije, ki naj bi jih prevzel Center . . . v velikem obsegu.

Voda. Električna. Telefon. Čiščenje (po m²). Kurjava (po številu reber na radiatorjih, ki si jih v vseh prostorih delita z Ulblom. Drugi del (materialni stroški): lepila, barve, žebliji, vijaki, pločevina, orodje, materiali vseh vrst: koliko tega bo potreboval za otroške predstave v prihodnjem letu? Okrog zavoda so sejmišče, mizarnice, pleskarske delavnice, garaže, dva pohištvena salona: tu pa tam se najde kaka čedna deska, iverica, letve, zaboj, zračnica, star pano, uporaben kos železa: v mraku jih stisneš pod pazduho in odneseš v svojo luknjo pod stopnicami. Njegovi gojenci vlačijo od doma cele vreče ostankov: tekstilije, volno, umetno usnje, šlarafijo, odslužene obleke, okenske zavese, kose preprog . . . eden od njih cel strop iz pletene trstike, drugi zaboj jedilnih potrebščin iz težkega, sivega železa. Rečeno je: z lutkovnimi predstavami okrog novega leta za otroke iz podjetij, ustanov, tovarn . . . naj bi zaslužili toliko, kolikor bo stala materialna postavitev ene predstave.

V redu: grem v to, kar moram. Prodajal bom otroške predstave pod gojem, da mojim gojencem ne bo treba plačevati šolnine. Stari direktor mu zaupa. Uprava in delavski svet s tem nista zadovoljna in samo nerada in napol zares pristaneta na to.

In tako se začne tisto, kar se za tem ponavlja leto za letom: v dežju, snegu, v suhem ali sodri, na kamionih, prikolicah, v kombijih in na motorjih . . . enkrat celo na starem Davidsonu, ki na svoji poti izgublja svoje vijake . . . se zadnjih deset decembrskih dni vozi po štiri-, šestkrat na dan v različne konce mesta ali kar za cel dan na deželo, in prireja predstave po šolah v hribih, združnih domovih, menzah, bolnišnicah, barakah, dvoranah, sejnih sobah . . . Zadaj pod plahto kamiona, med sklopljivim odrom (njegova iznajdba!) ždijo otroci (11-12-13 let), med sposojenimi žarometi, škatlami in kovčki z lutkami in rekviziti, stojali za sceno, sposojenimi kabli, zvočniki; on zraven šoferja z največjim fantom iz skupine, napravljenim v kožuh dedka Mraza in nalepljene brade (napisal mu je bil scenarij od mimičnega obnašanja do prologa, samo da bi čimmanj deloval ko obiskovalec iz nebes in bil čimbolj podoben npr. staremu očetu vseh starih očetov: fant se napreza, da govori čim globlje ter dela silo svojim glasilkam . . .) Otroške igre z lutkami nad sivim odrom se zdijo ljudem, sladkobno pretresenim v teh dneh, preveč preproste in premoderne, premalo je lučnih, tehničnih efektov, nadrobnosti, lesketajočih se figur. Če zamudijo nekaj minut, ker so v tej prednovoletni vročici pred tem komaj utegnili drugje pospraviti svojo šaro in podeliti otrokom darila, jih sindikalni funkcionarji sprejmejo z vpitjem in kregom, ko kako malovredno sejmarsko komedijantsko družčino. Otroci-igralci skačejo s kamionov, vsi nervozni in panični tekajo z lampami, škatlami, zvočniki, kabli, ki se vlečejo za njimi, po stopnicah, privozih v različne dvorane, po kletih, podkletih, podstrehah . . . Bogata podjetja s terasami cvetličnih korit, dalijami, vrtnicami, asparagusi in abstraktnimi freskami do stropa . . . revne tovarnice, kjer med zagrnjenimi mašinami zaudarja po anti-domišljiji, zatohle veže stare bolnišnice na otroških oddelkih . . . Ponekod prave avdiience in cocktail party za starše, ki so pripeljali svoje preodraslo napravljene otroke na slovesnost . . . Ko s kablom v roki ves znojen in živčen išče po dvoranah vtikač za žaromet, se včasih zagledajo vanj, od nekod ga poznajo (Ljubljana je majhno mesto in v vsaki ulici srečaš znan obraz) . . . Ponekod naleti na pravega znanca ali celo popoli prijatelja, gledajo ga začudeno, ironično (on ne ve, kam od jeze . . . res, zmeraj ga zalotijo v najbolj abstraktnih inscenacijah življenja . . .) Drugod se pripeljejo v betonske kleti, slabo osvetljene lope, kjer visijo papirnati trakovi še od 29. novembra . . . otroci, pravi proletariat v predolghih jopah, dobivajo v dar prgišče bonbonov iz velikih polivinilskih vrečk, a te jim vendar izroča belo orokavičena roka dedka Mraza. Na predzadnji dan starega leta majhna zakuska za otroke iz njegovega oddelka, (zdaj jih je že nad sedemdeset, od predšolskih do študentov) . . . otroci plešejo ob muziki z magnetofona, grejo se igre, prerokovanja, staropastirske obrede, katere jih je naučil (nekoliko življenja od prej ozir. malo povaljati obraz po zemlji), samo da ne bi bilo vse tako prekleto brezimno in pusto. Težko je s šolo . . . treba je opravičiti od izostanka tiste, ki imajo slabe ocene ali so prišli

v navzkrižje z učitelji, čeravno so prav ti najbolj nadarjeni . . . potrebni so dolgi razgovori s starši, pisma in prošnje razrednikom. Računati mora, da bojo najraje sodelovali tisti, ki se hočejo izmakniti usodnemu spraševanju in testiranju na koncu koledarskega leta in so vaje med letom izrabljali za pohajkovanja po mestu in svoje prve ljubezni.

Težko je delati z otroki, kot pedagog, ki mora svoje gojence hkrati voditi ko nekakšno proizvodno enoto. In potem (nekega jutra pred vhodom) črna zastava: stari profesor je umrl v avtomobilski nesreči. Udarila ga je centrifuga. Pravijo: Imel je za svojo starost prehitel avto, BMW. Ko je peljal star, demontiran pralni stroj na zadnjem sedežu po jadranski magistrali, je prehiteval cisterno s priklopnikom. Nasproti mu je priletel taksi, zavrl je . . . ostal bi živ, a centrifugalna os ga je od zadaj udarila v glavo. Bil je na mestu mrtev, samo luknjica od špice lučalne cevi se mu je poznala na temenu. Komemoracija, pogreb. Profesorja so imeli vsi radi. Tudi on; spominjal ga je na drugo tako nemočno dušo (poročnika Gavrovskega v vojski) in: sprejel ga je v službo brez odvečnega spraševanja. V Centru zazija vrzel: avtoritete ni več. Ulbl noče postati pokojnikov naslednik, tudi bistroumna D. se otepa funkcije. Za novega direktorja izvolijo tretjega kandidata, debelega keramika. (A s profesorjevo smrtjo so se hipoma prestrigle vse niti, ki jih je stari razpredel zunaj Centra po celem omrežju instanc.)

Ostanejo v izolatu. Predstavniki oblastev . . . družbenih, političnih, kulturnih organizacij . . . nenadoma nimajo več časa zanje. Ne morejo več iz svojih pisarn. 1,2 km daleč proč . . . in to je res razdalja, če pomisliš na Titovo cesto . . . so čez glavo v skrbeh (stavke so, pravi Ulbl, t. i. prekinitve dela v fabrikah, izgube, slaba proizvodnja) . . . drugi spet so do vratu zakopani s pripravami na proslave, jubileje, shode . . . Kdo se bo v tem trenutku menil za brezglavi Center, to pičico v morju? Zdaj prihajajo oni k njim . . . po kapljah . . . v delegacijskih trojkah . . . s svojimi elaborati in predlogi za uveljavitev, finančnimi plani za akcije, sanacijskimi načrti . . . Moledujejo za pol urice posluha, mogoče bojo le izplavali . . . če ne čisto, pa vsaj do kake deske. Stare meščanske hiše z visokimi stropi ali nove palače, pred katerimi fontane brizgajo vodo . . . Privlekli so ga bili (Ulbl, keramik in drugi) spet iz njegovega kloštrčka pod stopnicami. Rekli so: Zdaj, po profesorjevi smrti, se moramo vsi, kar nas je, boriti za Center . . . Delo samo zdaj ni dovolj kot pa ta situacija, sicer še delati ne bomo imeli kaj. . . Zoprno mu je stopiti pod streho tistih instanc, na katere mora. Res, za temi vrati te ne čaka nobeno presenečenje; tako na koncu z živci še ni, ko KAFKA, ki je pred vsakimi zaprtimi vrati domneval kdove kaj tiči za njimi; pol leta npr. čistiti stare granate v DB . . . ne, življenje je le *majčkeno* bolj komplicirano. Treba si je z rok izmiti barve in lim z nitro razredčilom . . . tja ne morete kar tako, pravi tov. Karel Nemeršek arbiter elegantiae, saj bojo mislili, da se še norca brijete iz njih . . . Dva brezimna vratarja v sivih rekeljčkih pred vhodom pazita (v čast KAF-

KE) drug na drugega. Pokažejo jima izkaznice. Telefonirata iz svoje steklene celice gor. Nadstropja so polna sivih brezimnih mogočnejev.

Sedijo pred funkcionarsko pisarno (on bi najbrž moral stati na eni nogi). Rdeč tapisom. Hodnik s črnimi vrati pri vratih: visoko belo oštevilčene. Doprnski kipi. Impresionistične slike. Velike fotografije. (Interier kulturnega doma: mize s šahi, šahi, šahi . . . ta najbolj topa igra za otopitev duha, ta najbolj sterilna od vseh slepih umetnih uličic, v katere se naj odtekajo ostanki razpoložljive energije. Da bi zavrli misel. Iz istega razloga so v jezuitskih šolah nekoč pretirano gojili jezike in nižjo matematiko in z njima vcepljali ljudem hkrati občutek napuha nad lastno sijajno izobrazbo.) Čakajo in kadijo (profesorica M., mladi kipar, on). Iz pisarn se kdaj sliši smeh. Tudi tajnice ni. Na tapecirani klopi, na koncu hodnika, nek funkcionar, z občine, navidez ga pozna. Moram napraviti uslugo svojim kolegom. »Zdravo! Mogoče vi veste, kje je bil tovariš Jozičič?« Skomigne z rameni, ne ve. »In drugi?« Tov. Bregar, tov. Flajs?« Počasi se mu razveže jezik. »Na misu?« — »Mi-su?« — »Mestna izobraževalna skupnost!« Niti za dlako ne pride naprej. »In tov. Dobrun?« »Na RKŽS.« To je vse. Samo 75 % razume od vsega . . . majčkeno tudi zaradi kratic. Obremenjuje ga, zeha v doprsje maršala in gre stran . . . pasje je utrujen. Ostanejo sami z doprsnim kipom. Eno uro, dve. Potem jih pokličejo. Tajnica. Dolga modra obleka, zeleni čevlji, velika metalizirana očala po originalnem modelu Diora, posute z zlatimi drobci, s katerimi si dandanes že vsak nadeva čez obraz čar skrivnostne zastrmenosti in nepričujočnosti (da pri tem vsaj ne bi odpiral ust!) Kaj želijo? Tov. Jozičiča ni. Med vrati si zapisuje v blok namen njihovega obiska. Potem stopi mali kipar v ospredje. Ustnice pod velikim pilastrom nosu se raztegnejo v smehlaj: všeč ji je. Storila bo vse, kar je v njeni moči, pravi, da bo tov. predsednik našel nekaj časa zanje. Torej tudi na teh instancah nekaj velja lepota, draž, čustva. Vendar s plehkimi občutki zapustijo malo črno-belo marmornato palačo: 2 uri sta šli v nič. Razburjeni, brez diha, v teku izmerijo razdaljo med mestom in Centrom. (A utrujen je tako, da bi se najraje odpeljal s taksijem . . . v kako prerijo).

Drugič: Dolgi križni hodniki v Kresiji. Najavljen. Čakajo. Slišijo glasove mogoče tov. Plos, h kateremu so namenjeni? Ne, to prihaja iz podjetja v sosesčini. Nekakšno praznovanje. Mrzlo, gosto je v tej hiši. Počutim se, kot da sem iz eternita. Nek črnc v vijoličastem suknjiču na oknu si prižiga cigareto. (»Delegacija iz Zaira,« kliče nekdo iz dvoriščnega jaška). In že se pokaže pisana kača Afrikancev. Vrnejo se k svojim črnim stolom. Po stopnicah možak v puloverju in naočnikih, z rdečo brado in s pipo v ustih. »O živio, ste vi K.?« (Naposled!) ». . . Zadnjič sem prebral vašo prozo.« (O ne!) »Opazil sem, da uporabljate besedo »srž?« Ta izraz ni slovenski . . . ne uporablja se več . . . že stari pravopis ga prepoveduje.« »Srž? Da se ne rabi več?« — Srce mi glasno tolče. »Saj ne zamerite, K., prosim, kajne?« — »Kje pa. (A se moram po-

truditi, da me ta prekleti obraz ne izda) »Rad bi vas nekaj vprašal, kje bi dobil tov. Plosa?« — »Plosa? Takoj!« Steče po dolgem hodniku, odpira, zapira velikanska bela vrata, sprašuje. Vrne se. »Tovariš Plos je odšel na MLO« pravi in zardi. Malo mu je nerodno za prej. Oh, saj se ni treba tako gnati k srcu tega prekletega jezika . . . Ampak, veste, v teh poslopih se mi res ne da govoriti o . . . Rokujeta se (onemu pulzira mišica ob ustih . . . oh ta občutljivost in otopelost hkrati).

Naslednjič: čakalnica v odprti galeriji na rotovžu. Funkcionarka v žareče rdeči obleki (pravzaprav žena funkcionarja) pride po hodniku s polodraslim dekletom v sandalih, ki ima nenavadno velike, mrliško blede noge. Spozna profesorico iz njihove trojke. »Glej jo, Marjano. Tole je moja Mojca.« — »Mojca? Zares? Koliko časa je nisem videla? Kako je zrasla,« — »Zrasla, zrasla . . . Koga pa čakaš?« — »Iz Centra smo (M. v zadregi, zato brž:) tam sem namreč v službi . . . Radi bi k tov. Zurcu ali tov. Dolencu ali vsaj k tov. Goršetu.« Majhna sprememba v očeh funkcionarke, potem: »Bom koj uredila.« Tov. Zurc (zaloten, mrk) z roko prijazno pokaže »Izvolite« v svojo sprejemno pisarno. Posebno znamenje: da je brez pogleda. Nedoločen obraz, ki bi ga na mah pozabil, če bi pripadal komu drugemu. A ker je njegov, se jim mora zarezati v spomin, kajti škarje in platno so v njegovih rokah. Kaj bo zdaj, ko so navsezadnje le prišli do enega od svojih ciljev, v to, s plastično zastornico napol zasenčeno kanclijo? Pridruži se še tov. Dolenc in tov. Gorše. Oh, ne bi mu bilo treba biti na tem sestanku, ker se je že stokrat udeležil podobnih, ki so se odvijali po enaki metodi. Tov. Zurc postavlja vprašanja o njihovi eksistenci in sam odgovarja nanje (kot da njih ni). Najbolje gledati dol na Mestni trg, to ga zanima, z okna se kaže nova perspektiva. Za tem tov. Gorše in tov. Dolenc razpravljata naprej. Samoupravljanje (ki ga nihče ne pozna zunaj hribov in otokov, ki obkrožajo to deželo). Govorijo, govoriijo. Na samoupravljanje se razumejo prav toliko ko Einstein na atomsko bombo ali kmetje na »zeleni načrt«: namreč po eni strani zelo zelo veliko, po drugi pa prav nič. S tisto zmedo nasprotij, spolzko vsakdanjo dialektiko, tam zdolaj v kleti svoje desetnadstropne stavbe . . . med snažilkami, profesorji, delavci, igralci . . . o ne, ne, ne, s tem ne marajo imeti nobenega opravka. Ljudje so sami krivi za stanje, v katerem živijo in delajo . . . kaj res nočejo enkrat za vselej razumeti, da je samoupravljanje za to, da ljudje *sami*, *sami* odločajo o svoji usodi, da ne morejo več pričakovati pomoči od države, ker država kot klasična predstava tako in tako samo še delno eksistira. In tako zveš, osel, da to že tako veš. (O, rad bi te uradnike malo potunkal tja dol, v klet; in potem bi samo gledal in štopal, koliko sekund bi potrebovali, da bi jo podurhali ven. A uradniki, ti večni kristali družbe, žal ne bojo nikoli služili tam spodaj). Premislite, tovarišica in tovariša, pravi tov. Zurc in udarja s konico svinčnika po mizi . . . no ja, najbrž je že sit tega teatra, teh aforizmov . . . na glavi ima štrajke v velikih fabrikah, izgubaše, zanič proiz-

vodnjo, to niso operete, v kateri bi lahko nastopal kar takole hlastno ad hoc, kot zdajle . . .

Dvojici iz trojke poidejo argumenti: najprej M., katere obraz postane negiben in voščen (o, pozna jo), potem kiparju, ki osivi, vendar M., najbolj prepojena; že vidi v bleščeči luči, kako bo treba urejati razmere doma v Centru po geslu *Vsi za enega, eden za vse* . . . Samo če ljudje ne bi bili tak nediscipliniran človeški material, taka strnjena množica vsakršnih človeških slabosti. M. je prepričana. (In če rečemo — prepričana, razumemo pod tem poseben občutek slabosti pričo *višjih* stališč. V vsej naravi najbrž ni bolj brezbrambnega bitja od človeka, ki ga je udarilo žlahtno prekletstvo odkritosrčnosti in prostodušnosti. Ni ga težko ujeti, pokopati njegovo zanesljivost. Niste še nikoli dvomili v svoje podvige, jih vprašuje tov. Zurc, ko vendar ne morete predvidevati posledic? — Ali ni prostosrčnež pripravljen zmeraj preizkušati sam sebe in na vprašanja, na katere ne dobi odgovora, izmučiti sebe v strahu, da ni ravnal prav? — Ali njegovo prepričanje res služi ljudem? jih vpraša tov. Zurc. Kajkrat je res dovolj, da ga vprašamo: Zakaj? Komu s tem pomaga? Ali: Kaj bo s tem dosegel? Taka vprašanja zadostujejo, da občutiš strah, kakršnega ne poznajo ne živali ne rastline: Motil sem se, moje misli ne koristijo nikomur . . .) »Premislite« (tov. Zurc ves zagret), poskusite ločiti v svojih zahtevah, kaj je na stvari pravilno in kaj ne, in sanirajte svojo delovno organizacijo . . .« Res je, premislite, kaj je na teh ljudeh pravilno in kaj le skrivna gesta čarodejev, ki vam hočejo iz žepa izvleči kačo . . . Njihove umetnije ne spregledaš z golimi očmi, kajti dolgo so vadili pred ogledalom, dokler sami sebe niso mogli več zalotiti pri nepripravljeni igri. Vendar, ali so se pri kontroli lastnih metod pred ogledalom objektivne resnice odločili registrirati vsako neopazno kretnjo svojih rok, ki privid menja za dejstvo in dejstvo za privid? So verjeli v to? (Gorje tistim, ki na glas dvomijo.) Mogoče je vse skupaj samo abstrakcija njihove službe . . . s katero se sploh ne marajo istovetiti? . . . A najprej je nastala in potem, čez leta, se bojo spraševali po njenem smislu. In četudi bi kdaj kdo med njimi izgubil ravnovesje, bodo trdili: Tak nisem bil . . . tega nisem napravil. Čudil se boš, kako nedotaknjeni so ostali od svojih dejanj . . . kako dejanja niso vzšla vanje.

S sestanka ne grejo takoj na Center, kjer jih čakajo. Sedijo v parku, skoraj uro. Začne deževati. M.-jini beli čevlji se zmocijo, stečejo pod streho. Skušajo si priklicati vse dokaze tov. Zurca . . . M. in kiparja muči, da niso mogoče navedli vseh svojih argumentov. Zgradil jim je navidezno logično konstrukcijo, vsak del je dokazoval celoto in celota vsak del. Samoupravljanje, zavest, samoodločanje, zrelost itd. Tudi oni trije so košček tega kosa . . . Sklenil jih je, hočeš nočeš, vase. M. in mali kipar si ne upata uzreti v tem past, čarodejstva. . . . Še zvenijo v spominu nekatere besede iz zagretilih funkcionarjevih ust, s katerih je zajel pojme in elemente: Krojiti si morajo usodo sami. Nihče ne sme mimo

svojega časa. Stojijo, pijejo kavo. Treba bi se bilo boriti. A kako in s kom? Kako se lahko boriš na tem močvirnem terenu, ki obdaja Center? Čutijo se obkoljeni od nevidnega sovražnika in nesposobni, da bi prišli iz obroča . . . M. pride do sklepa, kaj pa, če je sovražnik znotraj, v njih samih . . .? O prekleto . . . da bi se zdaj začeli tepsti proti samemu sebi, proti ljudem, med seboj, sredi tega dobrega pol-drugega ducata sprtih, razboljenih ljudi? Kdo ima to moč? Mogoče sklicati shod, predlaga kipar, na katerem naj bi vsak odprto priznal svojo napako, za nazaj in za naprej, potem izglasovati sklepe, ostre sankcije . . . nihče se jih ne bo držal, saj ne živijo v kakem trapistovskem redu . . . odlomek mase so, ki jo niso prevzgojili in ki je ne moreš prevzgojiti zdaj . . . Množica kot množica, podvržena paniki, preganjavi, slo po razdejanju kot z željo po krotanju, podvržena prepovedim, ukazom, predsodkom, zaviranju, počasnosti itd. itd. Kdo ima to moč, da bi začel s tem?

Ozke mize v obliki oglate črke C. Seja na sedežu samoupravne interesne skupnosti. Vse črno ljudi, predstavnikov mikroskopičnih služb z roba družbe, ki potrebujejo denar. Društva slepih, slabovidnih, naglušnih, paralizikov, redakcijski kolegiji pedagoških vestnikov (Mladi, stari obrazi v tesni sobi pod nizkimi stropniki . . . in med njimi oni. Kdo bo v tem mikro svetu drobnih ribic največja riba?) Na dnevnem redu Center. Problem, pravi sekretar interesne skupnosti, je, da je treba danes . . . žal, žal . . . gledati vse ekonomsko skozi dinar, in zato je treba od otrok in njihovih staršev zahtevati maksimalno visoko šolnino, čas je na žalost tak (kot zmeraj); edino tako bi si lahko eksistenčno opomogli, štopali kopico neprimernih prireditev, razširili dejavnosti, kot so bile zapisane v ustanovni listi, in s tem dosegli tudi družbeno uveljavitev. Vsi aplavdirajo, hromci prav tako kot oni s črnimi naočniki in tisti s slušnimi aparati . . . Razumeš jih, vsi hočejo priti do svojega beliča. Vendar: Kateri starši bodo plačali nekaj tisočakov, da bi se njihov otrok naučil ravnati z glino ali igrati z lutkami? (Skomignejo z rameni). Potem se oglasi druga stran mize iz bleščечеgega umetnega mahagonija (v mali palači mestnih družbenih organizacij): Starši in otroci ne bi smeli plačevati niti dinarja, ker boste na ta način ustvarili elitizem (medklic: Kolikor ga še niso s svojim načinom dela!), kajti potemtakem bi bili samo otroci iz premožnih družin prepuščeni k finesam take vzgoje . . . tisoči in tisoči drugih pa bi obviseli na socialno in duhovno neanimiranem robu; edino z množičnostjo bi dosegli družbeno verifikacijo in priznanje. (Spet per acclamationem tistih z aparati in umetnimi udi) A od kod denar za to? (Skomignejo z rameni) Mali kipar je utrujen: »Oh, najraje bi odprl privatni atelje za poučevanje, ali oštarijo ali penzion. Z dobičkom bi prišel skozi, brez glavobola.«

Postavi tore za Da + I, za NE — I; deli; rezultat: najbolje, da se obesiš.
O ne! Je rešitev: Kmalu bo ustanovljen poseben odbor za vzgojo otrok in mladine . . . Dotlej pa: izdelajte nove, temeljitejšje elaborate po teh

vidikih, akcijske programe, natančne finančne načrte (od snažilkinne metle do zadnjega notnega zvezka) . . . in pojdite v ZKD in ZPO, vključite se v njihove akcije. Na ZDK: zamudili so razpisni rok za prijavo svojih akcij. Razpisa nismo dobili. (Bil je, prosim, samo objavljen v časopisih: 15 centimetrski oglas). Na ZPO jim pokažejo spet tisti jubilejni koledar — znatno razširjen, 2×3 m visi na zidu predsednikove sobe — (ena sama njihova prireditelj terja dvakrat več, kot znaša njihova celotna dotacija.) Poglejte, v okviru tega bi lahko še prispevali svoj skromni delež (seveda le na osnovi zelo majhnega predračuna) . . . kajti glavnino bojo nosili na svojih plečih Narodna opera, Narodna drama, Narodni balet, Narodna filharmonija, Narodni oktet, Narodni zbor . . . itd. Tako se boste vsaj malo potrudili. A če so njihova dejanja samo takrat kaj vredna, ko jih potrdi čas (minimalno sodelovanje v kaki manifestaciji) . . . kaj jim potem še preostane? In vest? Čemu potrebujem vest, če me bojo brez nje ravnali drugi?

Nimate vodje Centra, svojega direktorja? vprašajo eni. Ja, Mirnjika, a se ne znajde. (Rad bi bil umetnik, razumete, a mora biti direktor zavoda; rad bi bil dober direktor, a moral bi biti umetnik.) Na sejah, na forumih sedi za mizo in ne reče ne bev ne mev, da ne bi zbujal hude krvi, pravi; med odmori pa kdaj pa kdaj odpelje kakega funkcionarja v kot in izmenja z njim besedico, dve med štirimi očmi. To se mu zdi, pravi, najboljši način, s pomočjo katerega lahko infiltrira v njihovo zavest eksistenčni problem Centra. »Je pa še nekaj,« prizna na sestanku in nerodno preklada roke ter bulji naokrog z debelimi, nemirnimi svetlo modrimi očmi, kot da čuti, vidi, sliši okoli sebe duhove različnih agregatnih stanj »je pa še nekaj . . . ne znam govoriti . . . nimam besednega zaklada . . . nisem, kot se reče, artikuliran.« Predlaga »Načrt za organiziranje staršev gojencev našega Centra.« Predlog eni odklonijo z globokim zaničevanjem, drugi z bojznijo, da to instancam zgoraj mogoče ne bo všeč. Treba je počakati: če se forumi v tem trenutku še ne zmenijo zanje, pomeni to, da samo počasi dojemajo njihov problem. Ampak čez deset tednov predlog sprejmejo; v časopisih se je pojavil oster, čeravno samo indirektni napad na Center; javnost lahko vsak hip spet zapoka okrog njih. Razpošljejo pisma 2000 staršem svojih gojencev . . . ugotovijo, da je šlo samo za papir in znamke na kupe denarja. »In vi, naivneži, mislite, da bo kdo prišel?« krakajo skeptiki. »Nobenega ne bo, ker se nihče več ne briga za nič.« Prostosrčneži: »Saj bo ta pogovor koristen zanje, njihove otroke. Poleg tega smo pripisali, da smo prisiljeni dvigniti šolnino.« Pride 11 očetov ozir. mater. No, zdaj pa imate iz finfarja drobiž! rečejo dvomljivci. Mogoče si nismo izbrali primeren dan, odgovorijo naivneži. Enajst staršev na sestanku ostro zavrne vsakršno misel o povišani šolnini. »Izgubili bi najmanj polovico gojencev.« Povejo, da je delo Centra »pošteno«, »dobro« in da se »splača« pošiljati otroke vanj. A pri svojem hotenju pridejo na čuden način do dna . . . Center je pošten, dober in se spleča. A čemu se potem 1980 staršem ni zdelo vredno, da bi se odzvali (ko

so jih znova povabili, in to na »primeren« dan). Spet muka zanje: Očitki!. Zakaj jim nihče od staršev nič ne očita? To bi bilo bolje kot vsi ti sladkobni in ravnodušni komplimenti. . . . Porazi jih najbolj tisto, kar že tako in tako dobro vedo: inercija, nezanimanje, konec utvare, da bi se ljudje . . . tudi v skrbeh . . . čutili kot skupnost.

Tišina . . . niti so se majčkeno potrgale, zleknile . . . preveč so drezali, pomalem okrevajo . . . naokrog ravnodušnost. Zunaj prometa so ko trgovina na periferiji. Tišina v hiši. Dvojna: prva zunanja in druga tista zaščitna, ki tiči v njihovih telesih. (Sto konj me ne bi več zvelklo iz zavoda na kako konferenco). Potem ko strela z jasnega . . . : v nekem laboratoriju so sejali o delikvenci mladine: toliko in toliko otrok živi neanimirano na socialnem robu . . . otroci, ki prepuščeni sami sebi, ne vedo kaj početi s sabo, ne z izobiljem svojega prostega časa . . . A na krožniku imajo vendar zlato jabolko . . . sredi mesta samega stoji Center, velika hiša, v katero hodi komaj 9,5 % vse mladine, in še ta večjidel iz dobro situiranih družin. Zakaj imamo torej zavod, ki skoraj nič ne dela, *čeravno ga družba plačuje* (O, svinjska nesramnost . . . a mimo drugega bi vas vprašal . . . kdo plačuje vas, nemara kralj z Nove Zemlje?) Znova pot pod noge. Arditi — srčno, smelo, pogumno! Instance, komisije, odbori, institucije. Avle. Hodniki. Predsobe. Velikanska preproga, ki duši korak. Rdeča pisarna s pozlato. Čakalnica pod visoko kupolo, ki se še ni, ker je nova, utegnila prevleči z žlahtno patino. Sediš uro, dve. Hodiš sem in tja. Ne veš več, kdo si. Potem pride na pomoč sanjam podobna samoodtujev: ta loči dejanski jaz od zavestnega: prvi postane avtomat, drugi opazovalec. V ušesih ti šumi ko v morski školjki. O, ni neprijetno in smeješ se lahko sebi. Neprijetno postane potem . . . ko resničnost spet vdre vate — (recimo popoldne, na cesti, zvečer v postelji).

Odbor za vzgojo otrok in mladino zaseda na koncu ozaljšane dvorane v Klubu poslancev. Trije so, klika od zgoraj. Dolgo moledujejo, da bi tudi Center pozvali na svoje zmenke. Dva moža in ena ženska. Samo eden od njih ima nekoliko zveze z vzgojo. Sedijo pod izrezljanimi nasloni svojih stolov in poslušajo njihovo spomenico. Izročijo jim priporočila, udarijo žig in se podpišejo pod njihove materiale ter jim naročijo, kam naj krenejo. In tako gredo s tega sestanka . . . M., mali kipar, učiteljica ritmike . . . zadovoljni, skoraj veseli, da jim bo zdaj zdaj uspelo, da je rešitev blizu, že skoraj na dlani . . . (Muha leti po sobi. Najprej zleti od okna k človekovi glavi, potem spet k oknu nazaj, očitno išče neko pot, vendar je ni, tako je ne najde) . . . Ko opravijo to in ono, kar so zahtevali od njih, se izkaže . . . da je bilo vse naprezanje zaman, da poti, ki so jim jih pokazali, ne vodijo nikamor ozir. se zabrisano končujejo v inerciji, od katere se lahko okužijo še sami, da je *Odbor za vzgojo* brez moči, samo na videz, nekakšen govorni kolektiv treh ljudi, ki zaseda ob konjakih in kavi pod lepim svodom najete dvorane, kar stane več, kot je vredna vsa njihova gestika, skratka, da so brez krivde

krivi. Še nekaj takih odborov in sistemov . . . in cilj se ti bo tako oddaljil in se razgubil na obzorju . . . da ga ne boš več spoznal, če bi ga še kdaj našel. Drugi, skeptiki, hočejo predreti obrambno polje organizacij . . . hočejo na drugo stran zidu, k tistemu, kar zid brani, h klasični oblasti, kjer bi se mogoče . . . z namigom, besedico enega ali drugega odločilnika po telefonu . . . v trenutku našla rešitev za njihove tegobe. Kajti država še kako obstaja in brez migljaja enega odločilnih mož se še patron proti kugi ne postavi na vrh svojega cementnega podstavka . . . Ampak ne pustijo jih k njim . . . truma tajnikov ko mandarini brani pot do svojega kitajskega cesarja . . . Njemu nekoč uspe . . . med pavzo v pazljivosti mnogoglave tajniške eksekutive v predsobi (opremo imajo ti, ko grofje!) . . . priti pred obličje enega od oblastnikov, celo pred predsednika samega. Ta ljubeznivi, fini, bled ko mesečnik, naklonjeno posluša ekspeze njihovih težav, možnosti rešitev. »A je to kak zavod tule v mestu?« vpraša. »Še nisem slišal,« odgovori . . . a nedavno je bil glavni arbiter na nekem pedagoškem kongresu . . . nekako malo ve o življenju . . . najbrž mu niti ni znano (v slavo ANTONA ČEHOVA), koliko stane vozovnica v mestnem prometu (kar predstavljaš si lahko ostro atako kondukerja na avtobusu, če gospod ne bi imel pri sebi drobiža). Predsednik ga osredotočeno posluša, oči ima brezmočne ko otrok . . . s srebrnim kemikom si hitro zapiše v blok naslov Centra, številko, spet posluša, ima čas, obiskovalec je tisti, ki prvi vstane od mize. Predsednik se ukvarja z ribištvom, to je njegov konjiček, in če bi bil tudi jaz ribič, bi mu lahko kdaj kako sobotno popoldne, ko bi takole menjala vabe, mimogrede zašepetal dve, tri stvari . . . in križanka bi bila na mah rešena. Tako ti je to.

Družbenopolitične organizacije zbobnajo BUM! BUM! BUM »Problemsko konferenco . . .« Malo iz jeze, da se je nekdo drznil mimo njih do oblastnikov, do predsednika samega, ko so vendarle oni tu tisti navoj, ki namotava vso samoupravljaljsko difuzijo in čuva oblastva pred pikolovci. Nakažejo jim novo, trdno rešitev (prav nasprotno prvi), kajti med tem se je marsikaj spremenilo, reorganizirali so se razmere, pogoji, regulativi, okoliščine . . . cel svet. Povrhu je prejšnji funkcionar odšel na drugo dolžnost in zdaj sedi novi odločilnik na njegovem stolu in ta ima drugačno vizijo o vsem tem. Prijazen in pozoren ko poslovodja v veliki tihi prodajalni preprog posluša njihove želje in jim prav tako s tihim glasom potem deli nasvete, daje orožje, ki bi utrdilo njihovo pozicijo. Znova gredo na pot . . . v občine, krajevne oblasti. . . spet poskušajo na osnovi novih intencij to in ono . . . na interesnih skupnostih . . . vnovič se izkaže . . . čeprav se včasih zazna kje odmev glasu njihovega novega pokrovitelja . . . da so priplavali do boje namesto na suho, da so jih spet malo potegnili za nos ali da so preprosto zamudili priložnost, ker se jih v gneči tistih, ki moledujejo za denar, sploh ne sliši. Zato prosijo za ponoven sestanek s simpatičnim funkcionarjem . . . a tega so že povozili neredi v podjetjih, zastoji v samouprav-

ljanju . . . mrk in nemiren jih posluša . . . telefon ga pokliče iz sobe in iz njihovega videnja za zmeraj . . . Potem ni več mogoče predenj. Sprejme jih njegova tajnica ali administratorka, ki je seznanjena s »problemi«, saj je bila skoraj na sleherni seji in je zatorej »na tekočem z zadevo«! Tajnica, oglata senca iz ozadja, v svoji gladki obleki podobna velikanski belo modri vazi, v velikosti košarkarja, z zelenimi čevlji spodaj in s krono zlatih las do stropa, postaja iz meseca v mesec bolj plastična, odrezavejša, v oblačilih zmeraj bolj zadržana, s pogledi visijo prosilci na njenih ustnicah, sprejme jih že v funkcionarjevi sprejemnici in vsem okrog mize soli pamet; njen pomen raste, kariera se ji strmo dviga, lepega dne je ni več tu . . . vrata naprej je šef (napravila je izpit za maga). Za njeno mizo sedi zdaj nova moč, skromno dekle, za začetek jim bo lahko dajala vse najvažnejše informacije o njihovi zadevi, urejala termine za sestanke in jih obveščala. A iz ničesar nič. Svoje predloge, programe, načrte, najdeš zatem na teh forumih po zabojih, kamor snažilke spravljajo svoje cunje in čistila. »Poglej,« reče nekoč učiteljica ritmike, ko čakata na dvorišču male palače. Med starim papirjem, časopisi, akti, ki se kopičijo v kotu za Rdeči križ, znan sveženj papirja . . . njihov je . . . Premočen, zgrbančen, mehurjast, da ne moreta več razbrati, kateri program je to, ki si ga mogoče delal tedne dolgo skrbno in natančno ali vso noč, da bi bil zjutraj do 7.30 še pred sejo na funkcionarjevi mizi . . . A zgoraj v sobi št. 19 terjajo novega, ki naj bi bil obširnejši od prejšnjega, ali drugega, ki naj bi bil bolj jedrat, in sicer: prvič, drugič, tretjič. Vse že postaja papir, tudi nebo.

Zmatrani. Difuzni. Obrazi blede, usta kar črna od govorjenja. (Glava eno samo uho, a cela glava v steklovinski prevleki, ki verjeli ali ne, zveni, ko se s prstom dotakneš kože). Kot da noči in dneve dolgo potujejo v tapeciranem kupeju neprodušno zaprtega vlaka . . . čeravno čutijo, da je vlak nabit, kot da vozi nekje po Vardarski dolini . . . s potniki po straniščih, s potniki na strehah. Kje je pravi ključ, kje je prava kljuka v tej množini prikazni? So kapitulacije, ki jih ni mogoče ovrednotiti, ampak samo opisati. Kaj so zagrešili? Saj delajo . . . imajo 2000 učencev . . . njih samih, delavcev, je komaj peščica, 14. Mogoče je, da živijo na potresnem ozemlju, kjer ne veljajo stalni zakoni, ne perspektive za prihodnost . . . kajti čemu ne more zrasti nobena stvar v miru? Sleherni sestanek v svetlo zeleni sejni sobi je podoben agoniji; obrazi so znani tako, da jih ne moreš gledati, ne da bi ti pri tem postalo slabo; nevaren kolektiv, a menda so si povsod enaki; vendar zameriš: lastni ljudje napadajo celo njih, njihovo trojko, češ da ni dovolj agresivna, iznajdljiva, glasna; to je mogoče res, ampak (ne, ne moreš govoriti, v grlu imaš cmok, bolje je ne obračati pozornosti nase . . . Po drugi strani pa: lahko bi tudi njim postavil kako iznajdljivo vprašanje, vendar razumeš njihovo sovraštvo in zato moraš prizanesti edinemu, kar jim je še ostalo v tej službi). Samo izmazunom negotovost ne škodi, počutijo se ko ribe v vodi . . . dokler še vsak mesec vlečejo svojo

plačo. Ne moreš jim do živega, še v vojski ne . . . visoko plavajo nad vsem ali pod vsem . . . daleč od vsega . . . Tako je zmeraj v nesrečah, malih in velikih, v vojni ali miru . . . vselej obstajata dva bloka: eden, ki opazuje, kako drugim režejo glave, in drugi, ki tačas odide na ribolov . . . Potem se spet zgodi, da v kakem družbeno-političnem laboratoriju čez noč odkrijejo novo glivico cepljivko . . . beseda pade o upravičenosti njihovega obstoja, o njihovi nenavadni neučinkovitosti, nemobilnosti, nesposobnosti, da bi sklenili celo armado otrok med svoje zidovje. Mirnjik priteče: »Ali veste, kaj je včeraj na sestanku rekel o Centru Ta in Ta?« (Sledi ime in priimek, da gredo ljudem lasje pokonci). »Ne bo dolgo, pa nas bojo ukinili.« Ždeč bes enega ali dveh vnovič vse postavi na noge . . . Ali bomo zmeraj igrali le pantomimo v tej komediji? Zahtevajo in izglasujejo: 1. naj jim enkrat za vselej povedo: bo Center obstajal ali ga bojo ukinili. 2. napovedali bojo množično protestno demonstracijo vseh staršev (o, mogoče bojo le prišli) v Veliki dvorani, ki naj se izrečejo o upravičenosti njihovega obstoja, in da bojo na tem shodu javno razgrnili ves historiat napadov, mahinacij in insinujacij proti Centru. Ali priznate naše delo ali se mu odrekate? So stvari, ki jih je mogoče dokazati s pričami (to se tistih tam v laboratoriju ne tiče) . . . in so druge, ki zahtevajo žrtve, da bi bile dokazane (mogoče bojo to dojel?) Ne, država še ni umrla. »Ti sklepi in dileme,« jih pokliče urejajoča roka po telefonu, »ki ste jih izglasovali na skupnem sestanku vseh delavcev, so v navzkrižju z . . . itd . . . »Za protestni nastop v Veliki dvorani potrebujete dovoljenje pristojne postaje ljudske milice, kot je to sicer v navadi za vsako prirediteljo pri vas. Tega, verjemite mi, ne boste dobili.« Potem hoče glas na drugem koncu žice vse zaviti v stanio. »Besed, ki jih je izrekel tovariš sekretar Ta pa Ta, si ne smete gnati k srcu. Huje se komentirajo, kot pa so bile izrečene.« Potem tovariško, nonšalantno: »Le kaj se pustite sprovcirati, če vas kdo malo podraži? Kaj ste tako prekleto občutljivi ko mimoze.« (eni ko mimoze, drugi ko stranišna deska). Bojijo se javnosti, ljudi, edino, kar spoštujejo, je sila . . . Bojijo se ko malomeščan v svoji progasti obleki izgube ugleda, forme ravnotežja . . . Če jih pogledaš od blizu, vidiš, da eksistirajo samo pro forma . . . približno tako kot eksistira oficir — nezaupljiv, površen, neizrazit človek — zaradi epolet, ki jih nosi na svoji rami.

A KAJ JE RESNICA? DOGODKI, DEJSTVA, ZAMENJAVE SE MEŠAJO MED SABO V POŽREŠNA NASPROTJA . . . NAJBOLJE SI JE ŠE PREDSTAVLJATI PREPROGO S PODOBAMI: ZGORAJ, SPODAJ, POVPREK, POČEZ, VSI PREDMETI HKRATI IN V VSEH BARVAH . . . IN VSI MOTIVI POMEŠANI . . . ČE BI JIH HOTEL POKAZATI POKONCI, PLOSKO, LEŽEČE . . . TO BI BILA MOGOČE RESNICA.

(Se nadaljuje)

Lojze
Kovačič

Pet fragmentov

(Drugo nadaljevanje)

Z multoprenom pod pazduho, varilnimi šipkami in klobčičem žice v eni, s torbo in plastično vrečko v drugi roki se postrani zrine v hišo; z ramo zatisne vhodna vrata; še: »Saj bi vam jaz pomagal« (ko se prikaže kos radovednega, zmeraj ustrežljivega Z. v špranji portirske lože). »Hvala, Zdravko, je že v redu, Zdravko!«

II. nad.: Železje in punkeljni mu kar popadajo iz premrlih rok v hodniku pod zloženimi stoli iz Velike dvorane.

Odklene šele tretji ključ (ker se nikoli ne more zapomniti, kateri je pravi). O, z užitkom stopiti v sobo in zapahnniti vrata za sabo! Če bi bilo mogoče, tudi za nekaj minut ostati v čepečem položaju (ločen od panike, nikomur v nadlego, mirujoč v sebi, kakor vreča). Majhna revna pisarnica z eno lučjo . . . mlečna lampa visi skoraj tik pri njegovi glavi. Tri mize in dve odpisani omari. Topel les. Stare parketnice. Ko zakoračiš, vse škriplje; čutiš les pod stopali, vso hišo, varne stene. Ena stran stene od stropa, po katerem sliši korake študentov nad glavo, do višine njegovih kolen, drapirana od sivo modre platnene zavese (za njo druga sobica z vodovodom, kostumi, lutkami, rekviziti). Kuha kavo na podokniku in gleda ven. Dolga pritlična zgradba z reklamnim podjetjem . . . pred njo venomer štrihajo panoje, malajo transparente . . . majhna mizarnica s skladanico triokenskih okvirov in odprta garaža, v kateri opravlja svoje postekleninar . . . v oknih zgoraj luč nad risalniki s priloženimi ravnilni in belimi haljami risarjev. Velika Ublova miza, gladka, poppravljena, magistrsko resnobna: samo telefon & mapa. Njegova . . . uh, kupi in skladanice oguljenih reči, nanošenih med letom, ki ne spadajo skupaj: stare knjige, nove knjige; škarje za železo, mape, klešče; teksti, teksti; lepila, čice, fotografije, barve, revije, na vrhu: električni vrtalnik. Samo majhen del prost; če nanj položiš beležnico 15×15 cm, je to hkrati tudi že premer vsega uporabnega prostora. — Zdaj ni le v tej sobi, ampak v vsem tem delu hiše povsem sam.

Odpre okno: pije kavo in zraven kozarec vode. V oblačnem kaosu potrojeni pločevinasti glas kolodvorskega zvočnika ... skelet novogradnje ... fina brazgotina meseca med sajami (malo nagnjena nad mestom) ... med drevjem 2—3 žerjava giganta »Costes« v živo rumenem emajlu. Jan. 46.-tega iz svoje celice (nedaleč od tod nadstropje višje, najbrž v štrlečem kraku stavbe, kjer domujejo študentje) gledal vsak dan ... 2 m od okna, drugače bi prihitel k njemu stražar ... železniški viadukt pri tovarni Zmaj s tramvajem, ki se je ustavljal ob zidu in iz katerega so stopali in izstopali ljudje (na neresnična tla, pod dekoracijo neresničnega zelenja nad zidom). Povorko ljudi, ki je odhajala na udarniško akcijo ... Starce, ki so nad zidom zlagali opeko hiš, ki so kazala rebra, v majhne gradove ... Dan pred transportom v Avstrijo so ga izpustili. To je izposloval predsednik J. V. Danes bi se lahko spraševal, kaj bi bilo z njim, če bi šel na transport ... pa se ne vpraša niti enkrat.

Telefon. »Napisati morate dodatek k finančnemu načrtu — dohodek od šolnin. Saj so vam povedali, kajne« (:računovodkinja) — »Saj je bilo sklenjeno, da moji gojenci ne bojo plačevali šolnine, ker jo kompenzirajo s svojim delom in predstavami.« — »Nič ne vem o tem.« — »O tem je sklepal delavski svet že 64.-tega in potem še na začetku vsakega šolskega leta posebej.« — »Teh sklepov še nisem videla.« — »Naj vam Anka poišče zapisnik od lanskega septembra« — »Ne vem, kaj bi naredila: skupnost in SDK izrecno zahtevata dohodek od šolnine!« — »Dohodek od predstav je namesto šolnin.« — »Tega res ne vem!« — Odloži slušalko in se nasmehne na široko, ko motorist, ki je na cesti zadet od kamenčka v čelo in je samo nepomembno ranjen. — —

Mora se pripraviti na uro. Za zaveso: v eni polovici natlačene sobice Ulblovi kostumi na starih obešalnikih in belo-rdeče-plave pionirske uniforme ko zastave (ki mu od nekdanj veljajo za nekaj najbolj porstaškega in nasilnega, ker hočejo zrak, v katerem plapolajo, zmeraj pozaznamovati samo za svojega). Za obešalniki (v drugi polovici sobice): kartoni, kartoni vsehprek; lesena stojala za kulise; premična stojala iz aluminija na plastičnih kolesih; težka stojala iz vodovodnih cevi na cemetnih podstavkih; škatle, ki so ostale od novega leta, v katerih so podjetja dovažala darilne pakete za otroke svojih delavcev. V plitvih kartonih odtrgane glave lutk, mini kulise, ročni rekviziti (žoge, ladje, skrinjice). V vrečah iz polivinila miniaturne statue namiznega gledališča za najmanjše ... Na debeli deski z zatiči barvne krogle, javajke, dvoročne lutke, ki ga gledajo od strani iz svojih neznansko velikih beločnic, živalske figure vseh tehnik (na nitkah, žicah) in ploske lutke. Pri oknu cela kaskada hišic, hribčkov, dreves, lončkov, omaric ... vsa miniaturna oprema tega abstraktnega univerzuma ... Konture za senčno gledališče. Maske iz papirja: izrezanih oči, s trepalnicami na senceh, okroglimi začudenimi usti, premakljivimi spodnjimi čeljustmi, kot da jim gre na jok ... Vsa ta vivifikacija materiala tule (in v luknji pod stopnicami)

delo njegovih in otroških rok zadnjih šest let; vsa ta anamorfoza — realistična, domišljajska in živalska — iz lesa, žic, gume, pločevink, stiropora ... zastopniki različnih eksistenc ali le gola znamenja zanje ... so ga ... ko jih je sestavljal, navduševala ko kakšnega narobe anatomu, da je zadrževal dih in molel jezik iz ust ... zdaj pa: stoji tule ko v kakem demoliranem lokalu s kičastimi suvenirji. »*Moja hiša je iz lepenke in stopnice so iz papirja*« (pojejo v neki lutkovni igri).

Ko stopi ven, že sliši prve otroke na hodniku. Kričijo, žvižgajo, zvonijo s kovinastimi obroči na obešalih, mečejo čevlje po tleh, v steno, ko se preobuvajo, eni tolčejo po zaprtih vratih. To so najmanjši, ki še ne hodijo v šolo. Zatisne si ušesa; potem dvigne zapah.

Vrata tresnejo v zid z ogledali, da zadoni po vsem stopnišču. Med podboji truma malih, oblečenih bolj pisano od nogometašev, z večjim številom rok in nog, kot jih premoreta dve moštvi skupaj. Same okrogle glave na tankih želvinih vratovih. — »Zdravo!« — »Dobro jutro!« Za trenutek se zaskrbljeno zazrejo vanj ko pozorni antropologi: je danes prav tak, kot je bil prejšnji četrtek? (Čas je zanje prostor) »Živio!«: Borko s kepasto nogo in škilav, kot da se mu bojo vsak hip zvrnile oči, mu maha iz hodnika. »Živio, Borko! Kako kaj?« — »Meni gre dobro, tovariš!« zamahuje z roko kar naprej. Sedemnajst jih je (3 1/2, 4, 5, 6, 7 let). Tisti zadaj iz veže, ki stegujejo glave proti stropu, pritisnejo one prve v pisarnici naprej, da se prekobalijo čez stole, naslone Rex sedal med omaro in mizo in ga dobesedno zrinejo v kot, med cevi in radiatorje. Za trenutek držijo zastor in gledajo ... potem vsa kopica živopisanih hrbtov udere čez demarkacijsko črto v natrpano čarovniško kamro ... Že vlačijo lutke iz kartonov in žakljev ... za noge, nosove, ušesa, vko-pavajo se v kup rekvizitov, kock, vlakcev, omaric, pručk, jadrnic, lončkov ... Eni iščejo tudi med obešenimi kostumi, po globokih renesančnih žepih, med policami, pod nogami obešalnikov ... bolje se spoznajo na vsak kot tule ko zajci v svojem gozdu. Vse leti po zraku ... haljice, noge, krogle, papirnati sončniki, girlande ... hudobne lutke prav tako uničijo z davljenjem ko dobre z ljubosumnim stiskanjem ... Spomni se, kako je kot otrok lezel v kartone s polomljenimi avti, lokomotivami, tračnicami ... v volno oblečene agresivne roke sovrstnikov so grabile vseprek po najbolj živobarvnih mehanskih delih ... vzmeteh, vztrajnikih, motorčkih ... Zakorači v metež tega opičnjaka, naloži jim vreče z lutkami, da bi jih odnesli v dvoranico. Zunaj, na stopnišču, njihovi stari starši ob balustradah in stebrih ... Rjava ženska v mladostnem klobučku, visokopršen, dobro ohranjen možak, v odpetem plašču, držeč klobuk za hrbtom, ... sključen, pokašljujoč dedek z robcem, celo rjuho pred obrazom ... dama v plavem s širokimi rumenimi pravicami ... starka vrečaste zadnjice ... ženska z oglatim obrazom in kratko frizuro ... Vsi tik pred grobom. Sedeli bojo za mizami med stebri, brali časopise, pletli debelo volno, napenjali ušesa in

čakali, da se iztečeta obe šolski uri . . . Glej starca v prepereli baretii (ko s pregorelimi možgani na lobanji) z nečim zelenim, kolerabastim v mesu obraza, ki se prikaže izza stekla, smehljajoč se z znucanimi očmi in svojo parcialno protezo vljudno in svečano ko smrt . . . Brž noter, dokler je še čas, in zapahnti vrata za sabo.

Dvoranica kar velika: pet oken: pet bivših semeniščnih celic. (Na začetku je bila manjša, zavzemala je samo tri sobe, na njegovo vztrajanje so prebili še dve vmesni steni k dvema sobama naprej). Zdaj je kar v redu, čeravno nekoliko zavija v polkrog ko vsa stavba. Na enem koncu velike mize s stoli in visoke kocke, na drugi strani praktikabli in zavese. »Glej, imam nove čevlje,« reče Borko in iztegne nogo (eno v ortopedskem čevlju), kot da bi bili iz zlata ali alabastra. Eni so še v plaščkih in kapah, drugi skačejo po odru, ker deske cvilijo in treskajo, eni si natikajo lutke in se boksajo z njimi. Pusti jih, da nekaj minut razsajajo brez omejitev. Dva, trije imajo navado, da zlezejo na dvojne aluminijaste lestve, ki so jih potihom od zadaj porinili proti njemu . . . in potem skočijo z vrhnje stopničke na njegov hrbet, okrog vratu, da mu votlo zabobni v prsnem košu. Včasih se zvrne in že so na njem: vlečejo ga za usta, nos, ušesa, hočejo mu odtrgati gube, prekleteži: zanje je nekakšna velika igrača, po kateri plezajo, z manj bojazni, kot bi npr. lazili po pustni kobilii, našopani s slamo. Leon, najbolj agresiven od vseh, ga davi: skoraj neverjetna moč v mlečnih prstkih z rožnatimi nohti. Da se jih znebi, kajkrat izbulji oči, zatuli . . . hočejo, da bi jih spravil v grozo . . .; drugim mora počasi odtrgati prste z ovratnika, se ruvati z njimi, se krotovičiti po kačje ali se valiti po starem parketu do mize, med stole in nazaj. Tule je Klemen: leži dva metra od njega in gleda gor. Svetilka na stropu je ko roža na dolgem peclju. A ko pogledaš drugič, ga ni nikjer več, ne med otroki, ne za zavesami. Na lestvi je, vzpenja se zmeraj više . . . obseden je od tega, da bi hodil po stropu in trgjal luči. Mora ga zgrabiti z obema rokama okrog kolen, ga vleči s klinov, a on rine kar naprej gor močan ko motocikel. (Treba je skriti lestev za zaveso).

Stoji sredi kola, ki dirja okrog njega, in se obrača za njimi; bolj ali manj odsoten zastopnik odraslih, teh velikih, samoljubnih, mehaničnih figur, ki predstavljajo dvoje preprostih sil, katerim so hkrati podrejeni: — moč življenja (zaščito, toploto, hrano, ljubezen) — in moč smrti: (nasprotovanja, spopadanja, prilagajanja). Delovanja teh dveh sil lahko vidijo na naših, od skrbi razjedenih in prepovedim podvrženih fiziognomijah: uvrščajo nas po tem, kakšna sila upravlja naše gibanje v razmerju do njih. Ni samo starejši, ampak preprosto star (zato, ker je že živel). Nekakšna velika lutka, vtisnjena v zrak in svetlobo, ki gre po hodniku in veča svojo konturo. Glava & obraz, ki štrlita iz obleke, ostajata zmeraj ista: menja se samo krinka nekaterih izrazov, ki jih mo-

rajo razbrati ko določena znamenja: gibe opravlja glava in načelo gibanja je skrčeno na nekaj refleksov.

Tekajo ko konji, da jim lasje skačejo po temenu, prevračajo kozolce, slačijo si jope, jih z enim, še oblečenim rokavom vlečejo za sabo, čisto spoteni so. Mora jim s papirnati robci obrisati čela, ki drgetajo ko volani pri vžganem motorju . . . Kričijo na vsa usta, skozi škrbine, nos . . . o, če bi mogli spraviti krik in tulež skozi ušesa . . . a to je mogoče le v snu. Marko teče v vrsti . . . nevajen parketnih deščic . . . Ravnokar se je z dežele naselil v mesto in govori še v narečju in na ves glas, ko da bi bil še vedno sredi samih njiv. Oči so mu ko daleč vsaksebi stoječe prozorne žarnice. Debelokoži obraz se mu sploh ne trese in ne gane, glava na tankem vratu mu niha ko kvadratasta lubenica, neobčutljiv kij. Lahko pa v hipu bruhne v jok, debele kalorične solze mu tečejo skozi deset prstov hkrati . . . o, bog ne daj, da bi se ga takrat dotaknil, tudi z mezincem ne. Komunicirati moraš z njim meter, dva proč, če hočeš, da ti verjame. Kmalu bo minila zima, rečeš, češnje bojo zacvetele, zvončki itd., — takrat bomo šli vsi ven, igrali se bomo na Navju (v travi okrog rumenega nagrobnika dr. Bleiweisa, ki dominira tam visoko nad vsemi mrtvimi) itd. . . . in ti nas boš takrat naučil, kako se imenujejo nekatera drevesa, grmiči, cvetlice . . . Z Živkom je treba ravnati spet drugače, biti moraš ob njem, ga držati okrog ramen . . . kajti zaleti se v vsako reč, grize in vtakne v usta vse, kar mu pride blizu: tovariše, stole, kljuko na vratih, ostružke ošiljenih svinčnikov iz pepelnika, tvojo roko . . . Obzirnost, ki jo potrebuješ pri ravnanju z otroki, je včasih neverjetna, to ve, to doživlja zmeraj znova, na žalost. Dlakocepstvo med diplomati je naravnost groteskna nemarnost spričo tega, kaj vse moraš napraviti, da te tvoji varovanci ne pošljejo k hudiču. Med njimi so bistri ko Matic . . . hladne žerjavice bistrosti dobesedno škropijo od njega, drugi so topi, ko vase zvaljano testo . . . eni težko govorijo, jecljajo, zamenjujejo roke . . . drugi so občutljivi ko mimoza. To vidiš npr. pri Veni, po njenih ramah, kako se krčijo, se branijo levo desno v nekakšnih osmicah nevidnih dotikljev iz zraka; kako subtilno jih pritisne k ušesom, ko se vzpne na stol . . . s svojo krhko glavo v kitkah nad drugimi glavami okrog mize, vsak čas misliš, da bo poletela. Eni so se otopili v debelost, valijo se in hopkajo v celem ko tjunli po suhem. Na te je treba še posebej paziti. Če se Leon z nikomur ne mikasti, . . . se spotakne sam . . . pade čez oder ali stol, da ga silovito zaboli in se zadere na ves glas. Borko, ki je veliko časa preživel po bolnišnicah, bi potreboval manj agresivne tovariše pri igri. Ne more tako poskakovati, teči, se vrteti ko oni. Ko kolo zavije, večkrat izgubi ravnotežje in se zvrne, vendar ne zajoka. Nekako se pobere in se mu smeji s solzami v očeh: »Pa spet niso ubogale te stare, neumne noge.« Otroci obrtnikov, univerzitetnih profesorjev, uslužbencev, laborantov, skladiščnikov, prodajalk, učiteljic. Od njih veje svež duh po mleku, sokovih, bonbonih, negi . . . ali zadah po plesnobi, vlagi, starem pohištvu . . . vse, kar se je

pač pritaknilo doma njihove kože, las, jopic, ki si jih ves čas potegujejo čez izstopajoče trebuščke . . . Potem:

Za vrati dotik: potegljaj kljuke, šepet, koraki po prstih: stari starši poslušajo in nadzirajo njegovo početje. Ne marajo hrupa, ne tišine, marveč nekaj vmes. Drugače pristopicaojo k vratom, strižejo z ušesi, oprezajo skozi ključavnico ali na lepem kar stojijo na pragu in gledajo . . . z obrazom skoraj do trebuha od izgubljenosti . . . Kar strese ga po hrbtu. Največkrat je to ena izmed obeh Klemenovih starih mam (in za njo se drenjajo seveda drugi). »Pusti nas!« zavpije Klemen. »Igramo se!« — »Saj te bom pustila. Ampak poprosi tovariša, ali lahko pletem tule za mizo v kotu.« Pravi naslovljenec se obrne: »Bolje je, gospa, da noben od odraslih ne prisostvuje uri.« — »Pojdi ven na hodnik!« zavpije Klemen. Babica vzdihne in nejevoljno zapre vrata. (A čez nekaj minut bo vsa družina znova pritisnila h kljuki, da se bojo vrata kar napela). Ti stari bedaki (s svojimi modrostmi v toksičnem stanju), čisto zavdani od sakralnega kiča te palače ko od narkoze. »Pozdravi tovariša. Daj mu ta lepo roko in v oči ga poglej . . . No, kaj sem ti rek(e)la . . . Ali boš pogledal tovarišu v oči in ga lepo pozdravil . . .« Itd. Ob tem se ti krstarji, ki se s svojo črno klimo nagibajo nadnje, ne zavedajo, da bezajo iz otroka vsak dan po nekaj koščkov otroštva, kot da bi bilo to nekakšna bolezen, da potem otroci komajda še odpro usta . . . Torej ustavi najbolj divja: rdečelasega, popadljivega Žiga in neobčutljivega jecljavca in škilavca Androna.

Postavljajo oder (na enem in drugem koncu dvoranice). Leseni okviri, opeti s klotom, so tako visoki, da njihove roke lahko molijo do komolca nad robom. Tri in štiriletni prinesejo iz kota stopnice, da bi dosegli igralno polico. Tepejo se za majhne stole, ki jih razporejajo v obliki železniških kupejev na starih vlakih: da bi lahko gledali predstavo na obeh koncih, ko potniki sprevodnika, kadar pride pri enih vratih vagona noter in gre skozi druga vrata spet ven. Kako bo danes? se živčno sprašuje. Vse je odvisno od sreče, ki jo bojo imeli on in oni. Samo dolgočasja ne . . . dolgčas se ti zažre v kožo, v sinuse, v glavo . . . vse postane namah podobno ljubezni: najprej strašno resno in od srca, potem samo še groteska. »Vzemite iz vreče tiste lutke, s katerimi bi se radi igrali,« reče.

Dvigajo vreče, stoječ na stolčkih in iz njih se vsujejo miličnik, babica, aligator, deklica, detli, jež, volk, medvedi, petelin . . . in mednje popadajo tudi tisti, ki so jih sami izdelali: iz krp, ostankov odej, najlona, vreten, plastelina, storžev, škatel, dežnikovih kljuk: svetle-temne cunjaste figure debelih in ozkih glav . . . Kljukci, dvogube prikazni, vaški bebčki. »Ta bo moja!« Najprej zgrabijo najbolj jasne, tiste izdelane po najnujnejših oznakah značajev . . . Borko na svoj miren neprisiljen, samoumeven način dobi natančno tisto, kar si je že na začetku izbral . . . A komaj mine nekaj minut, jim ti stilizirani modeli obvisijo čez roko ali jih zalučajo izza paravana v dvorano. Svet okrog njih mora imeti veliko senc, pre-

hodov, polsenc, nesorazmernosti, nadrobnosti. Sedijo na tleh in se pripravajo za cunjaste postavice iz nedoločljive zmesi blaga in sintetičke, zvezane z vrvjo, klinčki za perilo, z žico, prešite z gumbi, . . . nejasni roparji, sladke vile, indijski razbojniki z razvezanimi turbani. »Krogel!« In Leon se odplazi h kupu krogel, zloženih ko topovske granate. Ni jih mogoče ločiti drugače ko po barvah in velikosti: mesečinasto sive, bele in srebrne, iskreče se, rumene, modre, rožnate, rdeče, plave, blede, vilinsko motne, škrlatne, kakor podplutbe od hudobije. Z vrha njihovih rok pogledujejo okrog sebe kakor lune . . . zlezejo lahko tudi iz trebuha ali žepov večjih lutk in kadar padejo, povzročijo ropot s svojimi trdimi buticami.

Vaje: eden otrok mora z lutko na desnici sestavljati stolp, kocko na kocko. Paziti mora, da lutka, ki se pripogiba in pobira kvadre z dlani skrite levice, pri tem ne podre postavljenega stolpa. In ves čas mora govoriti, da bi se beseda in gib skladala med seboj. Nervozni Tomo zamenjuje roki . . . presenečen ju gleda od zapestja po dlani gor in po hrbtu dol: katera je leva, katera desna? To je zanj najbolj fantastično, kar ima njegovo telo. Potem se otroci, po dva in dva, z lutkami, žogajo med seboj: lutki mečeta žogo druga drugi, lovita jo v roke, vmes morata zaploskati, jo (z obratom telesa za 360°) odbiti z glavo in s hrbtom ali jo valiti po polici od enega do drugega konca. Na vrh igralne police pritrdi hribček in stopnico iz lepenke. »Pokaži, kako nese polno vrečo močan, kako slaboten človek . . .« Mala Andreja, pravcata koščenska, je ko iz hladnega stekla. Dvakrat naga, ker je v brezrokavni majici in ji je koža na temnem obrazu, rokah, rami tanka in fina, da so meso in kosti komaj odete vanjo, vendar: vsak prst v členkih ji dela gibčno z zapestjem vred. Na lutkino ramo vrže »Ho-ruk!« zeleno vrečo s pravim peskom, nese jo v hrib in potem po stopnicah . . . Na vrhu jo odloži, da se spočije . . . lutka si otira roke in piha vanje. Andrejin obraz je napet, kajti ves čas mora paziti, da stopa z drobnimi koraki po prstih in ziblje roko v skladu z lenuhovim značajem . . . kontrolirati mora figuro, da koraclja kakor možakar iz soseščine in da govori, jadikuje in kolne kot on, ko mora znova poprijeti za žakelj. Zdaj ga vleče po hribčku za sabo in po grbah stopnic, in zraven kliče za pričo ves okol, kakšna uboga para da je. Otroci navdušeno ploskajo. Mala pride ven . . . zdaj ko ne bo več za sivim klotom, bo tiha ko odrezano, jezik, ta čuvar ust, ji bo ostal za finimi zobmi ko za kamenčki, še besede ne bo zinila, tudi vzdihnila ne bo. Drugi jo uderejo za steno. Človečki si zdaj v vrsti podajajo vrečke in škatlice . . . listajo veliko knjigo, pišejo vanjo, berejo iz nje . . . iščejo žogo pod omaro in bučke v špranjah . . . pometajo, žvižgajo . . . jokajo in se sramujejo . . . ustrašijo se šumov v gozdu . . . čudijo se koščku lesa na tleh, . . . sedejo na polico, poberejo ga in si ga ogledujejo v naročju, potem ležejo, zaspijo. (To so trojne vaje — v uporabnem jeziku povedano: za ročno spretnost, za govorni spomin, za karakterizacijo okolja.)

Na vrsti je zdaj tisto, kar zbudi največ zanimanja: pokazati z lutko sebe, starše, sestre, prijatelje, kakšno potezo od njih . . . z aligatorjem, ki je prijazen, z babico, ki je odljudna. Živko — grizljivec, ves prevzet od nervozne iznajdljivosti, blebeta na enem odru: »Danilo me je uščipnil, Vena mi je vzela barvice . . . Mačka mi je rekla ‚Drek‘. Videl sem psa, ki je lovil divjega pujsa. Pujs je požrl psa pred gospodom Zoranom . . .« Zvečer sem videl tudi slona . . .» Žiga na drugem odru z eno lutko na levi, z drugo na desni roki, pokaže, kako se ponoči naenkrat zbudi v svoji postelji ob prikazni roparja, vlomilca, tatu, ki leze skoz okno v njegovo sobo . . . Kako ga nočni obiskovalec strahuje, se plazi in skriva za vsakovrstnim pohištvom, kako z visokim in nizko pretečim glasom izgovarja nerazločne grožnje . . . in kako se Žiga v svoji postelji boji, suka glavo, najbolj občutljiv del telesa, da bi našel zavetje zanj, ko noj (in nojevska navada ni neumna, ampak bistra: glava, to fabriko dvatisoč milijard neuronov, ki vsak od njih kaže drugačen čas — otroštvo, senilnost, paleolitik — in vsak od njih vleče človeka docela drugam — to glavo je treba dobro zavarovati . . .) Svetla lutka je Žiga, temni strahovalec. Otroci gledajo ko privezani, da se sliši, kako se cedi slina z Žigovih ust . . . Borko, ki zmeraj sedi zraven njega, od navdušenja krili z rokami . . . (To je doslej šlo, hvala bogu. A kaj naj zdaj improviziram, kam naj zdaj usmerim koncentracijo?)

Glasba z magnetofona (ples, zvočne slike, šumi). Otroci poplesujejo z velikimi lutkami na palicah, od katerih ima vsaka pipo v ustih, da bi imele enako držo; potem ropot in trušč tovornjakov, trobljenje, cviljenje zavor (promet je posnel na Tržaški cesti): otroci tečejo z lutkami (tudi Borko) čez ulico in po privozih na dvorišča. (Važno je, da se ne obnašajo ko masa v paniki, da drug drugemu niso ovira in da si neizsiljujejo poti s pestmi, da bi se rešili, kajti drugače bojo dobili prav toliko udarcev nazaj). Nekateri ostanejo med ogromnimi stenami kamionov in odprtimi vrati orjaških garaž . . . morajo se znajti in priti ven. Neurje, grmenje, treski in strele kot bi počila porcelanasta skleda, lije, lije, otroci z lutkami iščejo zavetja pod mizami, stoli, za zavesami, ki so se spremenile v neizprosne fasade stolpnic brez streh in kapov; globoka, deroča voda v kanjonu ob votlini, vsaka stopinja in glas odmeva: tipajo v temi in potem stopajo čez ozko brv, nogo postavljajo pred nogo, lutke nosijo štuporamo, morajo se čutiti eno, zvezani med sabo, dotikov se ne smejo bati, vsakogar naj bi čutili ko sami sebe; letališče, vzlet aviona: otroci se vzpenjajo na stolpe, mize, oder; žvižg, pišč, počasni padec, otroci letijo po namišljeni zračni drči na zemljo dvignjenih rok in se zvalijo po teh; uspavanka: iščejo pravo stran, na katero bi se ulegli, roko si dajejo pod zglavje, pod lice, zaspijo: sanje: včasih spusti cinglanje na traku, včasih pove pravljico; budnica: otroci, lutke, vstajajo, manejo si oči, začudeni, da so spet doma . . . grejo vsak zase in posebej iz sobe v sobo, . . . iz funkcionalnega v funkcionalni prostor: v kopalnico, kjer teče voda in se umijejo, v kuhinjo, kjer prekipeva mleko, v vežo, kjer

zvoni pismonoša, ven, na vrt, v nasad, kjer žvižgajo ptiči: otroci jih poslušajo za stoli.

Prizna: ene ima rajši ko druge. Žigo kljub njegovi trmi ali prav za to. (Kako se svet kaže pred njegovimi gostimi, skoraj zakritimi očmi . . . kakšna je samo tale miza, stol), Martina, njegovo nepremičnost. Andrejo. Venó (s pramenom las od ušes do ust), Barbaro, opravljeno ko na začetku stoletja: v majcene stilizirane predpasnike, prozorne volančke, s pentljami v laseh, pomponi na čeveljčkih, Borka, tega malega Ramakrišno, ki gre že zdaj svojo pot. (Kdove, kako se bojo obnašali do njega, ko odraste. Najbrž nihče ne bo verjel, da je zmožen toliko privlačnosti).

Zdaj rišejo: na velike, prozorne papirje, ki dajejo od sebe plahutav, sikajoč ton, ko jih razvija po tleh. Rišejo in barvajo stvari, lutke, predmete, za katere bi radi, da bi jih izdelali. »Če me bo kdo potreboval, me kar pokličite,« reče. »Prav,« odgovori Borko resno, »in tudi ti pokliči, če nas boš kaj potreboval.« Po dva, trije na kolenih slikajo po eno ali več figur . . . in potem mu prinašajo podobe k mizi: Vijoličasti zmaj z mehurjastim repom, blond punčka z letečimi kitami . . . ptica z rokami in bradatim obrazom moškega . . . zelena piška v ponvi, ki hodi na plamenih . . . rdeč možic z ostrimi puščicami na glavi namesto las in trobento namesto ušes . . . prikazen iz belega dima in strah iz kobaltno modrih kroglic, ki se vijuga po pesku . . . velika deska, ki leti s pomočjo vej namesto s krili in z repom iz volnenih šalov . . . plav osel, ki ima eno nogo levjo in med kopiti druge drži zastavo (Borko) . . . beli ljudožerec s tremi nogami, naslikanimi srci na obleki in s posodo sladoleda v človeški roki (Žiga: »Rad daje sladolead otrokom, a še rajši jé otroke«) . . . Z vseh vetrov skupaj zneseni udi, deli, predmeti iz skromne zaloge njihovih izkušenj, zvarjeni v orakelj . . . Prinašajo plahte k njemu, napeto jih sprašuje, kaj pomenijo, kaj počno . . . napiše to na hrbtno stran slike.

Zadnjih 15 minut: na vrsti pravljica. Pripoveduje in premika miniaturne figure sredi abstraktnega mesta na mizi. Otroci poslušajo, gledajo, tiščijo brade ob rob mize: ne čudijo se, da so drevesa trikrat manjša od ljudi in listi na njih trikrat večji od njih. Drobna bitja. Hiše, avtomobili, odrasli se drugače orjaško in grozeče dvigajo okoli njih, ko ob posebnih občutkih napetosti, izgubah, ločitvah, doživljajo svet ko Alice v čudežni deželi. Majcena mama v Barbarinih rokah je čisto nora od hudih slutenj o svojem sinku in vpije: »Ne igray se preblizu vode. Pazi, da te ne opikajo čebele! Ne hodi v grmovje! Pazi, da si ne zlomiš noge!« in fantiček v Leonovih rokah odgovarja: »Bom!« in »Ne bom!«, da se otroci smejijo. Imajo posebno simpatijo do teh osebic, ki jim pripadajo. Lahko ležijo v njihovih rokah — kakršnegakoli značaja ali kakorkoli nevarni so že — in jih imajo radi. Odrasli ljudje gredo k velikim stavbam in izginejo v njih in oni jih nimajo več. Tule,

v tem univerzumu miniaturnih modelov, gredo tudi k velikim stavbam, vendar ostanejo njihovi.

Zgodba o fantku, ki je hotel pobegniti od čarovnika. Da ga ne bi ujel, je sklenil, da bo bežal v linearnem begu. Spremeni se v hišo, a ko čarovnik spozna njegovo novo postavo, tudi sam postane hiša in lov se prične znova. Hiša-fantek se spremeni v avtobus, ki hitro odpelje, hiša-čarovnik pa v dirkalni avto. Tedaj postane avtobus prašiček, dirkalni avto mesar, ki se požene za pujskom. Prašiček se spremeni v ribo, mesar v ribiško mrežo, riba postane ptič, ribiška mreža letalo . . . A ptič se domisli in se spremeni v zvezdo, v najmanjši planet v vesolju, ki se ga (ne iz mesta na mizi, ne z neba nad njim) sploh ne more videti več . . . Čarovnik stoji sredi mesta in besni, ker mu je posredovalec pri čarovniških poskusih za zmeraj ušel. Otrokom se svetijo irisi, pupile se jim širijo. Razdelijo si vloge. »Jaz bom riba,« »Jaz mesar«, »Jaz mali Dim« — in obnovijo zgodbo. Včasih hoče reči kdo kaj svojega, kar ni v pravljici, mora in mora . . . a misel med možgani in jezikom mu zastane napol poti . . . in v takem trenutku se mu zasvetijo oči ko dva velika lučna kala.

9.30 »Nasvidenje!« kričijo. »Zbogom!« zakliče Borko brez obžalovanja. Konec ure. Zatisne si ušesa pred vpitjem, ko se oblačijo na donečem stopništvu. Počuti se, ko demolirana reč. Pobira stvari po tleh, pod mizami, praktikabli, pospravlja jih, sortira, zлага v škatle, vreče, sklapplja oder: delo za orjaka. Hodi sem in tja. (Žal mu je, da jih ni več. Je imel dovolj korajže, strpnosti? se sprašuje)

Potem: na hodniku. Ne prenese, da bi ostal v dvoranci. Slabe tričetrt ure do naslednjega tečaja. Stoji ob oknu — skozenj vidi dno plitve jame s traso široke poti v groblju in šavju med kupi peska in cementa (teren, na katerem naj bi stala druga polovica te čudaške hiše), otroke in stare starše na poti vkreber, kjer stojijo kovinske konstrukcije sejemskih paviljonov iz cevi in glavatih svornikov, z zavojki iz aluminija in litega železa, ki spominjajo na operetni kolodvor ozir. ponesrečeno pagodo . . . Ali hodi sem in tja ob obešalnikih ali gre v pisarno (če v njej ni Ulbla). Sede za mizo, gleda v presek nakopičenega papirja knjig, map, blokov, obrnjenih ko okop v višini oči proti mizi nasproti . . . Čas na njegovem zapestju teče, drobna kazalca nemo citirata predse črtice-številke-črtice. Tišina šumi.

Nikogaršnji čas. Kako bi spet začutil sebe? (Svoj »jaz« v razdražljivi glavi?) Staro vprašanje. Naj pogleda papirje, dostavi kako besedo? Rokopise za vsak primer zmeraj nosi s seboj, ker se je bil odločil, da ne popusti pri sebi. Vzame jih torej, mož beseda, iz torbe . . .

». . . vrata na ozki balkon so bila redkokdaj zaklenjena; lahko si zlezal na stol in stal visoko nad tretjim nadstropjem zelene hiše. Tako težka in turobna so bila debela dvojna stekla balkonskih vrat na obeh straneh v

svojih za dlan širokih zelenih okvirih, da bi najraje stopil po prstih na železno ograjico in še to zelo hitro, premagujoč obupano srce, ki je oklevajoče predlagalo prostovoljni skok v prepadni ulični jašek, kakor da bi moral kar takole zdrkniti med robotimi vrati nizdol.

Rumena hiša kazina z drevesi, ljudmi in vozili pred seboj je bila zadosti privlačna; drevesa, ki jih je bilo videti tudi v veliki šipi, so pošumevala, se gibala s krošnjami in sencami na tlaku; le kako so se mogla premikati, če so ves čas stala samo na eni nogi? Tako so vrata na ozki balkon postala začetek njegovih letečih sanj, v katerih je pustil za seboj svoje pridušeno kričeče in prepirajoče se starše.

Odletel je, mahajoč z rokami tik okoli vogala zelene hiše h kazinskemu stolpu, čez trg, kjer so stali avtomobili, nad stopnišče, a ne predaleč... letel je do Eglise-Set-Elizabeth (smer rojstna hiša), nad drevjem, pod katerim se je igral na cesti med domom in tramvaji.

... *Vhodna vrata* spodaj zraven trgovine so bila ozka, železna, zeleno preplekana; imela so dva prečnika in majhno levjo glavo tam, kjer sta se traverzi križali in je med kočnikoma držala železen obroč. Niso bila zaklenjena, kajti lahko bi šel skoznjo, čeravno se je to redko zgodilo. Srce je reklo: ne noter, ampak moral si, ker je mati stala za tabo. To je bila temna vežica, kjer so se takoj začele stopnice, ki so tako sovražile kamnita tla, da so bile raje iz lesa in so se hitro odvile znad njih ko polžja hišica gor v temo (v boljšo sobo, delavnico in k balkonski sobi na vrhu).

Ograja, ki se je vzpenjala z njimi, se mu je gnusila, tako temna in debela je bila. Zaudarjala je ko odrasli spodaj pri nogah. Vendar: stebrički so bili posejani s črnimi luknjicami, v katerih so gotovo stanovale muhe, ki jih je imel rad in so najbrž tudi nadvse rade jedle marmelado, ker so bili stebrički vselej lepljivi od mezge. Muhe so po ure dolgo lazile ob okencu ali letale nad stopnicami, kakor se jim je zljubilo, in domači so jih vsakokrat, kadarkoli so šli gor ali dol, z rokami odganjali spred obraza kakor pajčolane.

Dnevna svetloba je prihajala samo skoz eno okence v zidu. Vsi v hiši so govorili, da skozenj ni videti prav nič. Vendar je on za zaprašeno šipo dobro videl debelo, mehasto zavito cev z oglati kanglo, iz katere je raslo nekaj vejic z listi in popki; včasih je klujuval tam celo plavo rožnato popudrani golob z vrha katedrale. Ampak meh in posoda so bili v senci temnih streh drugih hiš, zaradi česar se mu je zdelo, da je hiša vseskozi ogrožena.

(Seveda, slutil je, to je bil greznati svet pekla, ki ga je za kazen naredil Bog. Od jeze je iz lepega neba udaril nekoč, ko on, deček, ni gledal, z nogo skoz oblake na zemljo in s stopali izkopal veliko brezno tule za zidom)

... *Zgoraj* v nadstropju je bila boljša soba; vanjo si prišel, če si odgrnil debelo, robato zaveso v barvi surovega mesa; za njo so bile stopničke.

Če je stal tam na vrhu, je videl plafon pod sabo, pravzaprav vso sobo ko zaboj, ki je imel eno stran iz zelenega zrnatega neprozornega stekla. Sredi sobe je ležala okrogla preproga gozdno zelene barve, okoli nje so stali zeleni stoli in blazinjaki, gozdno zelena miza, zeleni predalčki in v zelenem okviru okroglo zrcalo na gozdno zeleni omarici. Skoz odprti linici v stekleni steni je bilo videti samo stolp kazina in vrsto štirioglatih oken. V strahu, da je vse potonilo v Renu, ki je preplaval mesto in je samo njegov vrh mohl znad vode, se je zmeraj skobacal na mizo in na polico ob stekleni steni, da je skoz odprto lino spet videl ulico spodaj s tramvaji, ki so imeli nekakšne sive motorje na strehi, in ljudi, ki so škarjasto hodili med drevjem sem in tja pred kazinom. In potem je začuden obsedel za mizo, ko je vnovič vse, razen stolpa in oken, izginilo.

... *Ograja ob stopnicah* naprej gor je bila grda, temna deska, najbrž od voza, s katerim so premogarji vozili premog. Nekakšna klada, narobe obrnjen L, se mu je režala od zgoraj dol. Tule je bil ravno tak štirioglat vhod, izrezan v zid, a rdeča zavesa je bila privezana k podbojem, da se je odpiral pogled naravnost v črno delavnico s stroji in kožami. Za dolgimi mizami sta bila eden ali dva tuja gospoda v belih haljah, očetova pomočnika, sestra Clairi in pri strani tudi Margrit, oče, ki je ponavadi sedel na polici in šival, s hrbtom obrnjen k steni iz temno zelenega, bradavičastega stekla. Krzno je ležalo povsod ko črn dušljiv oblak, ki mu je pritiskal prsi, da ni mogel dihati in mu je koža na rokah in obrazu postala kocinasta, bradata ... a od raztegnjenega cebrinega krzna, nabitega na zidu, je začutil, da dobiva proge po telesu — posebej od čela do nosu. Ta svinjska temnica odraslih! Kolikor je mogel hitro, se je pognal mimo, da ga ne bi poklicali ali celo potegnili noter. (Ker v sebi ni čutil zidov, ne ovir, je sovražil vse zidove in ovire, ki so bili zunaj njega.)

... *A zdaj so se začele čudne, ko lestve ozke in navpične stopnice* v tretje nadstropje: bile so različno visoke in nizke. Ena je imela luknjo, skozi katero bi lahko zgrmel v drugo nastropje. Na zunanji strani ni bilo niti koščka ograje, tako da se je vzpenjal tik ob tapetah in luknjo je preskočil, naprej z rokami, potem z nogami, ko žaba. Na koncu stopnic je bila mrzla kamnita kuhinja s papirjem zalepljenimi okni in plinskim gorilnikom, zakrastenim od mleka, zdroba in kave. Predvsem pa je bila tu soba z balkonom, v kateri so stale tudi omare s pletenimi kovčki na vrhu in štiri velikanske postelje, pokrite z eno samo kosmato odejo, v kateri je zagledal dosti lepih vrtincev, vib in kolobarjev. Tudi njegova otroška mizica s stolčkom, podobna lestvi, je stala zraven okrogle mize, pri kateri so starši jedli. Soba pravzaprav ni imela oken. Imela je samo steklena vrata z balkonom, tako ozkim, da je na njem stala samo velika pločevinka od barv in še ta pošev ob ograjici, da ga je bolelo v kolku.

... *V tej sobi* je moral ostajati in se igrati. Nebo je sijalo naravnost na tla zraven okrogle mize. Sedel je pod njo in za sabo potegnil prt do tal, da

je bil ko v svoji hiši. Ali je delal vlak iz prevrnjenih stolov, ga porival med posteljami in omarami proti zadnji steni, kjer so se dotaknili in skočili drug na drugega z razkrečenimi nogami kakor leseni burattini. Ali je iz škatel, naloženih ob steni, zmetal ogabno dolgodlako krzno skupaj z belimi smrdljivimi kroglicami, ki niso bile frnikule: postavil je vanje svojega laboda na plavalnem obroču, trdo raco, zajca, konjička na deščici in vozil tramvaj s prikolicami. Včasih je razpredel po vsej sobi — od žeblice v steni do kljuke na vratih, od stolov do bunk na omari črn sukanec, ki ga je odvijal z velikega vretena, da je bila vsa soba zapredena v nizko pajčevino. Kosmata odeja in zglavniki po posteljah so bili pokrajina. Kmalu je bil sam v gorskem svetu in ob stenah so visele vrvi in med pečinami so nihale električne žičnice, po katerih so se spuščale gondole iz koščkov prepognjene lepenke. Kadar so se odprla vrata, se je vsa žična naprava zgrnila po tleh in se zapletla med sabo.

Opoldne so se oglasili opoldanski zvonovi iz katedrale. Bronasti zvoki, grozeče zvonklanje s hriba nad Renom, nebeška muzika menihov in škofov, ki so se v stolpu izmenjevali s kalvinisti v oglatih kapah. Zlezel je na stol pri steklenih vratih in gledal dol na ulico. Ljudje so stali, da je cesta postala prazna in so nato šli ko črn val na drugo stran k drevesom pri kazinu. Avtomobili so imeli zadaj nagubane strehe in spredaj velike skledе luči. Starejše sestrice so peljale male otroke pred seboj. Ko so izginile za vogal kazina, se je naredila velika škoda, ker ni mogel videti, kaj delajo tam.

To je bilo na eni strani. Na drugi pa ni bilo nobene hiše, ki bi imela trgovino ali izložbo. Vsa okna na rjavih zgradbah so bila zaprta z oknicami. Rumen prah se je usipal s strehe. Ali je bilo to od rumenega sonca ali pozvanjanja? Hiša, ki ni imela trgovine, je bila ko prazen zid. Enkrat so se odprla okenca v podstrešni lini in v njej sta se prikazala deček in deklica. Potolkel je po šipi in zavpil. Slišala sta ga, ga opazila, pomahala sta mu in zakričala nazaj. A potem se je izozad prikazala njuna mama, ju spodila z okna in zaprla oknice. Razen poševnega stropa ni videl ničesar v njuni podstrehi. Nekoč so si močno mahal in na glas pogovarjali čez cesto, ko je vstopila njegova mati. Nagnala ga je od odprtih vrat in zagnila zaveso. Nekoč drugič, ko sta se deček in deklica spet prikazala na oknu, malo višja ko ponavadi (najbrž sta stala na pručki), ga nista videla, ne slišala. Trkal je po šipi, mahal in kričal, a še glave nista obrnila. Mati je znova vstopila, to pot je bila vsa rdeča od jeze. »Kolikokrat ti bom morala še reči, da mi pusti te ljudi pri miru!« Zaklenila je vrata, spustila pleteno zaveso čeznjo in ga posadila za njegovo otroško mizico — lestev.

... *Zvečer so mu postlali ob maminem in očetovem vznožju; položili so ga med posteljno tablo in svoje noge, da je ponoči kdaj pa kdaj čutil njuna gladka stopala na sebi, in ga pokrili z majhno odejo. Moral je gledati v kot, ko so se slačili, in videl jih je vse v steklu balkonskih*

vrat. Nekoč ga je zeblo, bilo je pozimi. Sneg je ležal na okvirih. Zrnil se je iz svojega rova in zagledal brez števila zvezd na nebu. A to pot so bile bolj neusmiljene ko kamni, mežikale so, si pošiljale druga drugi ironične strelice, ta eni, ta drugi... Zakaj so menjale med seboj gizdave in ledene poglede, če si držal premrle roke na posteljni tabli? Ali zaradi staršev in sester, ki so v spanju hrkali, mlaskali z jezikom, smrčali... (Le kako so mogli ostati tako brezbrizni in gotovi v tej noči?)

... *Nekoč je mati omenila*, da bi moral več na zrak... Kaj če bi ga poslali na dvorišče? je vprašala.

To je bilo spodaj. Če si šel od vhodnih vrat kar naravnost po vežici pod polževimi stopnicami, si v čisto črni temi, kot da bi bil iznenada oblečen v vdovo, prišel do železnih vrat. Zaradi prečnikov so bila podobna vhodnim vratom, samo levje glave niso imela. Vsa so bila zrasla s suho, luknjičavo gobo in preprežena z belimi žilavimi razvejanimi koreninami drevesnih izrastkov. Bila so ko močno zraščena zarjavela skala, drevnik, da jih je oče komaj razprl z dletom in kladivom. Sestrici sta vpili »Ne! Ne! Ne!« On je stal zraven lesene krogle na stopnicah, čisto zadaj, ker se je bal, da bo skoznjo stopila nekakšna prikazen: nekoliko podobna velikanski človekojedi ribi, nekoliko okameneli drevesni krošnji, malo pa tudi človeku. Samo ni si znal predstavljati, koliko centimetrov človeške kože bo imela na sebi, koliko zvitih listov ali ribjih luskin. A ko so se vrata odprla, je bil najprej nizek, temen, roseč, okrogel obok...

... *Zunaj*... bila je sama zelena svetloba; čudno obkoljen notranji svet vseh hiš, s svetlo zelenimi blazinicami in temno zelenimi suličastimi poganki po tleh in zidovih. Zadnja stran vseh hiš, ki so bile videti z ulice tako lepe... so bile tod razrušene, luknjaste, rjave in sive, s skladanicami starih reči (posod, umivalnikov) in s stopnicami, ki so visele kar v zrak ko raztegnjen harmonikarski meh... Na sredi je ležal kup različnih čevljev, pokritih z nečim belim in lepljivim. Šolni od žensk, ki so ga dražile s svojimi ozkimi odprtini in visokimi petami in čevlji moških, ki so se mu gnusili zaradi svojih širokih oglavij, nizkih, ploskih pet, tudi otroški čevlji so bili vmes, beli, na pasice in gumbke... Tla okrog so bila mokra in mehurčasta ko črnikasta slina. Moral je naglo pogledati v nebo, a ko je začutil, kako se mu gole noge v modrih sandalah vgrezajo v ledeno brozgo, je brž pogledal dol. Videl je, kako so mu zelena greznata tla okrog njegovih nog postala sovražna, polna napihnjenih, nemavričastih mehurjev in režečih nasmeškov tisočerih žab. Pognal se je na kamnito krilce pod obok. To je bilo tisto brezno, ki se je kazalo za okencem nad stopnicami in ga je napravila grda božja noga. Čevlji na kupu so bili obuvala ljudi, ki so jih tod... ni si mogel priti na jasno, ... sprešali, prežvečili, pomendrali, obrali...

... *Obrnil se je k materi, ki je kuhala. »Kako se imenuje to?«* je vprašal in pokazal skoz izpraskani rjavi kletkasti papir v kuhinjski šipi na zeleno po dnu in stenah brezna. »Tisto svetlo je mah, tisto temno trpotec,« je odgovorila. Opazoval je, kako iz dna lonca vstajajo proti površini sivi kolobarji. Ni hotel zvedeti, kako se kličejo, ampak kako se imenujejo, kajti vsaka svetla blazinica in vsaka temna sulica je morala imeti svoje ime. Pomočniku, ki je delal pri očetu, je bilo ime Rougenot. Zakaj mu je bilo ime gospod Rougenot in zakaj čudne rastline v breznu, korajžna vejica v železni kangli za okencem nad stopnicami, lepa devesa pred kazinom niso imela imena? Ni jim hotel »dati« svojega, hotel ga je slišati.

Spet je pogledal skozi vrata, začuden, da ne stoji več v breznu, ampak sedi za svojo visoko otroško mizico; togo in srebrno so stala pred kazinom drevesa in čakala...

Cigareta se prikaže v zraku, škatlica z vžigalicami zaropče, odloži papir...

Miza, omara, stol, telefon in knjige, njegove noge v čevljih pod mizo. Tišina ko siv valj na njih. Drug čas, drug svet. Stopi k oknu in pogleda po zidu nizdol v odprto klet, ki je ostala nezazidana. (Star enainštirideset let, a počuti se, kot da bi mu jih bilo pet. 41 + 5) Kletne stopnice, porasle s koprivo in strelo. Spomniti se, npr., kako je bil nekoč tule v tej hiši, ko je bila še zapor, se ne more več. Resničnost od nekdaj ni več resnična. Smešna je, ko če bi bivši kacetničnik — zdaj spet stari, spočiti kujon — vnovič zvlekel nekdanjo logorsko cebro nase. Ista hiša ni ista hiša. Vse izgine. Razen tistega, kar si tedaj gledal, ne da bi zapazil... ker se je hkrati neopazno splazilo v skrito skladišče v tebi.

Zvonkljanje obročev na konzolah. Glasovi otročajev. Učna ura. (Če bi lahko živel v kakem drugem svetu, v katerem mu ne bi bilo treba obstajati!) Zunaj obešajo plašče, kape, sezuvaajo si škornje. Večji so od onih poprej. Šolarji: 12, 13, 14 let. Oblečeni kakor veliki. V zelen žamet, v tulčaste plašče, čedne vetrovke, v kravatah, pravih klobukih, oviti v tri metre dolge šale. Ob predšolskih otročajih, npr. ob Borku, delujejo ko odrasli. Ob odraslih — ko da so skočili, v enakih oblekah in enakih obrazov iz njihovih žepov in trebuhov, pristni posnetki velikih. Stoji pri vratih in gleda dol, v stopniščni jašek, kako iz resničnosti — šole, doma, staršev — prihajajo sem med to pompozno stebrišče, da bi se igrali z lutkami, si izmišljevali prizore, uprizarjali igrice. Glava ga boli, megleno plava nad mučno globino stopnišča, brž mora pogledati k vrsti oken na hodniku, da se lahko obdrži v tej praznini. Kljub izkušnjam (in izkušnje niso kaj prida trajne in o življenjski modrosti naj mu nihče nič ne pravi, ker so izmišljiva) se čudi svojemu početu... in temu, kako dečki in deklice koračijo v zravnani telesni plastiki mimo njega s svojimi teksti v živo zelenih mapah pod pazduho (s katerimi jih je on, v trenutku nekakšne birokratske uslužnosti oskrbel in jih celo kaligrafsko opremil z njihovimi imeni in naslovi).

Otroštvo je eno samo posnemanje in oponašanje odraslih, ja. Vsak tehle otrok goji do sebe povsem nedoločen in nevtralen, neoseben in opre-zujoč, celo abstrakten odnos. Otroštvo ni kaka preprosta, neprisiljena reč, ne, ne. Eno samo nepretrgano pretvarjanje je, odrevenelost, ne-gibnost, brez pavze z redkimi trenutki sproščenosti. Biti otrok je dolga, dolgočasna igra, ki se je moraš naučiti ko lekcijo, imena rek, rastlin ali imena kraljev. »To se nam ne spodobi,« pravi Damjana iz te njegove skupina, »mi smo otroci.« Nagajiv otrok je dober robot, priden otrok je slab robot. Občutek, da so ljubljani, jim dajejo starši le, če so dobri (v njihovem smislu). Komaj začno izpričevati sami sebe, svoj resnični jaz, že jih prično zavračati. Ja. In tako rastejo s predstavo, če bojo samosvoji, da bodo tudi zavrnjeni . . . (In potem se odvija vse to tako lepo naprej.) Tisoč kilometrov stran je od njih spoznanje, da so npr. majhne osebnosti, ki se razlikujejo med seboj. Samo posnemovalci so . . . to pričajo njihovi lajnasti glasovi, njihov gon po vsevednosti, po-sebno pri deklicah. Naše skupno otroštvo so, včasih ga začutiš ko rjasto klamfo v želodcu.

Odlagajo mapo na mizo sredi dvoranice. Petnajst fantov in deklic. Gleda med njihove glave, ko odmikajo stole, sedajo, odpirajo »tlesk-tlesk« mape, naravnavajo ure, popravljajo ogrlice, zapestnice, lase na ušesih, šepetajo ko na kakšni seji . . . Kar trema te zajame malo. Če bi zdajle med njimi zagledal travnik, bi najbrž brez odlašanja zakoračil vanj, ja, šel bi do grmovja, vode, dreves . . . daleč, dokler se ne bi izgubil izpred njihovih oči. Spomni se na neko mesto iz knjige, ki popisuje otroke iz Čukinga. »V tej bedni ulični otročadi v Čukingu je veliko dobrega. Kakor pred leti sem bil znova prepričan, da bi bilo bolje, če bi svet prepustili otrokom in bi vsakogar, ki bi dosegel starost dva-najstih let, usmrtili brez bolečin.«

»*Po besedilu igre,*« začne in vsi okrog mize dvignejo glave, kakor v razredu, »bojo cvetlice s pomočjo čarodejnega zalivanja zrastle do velikosti hiš.« Damjana (pri kateri imaš občutek, da ima zaradi velikih leč v naočni-kih zastekljen ves široki, potlačeni obraz), se prezirljivo namrdne. »To je spet nekaj modernega!« reče zaničljivo. »Je moderno nekaj neum-nega, brez pameti?« jo vpraša. »Ja,« potrdi. »Idiotsko je!« se odreže Blaž. In eni pokimajo, med njimi je celo Mojca. Vse, kar ni pri tleh — dolgi lasje, knjige, ki jih nihče ne raz-me, študentje, ki so lani zaprli prometno cesto pred svojo univerzo — je »nekaj modernega!« Horizont, ki so jim ga postavili starši, svet, šola ali kdorkoliže, zblojena občutljivost, v razvoju pretrgana pozornost in radovednost. Brska po spominu in jim našteva fantastične zgodbe iz časov romantike, srednje-veške pravljice, cvetlico, ki govori vitezom okrogle mize. »Kaj takega so se izmišljevali že prej, v pravljicah in pesmih,« reče. »Ja, ampak samo za majhne otroke,« reče Damjana samozavestno. »Ne zmeraj. Saj si že slišala za sveto pismo (odkima), za Cyranoja de Bergeraca

(odkima), za Trnjulčico, Klepca, Martina Krpana,« (pitrudi). — »Seveda, norcev je bilo zmeraj dovolj,« reče Blaž s polnim prepričanjem, »ampak zdaj je ves svet nor«. Blaž je čeden, lepo oblečen fant. (Ima sestrico Nežko. »Blažek in Nežica v nedeljski šoli,« mojstrsko delo zagamanega folklorizma, pokvarjena preteklost, poetični papirmaše.) »Zakaj misliš, da je svet nor?« ga vpraša. »Samo pogledajte okrog sebe. Obleke, slike... čisto vse?« — »Kaj pa rakete, vesoljske ladje?« — »Bolje bi bilo, če bi zgradili več šol,« krepostno odbije skušnjavo. — »Seveda bi bilo bolje.« (Ampak res misli tisti bedak, kdorkoli je že, da je v redu vcepljati 12-letnemu frkolinu gnus nad svetom, v katerem bo moral živeti? Zakaj ne odvrtnosti do reklam, osebne podrejenosti terorja vseh vrst? Čemu je treba zapirati otročaja v nekakšen geto plesnive harmonije?) »Pogledjte, skladnost je povsod.« S police v vdolbini zazidanih vrat pobere star likovni atlas. »Vam je to všeč?« In pokaže reprodukcijo s cveticami, jabolki in kitaro. »Ja« reče Blaž. »Lepo je,« pravi Damjana in še trije drugi. »Kaj pa tole?« In izzivalno pokaže tihožitje iz steklenic cocacole in škatel pralnih praškov. »To je spet moderno!« »Smešno!« »Ni resno,« odgovorijo vsi vprek, pet ali šest jih je. Natanko kakor odrasli: na koncertu klasične kitajske glasbe bojo npr. resno in pazljivo jemali vase težave in disonance te glasbe; ob disonancah in težavah serialne ali dodekafonske muzike se bojo taisti smejali besno ko konji, ker je moderno, ker zadevi manjka garancijski znak visoke starosti, ker obstaja tveganje, da bi svojo pozornost potrošili zaman. Ampak pazljivost vendar ni kak zaklad, ki bi se trošil; navsezadnje je vse samo vprašanje prekletega upanja. — »Danes bomo imeli pred bralno vajo nekaj improvizacij,« reče. Vsi vstanejo, odrinejo stole in se zdrenjajo za oder. Sede na eno izmed kock, poslušajo in sledi etudi cele armade barvanih figuric na zaslonu.

Tema: VEČER OB MORJU. Velika rdeča krogla se pomika na obzorje. Vse lutke so na obali in se obračajo za soncem. Šepetanje in drežanje za klotom, ko v šoli. »Sonce gre v morje.« — »Velika oranžna žoga se utaplja za obzorje.« — »Meče zlato svetlobo po valovih.« Naprezajo se, da bi svoje izolirane vtise spremenili v občutke. In to v patetični izreki glasov vseh štirih radijskih in televizijskih programov, ki jih nenehno poslušajo, gledajo... Mora vskočiti, da bi ostali pri svojih vtisih, pri svojih trenutkih. Znova šepetanje, drežanje, nervoza. Spet se mučijo, da bi svoja sklepanja spremenili v razmišljanje. »Zdaj bo sonce vžšlo v Ameriki.« — »A pri nas se je medtem zmrčilo.« jim reče. Popišejo naj, kakšni so ljudje videti v mraku. Kaj se pogovarjajo, ko po vročem dnevu sedijo ob morju? Kakšno je videti ponoči morje in nebo nad njimi? — Govorijo. O tem in onem. A nič. Dejstva, geografija, snov pogovora, ki ni zunaj odobrenega nadzora odraslih. Ko v prav obrnjenem kukalu zagledaš do nezmernosti povečane drobnoživke vseh možnih stališč in pogledov, s katerimi je založen ta zmeraj dobro založeni svet. Nadutost logike. Rutino najbolj navadne vsakodnevnosti.

A ker še ne vedo — hvala bogu — za razliko med pomembnim in nepomembnim — se nenadoma (na spodbudo Taše ali Dona?) zgodi nekaj zanimivega.

Otroci — lutke bežijo pred poplavo, plimo . . . val jim sledi . . . na kopnem najdejo veliko kačo in jo odvedejo s sabo . . . nato se eden od otrok zbode ob grm in umre na igralni polici (skrivnostno je odšel pred svojo starostjo v svet odraslih, v smrt). In v istem trenutku, ko se to odvija, otroci — lutke drug na drugem opazijo povsem navadne stvari. »Glej, temu se je razpustila barva na puloverju.« »Šal se ti vleče po tleh!«, zgubil je kapo!« Ampak razliko med pomembnim in nepomembnim vendarle občutijo: uganejo to po reakciji odraslih (ki jih imitirajo s temnimi lutkami), ko lutke — otroci prinesejo veliko kačo na njihovo mizo. Ampak naj so še tako dobro študirali svojo okolico, pravega pomenanja še niso sposobni . . . Napenjajo možgane in brezglasno odpirajo usta . . . nobena šifra ali vsaj dikcija, s katero bi zaključili besede, jim ne pride na jezik, muči jih artikulacija, nesposobnost, da bi se izrazili . . . Priskoči na pomagaj, tovariš. Ne! »Pokažite zdaj, kaj pravzaprav počenja kača na mizi, je jezna, nevarna, se prilizuje . . .«

Pritlikava Jasna z lutko v roki pripoveduje pravljico, ki si jo je sama izmislila, in otroci na stolih in kockah se presedajo, postajajo nemirni, glasni, ker spoznajo, da to ni »prava« pravljica; dvigne se iz svojega kota in reče kar se da obzirno, da je pozno in naj bi nadaljevala prihodnjič, ker so še drugi na vrsti . . . Gregec, ki elka ko njegov ded . . . v čednem puloverju in ostro zlikanih hlačah . . . odkoraka z rokami ob šivih za oder. Fabula: realistična. Poslušaj in gleda, kako se razvija čudna, toga zgodba . . . pobrana iz časopisov, anekdot, televizije, šolskih iger . . . vse s tistega kupa, kamor ljudje dan za dnem odlagajo svoje maske, puhlice, forme. Estetika 40 -50 letnikov. Estetika, ki izhaja iz občutka za lepo in grdo najbolj telebanastega konzumenta . . . brez razpok, a tudi brez golote. Pod to navlako so ko izbrisani, komaj kak poganjek poezije iz njihove starosti, skrivnosti, atraktivnosti, enkratnosti mišljenja kdaj udari skozi . . . Moral bi imeti moč precejšnjega števila buldožerjev, če bi hotel odkopati vse to, zriniti v kraj, da bi jih pripeljal k njim samim, da bi skozi svoje špranje, zarez videli, slišali, čutili, kako se v resnici obnašajo do stvari in kako se stvari obnašajo do njih . . . Hoče napraviti poskus in pokliče Mojco.

»Ja,« se oglasi suha, blede deklica z redkimi rdečkastimi lasmi. »Ti se pišeš Mojca Klemenčič. Priimek in ime sta tvoja, kajne?« Vsi se zasmeejo. Mojca tudi. »Seveda.« — »S tem imenom (s težavo govori) in priimkom te kličejo od prvega dne, ko si prišla v šolo, tudi na cesti te kličejo tako ali ko si na kakem tekmovanju. Tako, kakor so mene nekoč v šoli, pri vojakih, tako kot kličejo Roka Mihelčiča, Tašo, Mateja in kot kličejo vse tiste, ki hodijo s teboj v isti razred in so zapisani v redovalnico. Drži?« — »Ja, seveda,« reče Mojca in se smeji z drugimi. »Vsakogar

označuje njegov priimek in ime . . . ko hodi v šolo, išče službo, se poroči, upokoji, in seveda tudi umre.« Huronski smeh. »Res je,« reče Blaž. Vsi so sprejeli svoj meščanski psevdonim hkrati s klopjo v šoli ali stolčkom v vrtcu. »Mojca, zdaj boš opisala in pokazala z lutko, kako si prvič prišla v šolo. Glej, v hipu si se zavedla, da nisi več otrok svoje mame in očeta, ampak da si postala učenka. Lahko pa pokažeš in opišeš tudi navaden šolski dan, kakšna je tvoja klop, kako se obnašajo tvoje knjige, nalivke, barvniki, kemiki, součenci, kako si oblačiš plašč ali obuvaš svoje najljubše čevlje . . . karkoli.« Mojca . . . v beli šušteči reklamni vetrovki in vsa v zapletenih nizih svoje dolge lesene ogrlice, izgine za oder . . . za hip se zaguglje plava blond Špelca nad polico . . . a že se Mojca spet prikaže izza stene in pogleda vanj. Majhna, skoraj bela miselna ustnica nad brado se ji tresse. »Ne morem,« reče. »Kar daj, Mojca,« jo spodbuja. »Ne znam,« reče med solzami. »Mama pravi, da sem neumna.« »Mamo pošlji k hudiču,« zavpije Don. »Poskusi še enkrat.« Končno le prične . . . ampak splošno in nedoločno, uniformirano, skopuško, kot so jo naučili opisovati v šoli. Spodbuja s primeri, da bi ostala pri sebi, pri svojem vtisu. A ne gre. Tudi drugim ne. Najbrž nikoli ne bo šlo, ker se isti polepšani vzorci za čustva nenehno, brez sprememb menjavajo okrog njih. Don naenkrat skoči, plane, zatuli, naredi kozolec. Ima svojo krizo. Še preden ga lahko zadrži, se vrže na največjo kroglo med kroglami iz penaste gume, rumeno, in steče, brcajoč jo pred sabo, iz dvoranice. V takih trenutkih je ko obseden. Teče hitreje ko kdorkoli. »Hura! Hura! Hura!« kriči, ko preskačuje stopnice. . . . Nihče ga ne bo dohitel. Z žogo teče dol, med kamione, ki grejo noter in ven iz ogromnih garažnih vrat Slovenijalesa . . . na Navje, demon športa ga je povsem obsedel. Pusti ga, ker ve: čez 10—20 minut, ko se bo iznorel, bo spet nazaj; prepoten in tih ga bo naenkrat zagledal, kako čepi med kroglami na tleh in primerja, koliko je svojo rumeno žogo pomazal v mokri travi na pokopališču.

Taša — najmlajša od vseh, 11 let, rdečelasa frkljica, je izjema: že tako in tako se potihlo smeje rečem, ki se jim drugi ne. Smeh ji hodi po vsem pegastem obrazu in po beločnicah s plavimi odbleski. Nežna, sama sebi zadostna, tiha deklica. Zmeraj reče »Ja,« karkoli jo vprašaš, s svojim plašnim, piskajočim glasom. »Taša,« ji reče, »Naj ti prilepim tole znamko na kolena kavbojk?« — »Ja, prosim!« reče tiho. Sedi na kocki, prevlečeni z blagom, s tekstom v naročju, v vrsti z drugimi, v kavbojkah, ogrlicah, plastičnih uhanih in zapestnicah z vsemi mogočimi značkami na reverju, z vrečko bonbonov v odzadnjem žepu . . . vendar osamljena in neodvisna gleda predse, kot da bi bila sama in ne bi bilo nikogar v njeni bližini. Molk je njen šarm. A molči z nekakim smislom, ko modrec.

Iz teksta, ki ga imajo pred seboj, jim skuša razložiti, kako naj govorijo v naslednjem prizoru. Naravno, neprisiljeno. In smiselno. Obnovi zgod-

bico iz ljudske pravljice, ki jo bojo zaigrali o deklici pastirički, njeni rački in drugih živalih. Pripoveduje, kot da govori vsem in vsakemu posebej, ki sedi na kocki, poudarja razločke v atmosferi, gradira ponastavljajoče se izreke. Debelemu Danilu se tresejo občutljive ustnice v šobo. Don, atlet, ves prepoten, ga ko vselej, napeto motri s svojimi drobnimi, trdimi očmi, da ne ve, kaj naj si misli. Mile, ki se ne zna osredotočiti — ne doma, ne v šoli, ne kadar je sam s sabo — se premika na vse strani: noge in roke mu hodijo vsaka po svoje, glava mu binglja na dolgem vratu, iz fiksirane togosti lutke je treba pri njemu uravnnavati zadržanost krenenj, hoje, drže, sproščenosti... Andrej je tehnik, daleč so vse te reči od njega, vendar je s svojimi lopatastimi rokami pripravljen povsod pomagati, vse popraviti ali izboljšati, kar koli se je pokvarilo, z vsem pride na kraj, bolje ko odrasli. (Kakšen material je porabil, ko je v delavnici zgradil fantastično mesto za lutke: pločevinke, mlečne steklenice, star predpražnik, vžigalične škatle, zobtrebce, vezalke, domino, igralne karte, avtomobilsko gumo, nike, stare klešče, krive žeblje, odvržene igrače, blazinice za igle, zaponke, zlomljene škarje, pesek, kamne, lesene kloce.) Silva, doma iz barak ob progi nad Parmovo ulico, čokata, debela punčka ko narejena iz klobas jeternic z velikim, izstopajočim trebuškom. ... Dolginasta Mateja s svojimi občutljivimi rokami in resicami na čelu tehta komaj 26 kg, zato je njen nasmeh s prelepimi belimi zobmi skorajda grozljiv. Jasna, vreščeča stvar s kitami. Ervina, ki je prebolela kostno jetiko in malo šepa, vendar ni prav nič zadržana. Taša. Grega. Blaž. Damjana... Večina nemo ali polglasno lovi besede in jih ponavlja za njim, tako kot v šoli ponavljajo imena rastlin, žita, rek. Damjana ne ponavlja samo najglasneje od vseh, ampak tudi gleda lutke, sceno, rekvizite, da bi vse osebe in predmete pri sebi tudi katalogizirala. (Ne, ni fraza, niti poezija, da je otrokom narava največja učilnica.) Damjana celo svojo pomarančo, ki jo je prinesla s seboj za malico, lupi v spirale kot njena učiteljica. A prav z njo se mora največ ukvarjati, ker je stremuška in hitro užaljiva kot le kaj. Vznesena in osorna v izreki in gibih do grotesknosti, ko bi morala biti razposajena in repenčasta. Zadirčna, ko bi morala biti hrupna, ko bi morala izkazovati pozornost, se pači, enostavno resnico razlaga in pojasnuje ko tovarišica v razredu. Ko vidi, kako hoče s svojo okorno pridnostjo podvreči druge deklice, jo zamrzi in hkrati ga zaboli, ko nenadoma zagleda pred seboj celo krdelo samih majhnih tajnic, blagajničark, uradnic za šaltri.

»In tale račka tule je prava navihanka, porednica, potepinka — skratka, od vseh najbolj nagajiva stvar:« Damjana. V krilu in telovniku iz stekleničje zelenega žameta, beli bluzi s črno pentljo, z eno roko za hrbtom s karajočim kazalcem dvignjene desnice, na kateri se svetijo pravi zlati prstani in verižice. Namesto širokosrčnosti nepreklicna obsodba. Znova ji začne pripovedovati, kakšna je pastirička Alenka. Gre tudi pred oder in jo zaigra. Samo Alenka naj obstaja. Damjana stoji togo razkoračeno,

z rokami zadaj in si s širokimi zobmi grize spodnjo ustnico. Se mu le zdi ali res vidi solzo za Damjaninimi stekli? Samo to ne. »Ponovi, Damjana,« zaprosi. Damjana ponovi . . . : nič. Znova pokaže. Glej račun. Lutka, v obliki trebušaste steklenice, preoblečene v rumeno flanelo: zna obračati glavo z vratom okrog in okrog, lahko odpira veliki ploščati kljun in pri vsakem gibu se zaguga triangel njenega nekoliko smešnega repa na zadku. Živalica je, njen ulomek, samosvoje bitje. Damjana: za hipec ji drugi del stavka uspe, za hipec se razvleče debela guma, ki so jo še surovo, tekočo ulili nanjo starši (pridna, bleda, aseptična človeka), šola, učitelji, cela rajda ujev, tet, stricev iz njenega rodbinskega geta . . . in ki je postala že njena druga narava . . . »Skratka, od vseh stvari najbolj nagajiva stvar« . . . zine nenadoma povsem naravno, sama od sebe, kot da je našla ime in glas za vtis, ki ga je stvar naredila nanjo. »Fino,« reče. In ko otročad zaploska, se ji obraz razleze ko otroku, ki se je naučil govoriti . . . In zdaj jo pusti, da nekaj časa v miru uživa svojo spremembo.

Roka. Za oddih vaje za roke. Nasilna in potrpežljiva roka. »Pokaži, kaj delajo roke, ko plezaš na drevo.« Urh (ki težko govori, glas mu nekako popoka že v ustni votlini) grabi veliko namišljeno drevo. Od veje do veje: ko se ena roka oprime nove veje, druga drži staro. Zgrabit, spustiti, zgrabit, spustiti. Roke pri plezanju nikoli ne delajo istega hkrati. Vsaka roka mora početi narobno stvar. (Tudi tako smo postali ljudje, reče.) »Naj se lovita ko opici,« reče in roki začneta igrati med sabo svoji različni funkciji. Na vrsti: kupčija. Matejina desnica na igralni polici hoče dobiti nekaj določenega (kocko). Levica trdno drži kocko, da bi zvabila desnico k barantanju. A zamene nima. Desnica se zahtevajoče iztegne po drugi stvari (krogli), ki bi jo želela zase. Brž ko se je dotakne, levica spusti kvader na tla, prej ne, drugače bi bila ob svoje imetje. Zdaj igrata trgovanje Jasna in Mateja. »Glejta, ena roka, Jasna, hoče vzeti Matejini kocko brez protivrednosti. Ta goljufija spominja na plezanje, ko je treba paziti na različne pasti v drevesu, da ne bi padli z njega. Zato mora biti Matejina levica ves čas na preži in opazovati sleherni gib Jasnine desnice.« (Po ničemur kot po tej gibni konfiguraciji roke pri barantanju ni človek bolj podoben opici.) »Zdaj se veja zlomi. In imaš palico. Podaljšek roke. Kaj delaš s palico?« »Barabe držim od sebe,« zavpije Silvo. »Kopje!« reče Danilo. »Če jo upogneš, je lok«: reče Blaž. »Žezlo,« reče Damjana. »Čarovna palica«, Taša. Žezlo in čarovna palica pomembni lastnosti dveh pomembnih oblik oblasti. Roka ima svoje življenje, reče, in kadar roka udari, pravimo, da tega nismo nameravali, da je do tega prišlo samo od sebe (rečemo celo, da se v nobenem pogledu ne strinjamo s tem, kar je naredila roka). In to je večkrat res. Zato je treba paziti nanjo, da roka ne postane mehanična, nesmiselna, grozljiva naprava. Naj Don pokaže hitro roko. Pa roko, ki grozi. In roko, ki udarja, prebada, odrija, meče, strelja. Nepotrpežljiva roka; Andrejevi prsti lomijo zobotrebce, mečkajo papir.

»A zdaj je na vrsti potrpežljiva roka, ki zna tudi kaj narediti.« Kako postane potrpežljiva, mirna, počasna? Mojci ne roke se čohajo po laseh, ena roka natančno otipava in ogleduje drugo: prijeten občutek v koncih prstov: tako se prsti spremenijo v inštrument. Zdaj skrben obojestranski pregled obeh rok: prsti za prstom. »Pokaži, kako dlan zajame vodo. (usloči se) Zdaj naredi košaro (prsti obeh rok se prepletajo. Zdaj zavezuj vrstico. Zdaj delaj kroge (roke delajo lonec). Zdaj s kretnjo poudari besedo. Ostro, blago besedo. — Vsak prst dobiva poseben pomen. — »Čemu je podoben kazalec?« »Bodalul!« reče Blaž. In iztegnjen kazalec kaže, zaznamuje, grozi, toži. S križanjem kazalca in ptiča je nastala puščica: da bi globlje zadel, se je moral zdaljšati, da bi letel, se je moral stanjšati.

Izziva. Sedi med njimi in jih provocira, da bi mu povedali kak doživljaj v zvezi z igro. Na obrazih (ko pri prejšnji uri) nerazumevanje, odrevenelost, dvom. Treba je ponavljati in ponavljati. Nikoli ni dovolj ponavljanja. Znova razloži izhodišče zgodbe: tu pa tam bliskavica, iskra v očeh, drget pod kožo, ko se mišice napnejo in zamenjajo mesto in kri postaja svetlejša ali temnejša. Posebno Taša: ta povsem pobledi in nato pordeči ko jabolko. Eni se zagugajo na stolu, kockah, zleknejo se naprej-nazaj, treba je premešati v sebi vse, ko v kakem kemično-arhitektonskem kalejdoskopu, da izgine ena reč na dnu in pride druga na površje. Včasih se »odprejo«, ja, včasih ne. Lahko bi vsakogar nagovarjal posebej, mu šepetal v uho v vsakem kotu te dvoranice, pa ne bi zinil nič. Ja, zvečer, v postelji, pred spanjem . . . v svojem kotu, ko odložijo naučeno lekcijo tega svojega otroštva.

Uprt na mizo brez strahu in sramu pove svojo skrivnost. (Kako je kot otrok kradel sotovarišu igrače; zbežal je od doma in prihajal k njemu domov, ko njegove mame ni bilo doma. Rekel mu je, naj si z rokami zatisne oči, videl bo ljudožerca in *Palčka*, čarovnico iz *Sedmih škratov*. In medtem ko mu je opisoval, kako stopajo v kuhinjo drug za drugim v svoji kičasti pravljici opravi in svetlobi, je jemal iz zaboja igrače: avtomobilčke, vojake, pokvarjene glasbene vrtavke). Premagati strah in molk pred lastno skrivnostjo, se ji mogoče celo smejati . . . Eni se oglasijo, začno brez začetka, končajo brez konca: fragment, okoli katerega ostaja veliko praznine za domišljijo. Ali konkretno ko poročilo: kako so s kolesi, ko so se v kopalkah vračali s plavalne ure, podrli triletnega otroka in ga šli gledat, kako leži in krvavi iz čela in kako so nato znova zajezdili bicikle in se odpeljali naprej na telovadišče . . .; kot vsakdanje opravilo, brez skrivnosti (in tako naprej).

Taša mirno pripoveduje, gleda si v roke ki jih stiska v pest, da postanejo podobna ustom, ali prsti oživijo, ko v igri »Tale je delal, ta je kupil . . .« To je zgodba o ničemer . . . v njej ni staršev, šole, miličnikov . . . Neurje na podstrehi. Konjiček na podstrehi. Konjiček na deski s koleščki. (»Ti nimaš ne očka, ne mame, jaz ju imam, vendar sem prav tako sama

na svetu kot ti.«) Otroci jo motrijo ko konkurenta, potem pogledajo njega, učitelja, kakšno oceno jim bo dal. . . . Nemirni so v mirnosti . . . razmikajo noge, premeščajo roke, z dlanmi udarjajo po stolih. Zgodba, ki se da povedati samo enkrat in skoraj nikoli več in ki jo poveš sam sebi, ne drugim. Ne da se ohraniti . . . ostaja samo v zraku nad tabo.

Še vaje (govorne). 1. Otrok govori sam. 2. Lutka govori — otrok je skrit. 3. Lutka govori — otrok je viden. 4. Otrok govori z lutko. 5. Dva otroka govorita z lutko. 6. Dve lutki govorita med sabo — otroka sta skrita. 7. Dve lutki govorita med sabo — otroka sta vidna. 8. Vsi govorijo med sabo z lutko ali brez nje 9. Skupinska diskusija — prost razgovor.

Zadnja improvizacija: z lutko v naročju pred odrom. Njihov otrok, manjši brat, sestra. Dvogovor, pravljica, uspavanka. Damjana spet osorna, karajoča. Hoče dopovedati otroku, da mora biti sposoben, tih, ubogljiv. Vseh ukazov in prepovedov, ki so se dekletcu zadrli ko trn pod kožo, se osvoboditi tako, da jih puli iz sebe in jih dobesedno zadira v meso svojega otroka. (Ukazi so bili pred človeškim jezikom, drugače jih psi ne bi razumeli. In takole se že v materinem naročju začne zgodovina ponavljati in se potem ponavlja do nezavesti.) Mala Silva zmerja svojega naročnega otroka, ko mame v baraki. Lutka se živo obrača, ko Silva vrešče pripoveduje, kar vidi na tleh, po policah, za oknom, ker ne mara poslušati dolgoveznih besed svoje mame. Ko jo debeluška udari po glavi, si lutka zakrije oči, nato pa ji z vso silo pljune v obraz. Mama je zdaj jezna, lutka se dere, mama jo stisne, skupaj ihtita v objemu. A mama se naenkrat spet spomni, da jo je otrok opljuval in znova prične udrihati po lutkini glavi, lutka se brani na vse pretege in ji vnovič pljune v obraz. Fantje dopuščajo otrokom vse. Nosijo ga na hrbtu po poljih, ki ležijo naokrog. »Sem težak, očka?« — »Pojdi zdaj levo, očka, zdaj na desno!« — »Tamle je že gozd!« — Fantku, ki ga je srečal v parku, pokloni Urh svojo čisto novo kolo, s katerim bi se še sam rad vozil, in ko se lutka z njim odpelje, mu Urh še pomaha zraven. Mojca in otrok: mali govori, Mojca ga posluša in mu odgovarja, kot da bi bila sorojenca: ne jezi se, tudi vesela ni, ne žalostna, ampak nekako ji je vseeno. Ko se pogovorita, gresta skupaj v drugo sobo (kjer se bosta igrala »Človek ne jezi se«).

Konec ure . . . vsi ven, k šalom, klobukom, plaščem, pelerinam. (Vidi jih skoz okno v hodniku, hodijo, tečejo, skačejo po trasi in kupih peska na poti gor k paviljonom.)

Izsušen. Besen nase, besen na otroke, ne bo jih mogel več dolgo prenašati. Pijejo mu kri, pijavke. Sovraži ta svoj občutek odgovornosti, to svoj bolezni. Sovraži to črpanje in črpanje, da bi ohranil nekaj juter suhe zemlje. (Dela prav ali ne dela prav? Kdove, prekletost? Je neodgovorno, kar počenja, preodgovorno, brezizgledno? Uporabno? Izhaja iz neke

centralne doktrine, ki je že dana človeku? Ali samo iz nekakšne butaste stroke, ki je ne obvlada?) Hrbet se mu lepi na srajco, ta na pulover. Briše se v brisačo. (Kot po kosanju v ringu.) Nos je čep. Razborit človek je razlagajoča kreatura, ja. Teka naokrog s kepo ilovice v lobanji in razlaga. Oče razlaga otroku, ženska moškemu, profesor študentom, izvedenec laiku, tovariš tovarišu, zdravnik pacientu, človek svoji duši — zmeraj razlagajoč. Korenine te svinjarije, vzroki neke druge, izvor tega, kar se je ravnokar zgodila, utemeljitev nečesa drugega . . . Zgodovina, struktura, osnove. In največkrat skoz eno uho noter in skozi drugo ven. Duša pa hoče, kar hoče. Ima svojo posebno, naravno ponašanje, prekleto. Sedi vsa nesrečna na vrhu nadstavbe vsega razloženega, . . . ubog vrabec, in ne ve, kam naj bi poletel.

Zapisati tole svoje delo v dnevnik — NE! Če je dobro, se enakost v hipu izgubi v mnogoličnosti dejstev. Če je slabo, je to samo napihnjenost. V enem in drugem primeru štrlita do stropa poparjenost in idejnost.

Ob 11.45: tretji tečaj. To so študentje, dijaki, celo dva uslužbenca sta. (Z njimi postavlja veliko predstavo Čarodejna kreda.) Izdvojeni, že posamezniki, diferencirani med sabo. Z njimi dela celo tudi vrsto prizorov v satiričnih menjavah pesmi in plesov. Pomagajo mu v delavnici. Izbrusili bojo dva, tri prizore, v katerih nastopa neka velika, čudna kibernetična reč brez smisla in prave uporabe. Al je v tej skupini, Marjana, športnica. Miriam, ki se je sama pretolkla do študija, Mojca, za katero bi nekoč, ko je bila majhna, rad videl, da bi bila njegova hčerka. Meta, zakompleksano dekle. Gordana, zmeraj nasmejana. Jan, pol filozofa, pol umetnika. Jure, duhoviti Kljukec cele skupine, Marija, optik, z občutkom zaljubljenosti v izdelavo drobnih, finih reči. Tom, pripravnik miličniške šole (nekoč ga bo en sam trebuh), Lev, resen fant, študent strojništva, zanima ga samo kibernetika. Skupina, najstarejša med vsemi sedmimi, ki jih ima: z njo dela izvrstno in lahko.

Prihajajo mladi, močni na pogled, naravno lepi. Govorijo o pomembnih rečeh, ko hitijo proti stavbi. Govorijo o njih, ko tečejo po stopnicah gor. Zmeraj v gibanju. Dekletom se prsi pozibavajo v jopah pod dolgimi sariji iz rumene in oranžne indiene; fantje nosijo škornje, ki dajajo njihovi hoji nedolžno perverzno in grozljivost osvajalcev. So neka vzporednica v njegovem življenju, v njegovi sedanjosti, ki je ne pozna dovolj dobro (kot tudi ne pozna zelo starih ljudi). Mogoče bojo vzdržali, upa, ker nehote čuti njihovo moč. Ta dekleta in ti fantje, raztrgani ko gverilci, v umetnem usnju in jeansu, so daleč proč od vsakršne zadušljive atmosfere. Del tistih so, ki so lani udarili vladajoče malomeščane po nosu. S plašči, odpetimi nad dolgimi nogami, opasani z okrasnimi verigami iz srebra in železa, obvešeni z ogrlicami in uhani, so se ti vedri barbari postavili po robu novi starodobnosti. Prišli so od vsepovsod — po dva — trije skupaj, po deset, sto, ves čas v gibanju: fantje so si usekovali v roke, dekleta so se praskale ko konjarji. Uprli so se zgor-

njim dvatisočem, se tolkli za mir v Vietnamu, proti Rusom v Pragi, proti Goldi Meir, proti domači policiji, proti Nixonu; v snegu so razdeljevali letake, skandirali ekumenska gesla in metali kepe (edino svoje orožje) v okna patriarhov.

(Konec prihodnjič)

Tone
Kuntner

Pesmi

SLOVENSKI
POET

Dalje mi sega na tuje pogled,
bolj ostajam slovenski poet,
ker vsi ti daljni in tuji svetovi
živijo moj svet.

Ko slišim prelepe pesmi peti,
si rečem: to naše pesmi pojo,
ko slišim divje vode šumeti,
si rečem: to naše vode šume,
ko vidim svetle zvezde žareti,
si rečem: to naše zvezde žare,
ko vidijo bujno življenje kipeti,
si rečem: to naša življenja kipe . . .

In vse to gre,
in vse to gre
skozi moje srce.